

Міністерство освіти і науки України

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

навчальний посібник

м. Кам'янець-Подільський

2021

УДК [316.324.8:004]:17

ББК 60.543+78.07+87.7

I 74

Розглянуто та рекомендовано до друку вченою радою

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,

протокол № 14 від 25 листопада 2021 року

Укладачі:

Смалько О. А. – кандидат пед. наук, доцент кафедри комп'ютерних наук Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Кух О. М. – асистент кафедри комп'ютерних наук Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Рецензенти:

Гриценко В. Г. – доктор педагогічних наук, професор кафедри автоматизації та комп'ютерно-інтегрованих технологій Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького;

Федорчук В. А. – доктор технічних наук, професор кафедри комп'ютерних наук Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Кух А. М. – доктор педагогічних наук, професор кафедри фізики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Печенюк А. В. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи, страхування та електронних платіжних систем Подільського державного аграрно-технічного університету.

Інформаційна культура сучасного фахівця: навчальний посібник / уклад.: Кух О. М., Смалько О. А. Кам'янець-Подільський: Друкарня «Рута», 2021. 92 с.

Навчальне видання присвячене теоретичним основам формування інформаційної культури сучасного фахівця, містить багато корисних матеріалів стосовно концепцій і моделей розвитку інформаційного суспільства, міжнародного досвіду організаційно-правового забезпечення інформаційної культури, важливих питань щодо адаптації людей до взаємодії з віртуальним публічним простором. Посібник відповідає робочій програмі з навчальної дисципліни «Інформаційна культура діяльності сучасного фахівця», може бути корисним здобувачам освіти, викладачам та всім зацікавленим у дослідженні феномена інформаційного суспільства, особливостей формування інформаційної грамотності й інформаційної культури особистості.

Вступ

*Ми втопаємо в інформації, але
при цьому прагнемо мудрості*

Едвард Осборн Вілсон

Породжена технологічним проривом, що спричинив небувалі дотепер можливості обробляти величезні об'єми даних, інформаційна епоха тотально охопила всіх мешканців нашої планети. За пару десятків років людство створило таку неймовірно велику кількість нової інформації, в якій немов у бездонному океані ми борсаємось щодня, побоюючись вчасно не виплисти на поверхню. Інформаційні хвилі не менш небезпечні, ніж сильні та холодні океанські, коли не знаєш як з ними впоратися щоб уникнути загроз. Саме тому сучасна людина, яка націлена на успішне життя у буремному сьогоденні, повинна озброюватись ефективними інструментами для роботи з інформацією, що лине звідусіль, оточує, захоплює, надихає, спантеличує, бентежить, а часом і лякає.

Багатовікова еволюція людства завдяки зберіганню в клітинах живих організмів генетичних даних кристалізує мудрість в наступних поколіннях, і було б дуже дивно, якби всупереч законам природи, людина розумна сучасності саморуч шкодила б собі. А особливо, коли мова йде про кваліфікованого фахівця, здатного засвоїти основні правила поведінки в інформаційному просторі, навчитись аналізувати та критично осмислювати вхідну інформацію, відкидати зайве та шкідливе, ігнорувати непотрібне та небажане.

Зібрані в даному навчальному посібнику матеріали допоможуть читачеві розібратись з важливими питаннями, що супроводжують сучасний розвиток інформаційного суспільства, з ключовими проблемами, пов'язаними зі сприйняттям і опрацюванням інформації людиною, з особливостями формування інформаційної грамотності майбутніх фахівців, з міжнародним досвідом організаційно-правового забезпечення інформаційної культури та реаліями вітчизняної інформаційної політики.

Посібник укладено за робочою програмою навчальної дисципліни «Інформаційна культура діяльності сучасного фахівця», але може бути корисним як учасникам освітнього процесу, так і будь-кому, хто цікавиться проблемами взаємодії з віртуальним публічним простором, розвиває власну інформаційну культуру та займається формуванням належного інформаційного світогляду в часи цифрової трансформації суспільства.

*Програма навчальної дисципліни
«Інформаційна культура діяльності сучасного фахівця»*

<i>Назви змістових модулів і тем</i>	<i>Кількість годин</i>			
	<i>разом</i>	<i>у тому числі</i>		
		<i>лекції</i>	<i>лабор. заняття</i>	<i>самоств. робота</i>
Тема 1. Сучасні моделі та стратегії розвитку інформаційного суспільства	6	2		4
Тема 2. Інформаційна культура інформаційного суспільства	8	2		6
Тема 3. Інформаційна культура в Україні: правовий вимір	10		4	6
Тема 4. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства	14		4	10
Тема 5. Сучасні інформаційні загрози та засоби їх запобігання	12		4	8
Тема 6. Формування інформаційної культури сучасного фахівця	10	2		8
Тема 7. Роль бібліотек у задоволенні наукових і навчальних запитів користувачів	12		4	8
Тема 8. Різноманіття корисних для сучасного фахівця комп'ютерних програмних засобів, мобільних і веб-застосунків	20		8	12
Тема 9. Інтернет як засіб забезпечення інформаційних відносин	10		4	6
Тема 10. Віртуальні комунікації: роль й місце у сучасному світі	9	1	2	6
Тема 11. Сучасна людина у просторі віртуальної реальності	9	1	2	6
<i>Разом годин:</i>	<i>120</i>	<i>8</i>	<i>32</i>	<i>80</i>

Навчальну дисципліну «Інформаційна культура діяльності сучасного фахівця» вивчають здобувачі вищої освіти багатьох спеціальностей. Вона покликана ознайомити студентів з реаліями та умовами життя в сучасному інформаційному суспільстві, з основними напрямками впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в різні сфери життєдіяльності людини та особливостями формування інформаційної культури фахівця відповідного профілю. Щоб засвоїти весь потрібний навчальний матеріал достатньо знань, вмінь і навичок, отриманих впродовж вивчення інформатики в закладах загальної середньої освіти. Формою підсумкового контролю з навчальної дисципліни є залік.

Сучасні моделі та стратегії розвитку інформаційного суспільства

План

1. *Поняття інформаційного суспільства.*
2. *Основні концепції інформаційного суспільства.*
3. *Моделі розвитку інформаційного суспільства.*

1. Поняття інформаційного суспільства

Кінець XX-початок XXI ст. пов'язують із настанням інформаційної ери, яка характеризується безпрецедентним за масштабами проривом у розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, у швидкості накопичення та обміну інформації, а також підвищенням ролі знань. Варто зазначити, що передумовою цього науково-технічного прориву була багатомісцова еволюція як засобів масової інформації й комунікації, так і ідей, теорій, концепцій вчених, філософів, політичних діячів.

Історія всіх великих винаходів, як і соціально-політичних перетворень в суспільстві, завжди базується на великій кількості подій, що їм передували.

По-справжньому визначними подіями для історії розвитку людства стали такі винаходи, як друкарський верстат (1456 р.), телеграф і ротативна типографічна машина (1847 р.), телефон (1870 р.), радіо (1895 р.), бездротовий телеграф (1922 р.), телебачення та кінескоп (1930 р.), електронно-обчислювальна машина (1945 р.), радіотелефонна система, яку прийнято вважати родоначальницею стільникового зв'язку (1946 р.), і розробка Інтернету. У 1969 р. став можливий блискавичний обмін інформацією між Гарвардським і Південно-каліфорнійським університетами. У 1972 р. американці створили електронну пошту. А у 1983 р., коли мережа ARPANET перейшла з протоколу NCP на протокол TCP/IP, який досі успішно використовується для об'єднання мереж, за нею закріпився термін «Інтернет».

Масовий характер користування цією мережею став можливим після винаходу Тімоті Бернерсом-Лі в 1990 р. способу передачі інформації від мережі до мережі (World Wide Web). Власне, в середині 1990-х рр. був виявлений величезний суспільно-політичний потенціал Інтернету...

Варто зазначити, що країною-родоначальницею теорії інформаційного суспільства прийнято вважати Японію, в якій з середини 1950-х років розпочався процес концептуального обґрунтування необхідності розбудови інформаційного суспільства.

У 1993 р. українським професором Віталієм Васильовичем Ляхом було перекладено та опубліковано відому роботу японського соціолога та футуролога Йонезі Масуди «Комп'ютопія» про японську модель інформаційного суспільства. Також вагомий внесок в аналіз японського досвіду побудови інформаційного суспільства здійснили О. В. Картунов,

Е. В. Молодякова, С. Б. Маркар'ян, М. І. Савінцева, О. О. Маруховський, Ю. Д. Денисов, І. П. Лебедева, В. М. Щербина та ін.

Розробка Японією концепції інформаційного суспільства була обумовлена тим, що після поразки в Другій світовій війні її економіка була зруйнована, очевидним було значне технічне відставання від провідних країн світу. Ця ситуація сприяла усвідомленню японською національною елітою того факту, що в повоєнний період економічне зростання може бути забезпечене виключно завдяки проведенню політики модернізації, що в свою чергу передбачало запровадження інноваційного процесу в усіх сферах виробництва та життєдіяльності суспільства.

В українській науковій літературі хоча й визнається, що японці першими в світі розробили теорію інформаційного суспільства та ввели в обіг такі поняття, як «інформатизація», «інформаційна індустрія», «комп'ютеризація», проте немає однастайності у відповіді на питання, хто першим запровадив термін «інформаційне суспільство». Досить часто авторство цього терміну помилково приписують японському вченому Кенічі Кохіямі (який у 1968 р. опублікував роботу «Введення в теорію інформаційного суспільства»), японському астрофізику, професору Тюсіро (Юдзіро) Хаяші (який у 1969 р. у роботі «Інформаційне суспільство: від індустріального суспільства до інтелектуального» висунув і обґрунтував теорію інформатизації), Йонезі Масуді (який у 1972 р. представив «План для інформаційного суспільства – національна мета до 2000 року»). Але насправді термін «інформаційне суспільство», що позначав новий тип суспільства, ще у 1961 р. запропонував японський антрополог, професор університету в Кіото Умеао Тадао, який був одним з перших, хто передбачив культурну революцію завдяки зростаючому обміну інформацією. Йому знадобилося ще два роки, щоб у статті «Теорія інформаційної індустрії» (1963 р.) надати цій ідеї закінчену форму.

Найбільшого значення для розробки концепції інформаційного суспільства мали праці Йонезі Масуді.

1) Йому вдалося створити цілісне вчення про інформаційне суспільство, положення якого були викладені у низці його робіт: «Комп'ютопія» (1966 р.), «Інформаційне суспільство як постіндустріальне суспільство» (1981 р.), «Гіпотеза про генезис Homo Intelligents» (1985 р.), після опублікування яких він став відомим в усьому світі.

2) Він був професором Університету Аоморі (це місто в Японії в однойменній префектурі), засновником і президентом Інституту інформаційного суспільства, директором Інституту розвитку використання комп'ютерів, директором Японського товариства творчості, професором багатьох зарубіжних університетів.

3) Брав участь у створенні низки урядових програм з розвитку інформаційного суспільства. Найвідомішим документом із цієї категорії став «План створення інформаційного суспільства – національна мета до 2000 року», що був розроблений у 1972 році на базі Інституту розвитку використання комп'ютерів.

4) Важливим фактом є те, що з усієї плеяди видатних японських теоретиків інформаційного суспільства лише Йонезі Масуда вільно володів англійською мовою. Складність освоєння японської мови та, як наслідок, штучний мовний бар'єр не давав можливості оцінити й дослідити наукові думки інших японських теоретиків. Саме через це виникнення терміну «інформаційне суспільство» часто приписують Йонезі Масуді. Мовний бар'єр, який подолав лише цей науковець, дав йому можливість постати в більш вигіднішому світлі перед світовою науковою спільнотою, аніж усім іншим його колегам-співвітчизникам.

У роботі «Комп'ютопія» Йонезі Масуда висловив багато цікавих і корисних ідей, деякі з яких на момент опублікування роботи могли здатися нісенітницею, однак більше ніж через півстоліття по тому весь світ переконався в справедливості його прогнозів. Однак, будучи теоретиком-футурологом, Йонезі Масуда робив деякі припущення не те що малоймовірного, а навіть фантастичного характеру. Інколи в своїх судженнях вчений слідує утопічною лінією викладення, що відображено навіть у самій назві, адже слово «Комп'ютопія» утворене з двох понять: «комп'ютер» і «утопія».

На думку Йонезі Масуди, комп'ютопія – це суспільство майбутнього, в якому кожна людина розпоряджається своїм часом з користю для себе, в ньому всім надано свободу прийняття рішень, створення різних організацій і співтовариств, діяльність яких спрямована на досягнення якоїсь єдиної мети. На його думку, комп'ютопія – це суспільство, яке вільне від будь-якого панівного впливу. У такому суспільстві зростання ролі інформаційних ресурсів призведе до повної об'єктивізації інформації, тобто до відокремлення її від суб'єкта інформації, від первинної форми. Комп'ютер доводить процес об'єктивізації до остаточного відчуження інформації від людини та на цій стадії, на думку Й. Масуди, для виробництва інформації люди вже не будуть потрібні.

Водночас «інформаційна користь» є свого роду символом інформаційного суспільства, в якому інформаційна інфраструктура складається з комп'ютерних і комунікаційних мереж, за допомогою яких можна обробляти інформацію, отримувати різні інформаційні послуги, а будь-яка людина, де б вона не знаходилася в дану хвилину, могла б у будь-який час легко, швидко й недорого отримувати необхідну інформацію. Таким способом він фактично передбачив створення глобальної мережі Інтернет, а також можливість за допомогою інформаційних технологій та телекомунікацій швидко здійснювати обмін інформацією, і, як наслідок, побудови інформаційного та телекомунікаційного мережевих суспільств.

У роботі «Комп'ютопія» Йонезі Масуда зробив ґрунтовний порівняльний аналіз індустріального та інформаційного суспільства на підставі різних компонентів.

Одним із вагомих достоїнств концепції інформаційного суспільства Й. Масуди є його критичне ставлення до майбутнього й спроба спрогнозувати ті ризики, з якими неминуче зіштовхнеться новий тип

суспільства. Теоретик-футуролог визначав три головні типи соціальних проблем:

- 1) футурошоки у зв'язку з швидкими соціальними трансформаціями;
- 2) дії терористів;
- 3) зазіхання на індивідуальну самотність та кризи підконтрольності.

Цікавим є те, що всі ці проблеми, виникнення яких прогнозував дослідник, реально сьогодні постають перед нами. Проблему футурошоків пізніше більш детально описав також американський письменник, соціолог та футуролог Елвін (Олвін) Тоффлер у своїй роботі «Шок майбутнього». Термін «шок майбутнього» (англ. future shock) він вживає для опису руйнівного стресу й дезорієнтації, які викликають у індивідів надто великі зміни, що відбуваються за короткий проміжок часу.

Вражаючими є точність прогнозу Йонезі Масуди з приводу посилення індивідуального та групового тероризму в інформаційному суспільстві. З початку XXI століття активізувався не лише тероризм у фізичному середовищі, але й тероризм в інформаційному просторі.

Залежно від того на що розрахована та чи інша акція – на залякування людей, чи на заподіяння справжньої шкоди, тероризм використовується у формі проведення терористичних актів, чи шляхом здійснення кіберзлочинів.

Третьою проблемою, з якою на думку Йонезі Масуди зіштовхнеться інформаційне суспільство, є зазіхання на індивідуальну самостійність та криза підконтрольності, яка також сьогодні перед нами постає в повний зріст. Науковець неодноразово наголошував на тому, що людство постало перед суворим вибором між «комп'ютопією», тобто справді демократичним, правовим інформаційним суспільством, та «автоматизованою державою». На думку Йонезі Масуди, існує серйозна небезпека того, що ми рухаємося у напрямі контрольованого суспільства.

Також ми маємо відмітити прозорливість Йонезі Масуди навіть у вибудовуванні послідовності ймовірних небезпек, адже саме після того, як світове співтовариство зіштовхнулося із тероризмом в глобальних його масштабах (теракт 11.09.2001 р.), розпочався період тотального контролю за особистістю, сам факт початку якого тягне нас в тенета контрольованого суспільства.

Йонезі Масуда висловив припущення, що наслідком поступового розвитку комп'ютерної техніки стане безкласове й безконфліктне суспільство з невеликим державним апаратом. Але вочевидь, що інформаційне суспільство так і не стало суспільством всезагального достатку. По суті, цьому новому типу суспільства притаманні ті самі соціальні протиріччя, що й суспільству індустріальному, з тією лише різницею, що в нових умовах відбулося ускладнення самих відносин і соціальної організації як такої. До системи суспільних відносин просто додався інформаційний фактор.

Еволюція сучасного суспільства, що супроводжується корінними соціальними перетвореннями у світі та в нашій країні, відбувається в напрямі того типу соціуму, який достатньо точно визначає поняття «інформаційне суспільство». Йдеться про становлення глобальної інформаційної індустрії,

підвищення ролі знань та інформації в економічному й соціокультурному розвитку, формування нових форм демократії, структурні зрушення в зайнятості й в інших сферах життєдіяльності суспільства. Нині формуються абсолютно нові відносини в економічному, соціальному і духовному житті людей, які описуються поняттям «інформаційне суспільство».

У Вікіпедії, наприклад, інформаційне суспільство (англ. information society) означено через поняття постіндустріального суспільства, зокрема так: це теоретична концепція постіндустріального суспільства, історична фаза можливого еволюційного розвитку цивілізації, в якій інформація та знання продукуються в єдиному інформаційному просторі.

Американський соціолог та публіцист, засновник теорії постіндустріального (інформаційного) суспільства Деніел Белл (при народженні Даніель Болоцький), постіндустріальне суспільство визначив як «суспільство, в економіці якого пріоритет перейшов від переважного виробництва товарів до виробництва послуг, проведення досліджень, організації системи освіти й підвищення якості життя; у якому клас технічних фахівців став основною професійною групою і, що найважливіше, в якому впровадження нововведень все більшою мірою стало залежати від досягнень теоретичного знання».

При цьому становлення постіндустріального суспільства Деніел Белл розглядав переважно як еволюційний процес, у результаті якого індустріальний світ не руйнується, а радше збагачується додатковими особливостями та властивостями.

Згодом стало очевидним те, що найпопулярнішими будуть поняття, так чи інакше пов'язані із вказівкою на нову технологічну й інформаційну природу сучасного суспільства.

Багато дослідників (Д. Белл, М. Кастельс, М. Маклюен, Р. Стоуньєр, Е. Тоффлер, М. Порат, А. Туренн) починали відзначати той факт, що темпи розвитку інформаційних технологій переводять постіндустріальне суспільство в якісно новий стан або стадію *інформаційного суспільства*.

Але в цьому контексті цікавим є погляд американського професора електротехніки Массачусетського технологічного інституту Джеральда Джей Сассмена, учня відомого американського дослідника в галузі штучного інтелекту Марвіна Лі Мінського, який протиставляє техноцентричному підходу антропоцентричний. «Наївно або навіть шкідливо вірити, – відзначає він, що комп'ютери як такі, розглянуті поза загальним контекстом владних відносин, можуть породити нові форми економічних, соціальних або політичних відносин».

Іспанський соціолог Мануель Кастельс стверджує, що головною особливістю інформаційної епохи стають мережі, що пов'язують між собою людей, інститути і держави. Інформаційне суспільство в даному підході розглядається як глобальне мережеве суспільство, в якому мережі пронизують усю соціальну й економічну структуру. Але, звісно ж, наявності інформаційних мереж недостатньо для визнання суспільства інформаційним.

Також має право на існування підхід до визначення інформаційного суспільства, що використовує критерій культури. Очевидно, що сучасна культура явно інформативніша, порівняно з будь-якою попередньою. Теперішня людина існує в медіанасиченому середовищі: її життя істотно символізується, воно проходить у процесах обміну й отримання повідомлень про неї і про інших. Визнання вибухового зростання культурних сенсів змушує багатьох авторів говорити про те, що людство увійшло до інформаційного суспільства.

Ще один підхід до визначення інформаційного суспільства пов'язаний зі змінами в політичній сфері суспільства та характері міжнародних відносин в умовах глобалізації. Держава та різні політичні сили, згідно з цим підходом, стають основними суб'єктами становлення й подальшого розвитку інформаційного глобального суспільства. Інформація та знання в таких умовах є головними ресурсами держави, масштаби використання якого нині можна порівняти з використанням традиційних ресурсів, доступ до яких – один з основних факторів соціально-економічного розвитку. При цьому відзначається, що розвиток інформаційно-комунікаційних технологій зумовлює кардинальні зміни в політичному житті суспільства, перш за все, щодо його демократизації.

Соціально-філософський аналіз різних підходів до визначення інформаційного суспільства демонструє, що вони або недостатньо розгорнені, або однобічні. Більшість визначень інформаційного суспільства ґрунтується на кількісних характеристиках і припускають, що в якійсь точці, коли інформаційні критерії починають домінувати в різних сферах життєдіяльності суспільства, воно вступає в інформаційну стадію свого розвитку. Таким чином, кількісне збільшення обсягів інформації трансформується в якісну зміну соціальної системи.

Розглянувши основні підходи до визначення інформаційного суспільства в сучасному соціально-філософському дискурсі, стає зрозумілим, що жоден з них не може бути єдиною правильною методологічною базою для вивчення настільки складного комплексного феномена.

Інформаційне суспільство, на думку більшості вчених, зробило інформацію своїм базовим параметром. Інформація стає основою соціального й інформаційного розвитку, основним ресурсом соціальних і економічних відносин.

Англійський економіст Денніс Робертсон, ґрунтуючись на ідеї взаємозумовленості цивілізаційного й інформаційного процесів, вивів формулу «цивілізація – це інформація». Використовуючи кількісні міри математичної теорії інформації, учений ранжував історію цивілізації за критерієм обсягу виробленої інформації, виділяючи такі рівні: нульовий – інформаційна ємність мозку окремої людини – 107 біт; перший – усне спілкування всередині громади, села чи племені – обсяг циркулюючої інформації ~ 109 біт; другий рівень – письмова культура, мірою поінформованості суспільства слугує Александрійська бібліотека, що мала 532800 сувоїв, у яких містилося 1011 біт інформації; третій рівень –

книжкова культура (є сотні бібліотек, виходять друком десятки тисяч книг, газет, журналів, сукупна ємність яких оцінюється в 1017 біт); четвертий рівень – інформаційне суспільство з електронною обробкою інформації обсягом 1025 біт.

Узагальнюючі існуючі підходи до трактування поняття «інформаційне суспільство», можна сказати, що нині в соціальній філософії під таким мається на увазі:

- суспільство нового типу, що формується в результаті нової соціальної революції, породженої вибуховим розвитком та конвергенцією інформаційних і комунікаційних технологій;
- суспільство знань, тобто суспільство, у якому головною умовою добробуту кожної людини та кожної держави стає знання, здобуте завдяки безперешкодному доступу до інформації й умінню працювати з нею; інформація в такому суспільстві є найважливішим соціальним і економічним ресурсом, основним джерелом продуктивності праці та влади, умовою добробуту людини й держави;
- глобальне суспільство, у котрому обмін інформацією не матиме ні часових, ні просторових, ні політичних меж; яке, з одного боку, сприяє взаємопроникненню культур, а з іншого – відкриває кожному співтовариству нові можливості для самоідентифікації.

Отож з позиції соціально-філософського аналізу можна запропонувати таке визначення: *інформаційне суспільство – це якісно новий етап соціотехнологічної еволюції суспільства, що формується в результаті довгострокових тенденцій попереднього соціально-економічного розвитку, який передбачає збільшення ролі інформації і знань, а також формування та споживання інформаційних ресурсів у всіх системах життєдіяльності суспільства за допомогою розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, що існують у глобальних масштабах.*

2. Основні концепції інформаційного суспільства

Варто пригадати таких дослідників, як Герберт Ірвінг Шиллер (американський медіа критик, соціолог), Юрген Габермас (німецький філософ і соціолог) Ентоні Гіденс (англійський соціолог), концепції інформаційного суспільства яких також потребують ретельного соціально-філософського аналізу.

Так, американський соціолог і економіст Герберт Шиллер стверджує, що основні імперативи ринкової економіки залишаються такими ж, як були раніше, тобто капіталістичними, які б зміни не відбувалися в технологічній та інформаційній сферах. Він вважає, що для сучасного стану капіталізму інформація та комунікація мають особливе значення, оскільки вони тісно пов'язані зі стабільністю й добробутом цієї економічної системи: виробництво, засноване на інтелекті, стає, на думку Шиллера, ключовим фактором для розвитку суспільства у XX і XXI століттях. При цьому в інформаційній сфері домінують інтереси великого приватного бізнесу (олігополістичних чи монополістичних корпорацій), а не всього суспільства в

цілому. Нині інформаційне середовище найбільшою мірою відповідає пріоритетам корпоративного капіталу, і в міру свого розвитку самі інформаційні технології стають істотним фактором зміцнення міжнародної капіталістичної системи.

Під час аналізу розвитку інформаційної сфери Шиллер пропонує використовувати ринкові критерії, причому роль ринку у виробництві й збуті інформації та комунікацій виявляється в нього визначальною. При цьому інформація перетворюється на товар, подібний до інших товарів у капіталістичному суспільстві. Інформаційна революція консолідує капіталістичні відносини та поширює їх на нові сфери. Тут можна побачити їхню двосторонню взаємодію, з одного боку, інформаційне суспільство є відображенням імперативів капіталізму, корпоративні та класові інтереси й пріоритети ринку впливають на розвиток інформаційних технологій, з іншого боку, розвиток останніх дозволяє зберегти й посилити систему капіталістичних відносин. Таким чином, Шиллер зміг пояснити провідну роль інформації та інформаційних технологій, одночасно посилюючись на історію капіталізму й розглядаючи інформацію як важливий фактор історичного розвитку.

Німецький філософ Юрген Хабермас свою концепцію інформаційного суспільства пов'язує з маніпулятивними технологіями в публічній сфері. Основою його концепції є скептичне ставлення до інформації, адресованої широкій публіці. Погоджуючись з тим, що в суспільстві нині циркулює набагато більше інформації, ніж колись, Хабермас вважає її «підпорченою», поданою спеціальним способом, завдяки якому вона схилає людей до певної позиції чи стає розвагою, прибутковим товаром для своїх творців. Таким чином, значна частина інформації, що циркулює в суспільстві, – це дезінформація, створена, щоб відвернути, розважити чи приховати справжній стан речей. За створенням такої дезінформації, на думку Хабермаса, стоять певні політичні й економічні групи, які переслідують свої цілі.

У червні 2018 р. Хабермас говорив: «З часу винайдення друкованої книжки, яка перетворила всіх людей на потенційних читачів, минули віки, доки все населення навчилося читати. Інтернетові, який з усіх нас робить потенційних авторів, виповнилося лише кілька десятиліть. Можливо, з часом ми в цивілізованій спосіб навчимося поводитися із соціальними мережами. Інтернет вже відкрив мільйони корисних субкультурних ніш, в яких обмінюються достовірною інформацією й вмотивованими думками. Подумаймо не лише про блоги науковців, які цим інтенсифікують свою академічну діяльність, але також, наприклад, про пацієнтів, які страждають на рідкісне захворювання й вступають в контакт з іншою людиною, що перебуває в такій самій ситуації на іншому континенті, аби допомагати одне одному порадами та власним досвідом. Йдеться, без сумніву, про великі вигоди комунікації, які служать не лише для того, аби підвищити швидкість біржових трансакцій та спекуляції. Я занадто старий, аби судити про культурний імпульс, що його породять нові медіа. Мене дратує той факт, що

йдеться про першу в історії людства медіа-революцію, яка служить передусім економічним, а не культурним цілям».

Провідну роль у поширенні такого роду «інформації» відіграють ЗМІ, що формують суспільну думку й смаки споживачів. Виходячи з цього, Хабермас підсумовує, що публічна сфера звужується в інформаційному суспільстві порівняно з публічною сферою XIX – початку XX ст.

Зміни в сфері інформації створили потенційну загрозу для публічної сфери та розширили можливості маніпулювання інформацією. Але, з іншого боку, в умовах поширення великого обсягу недостовірної інформації та звуження публічної сфери в суспільстві наявні й протилежні тенденції: підвищення освітнього рівня населення, поліпшення якості інформації – вона стала глибшою, а кількість джерел її одержання більшою, публічна сфера стала відкритою для всіх громадян суспільства тощо.

Англійський філософ і соціолог Ентоні Гідденс концепцію інформаційного суспільства створює в рамках теорії «рефлексивної модернізації». Використовуючи ідеї класиків соціології Карла Маркса, Еміля Дюркгейма, Макса Вебера та звернувшись до ідей Герберта Спенсера і Мішеля Фуко, Ентоні Гідденс зумів по-новому розглянути поняття інформації й інформаційного суспільства, зокрема їхній розвиток в історичному контексті становлення національної держави й пов'язаного з цим індустріальним способом ведення воєн. На його думку, особливе значення, що нині приписується інформації, вона вже мала в далекому минулому, і те, що в наші дні інформація набула ще більшої цінності, не є приводом, щоб говорити про руйнування однієї системи та виникнення нової. Гідденс вважає, що в сучасному суспільстві відбулася «інформатизація» соціальних зв'язків, але це не означає настання нової епохи. «Хоча звичайно припускають, – відзначає він, – що ми лише вступаємо в епоху інформації, насправді сучасне суспільство було "інформаційним" із самого свого початку».

Відправною точкою міркувань Гідденса стає твердження, що нині життя значно більше впорядковане, ніж колись, світ, у якому ми живемо, надзвичайно організований.

Водночас Гідденс виокремлює дві особливості сучасності: відстеження та насильство, з одного боку, і війна та національна держава, з іншого. За цих обставин із соціального життя зникають «вбудовані елементи» – ті, які контролюються не самою людиною, а громадою чи природою. У такій ситуації людина більше не зобов'язана робити те, «що повинна», відповідно до традиції, а може вибирати свою долю самостійно.

Гідденс стверджує, що ми живемо в «посттрадиційному суспільстві», в якому все піддається сумніву чи відкидається, в якому людина хоча й не позбулася цілком обмежень, але в якому змінився їхній характер. Тепер вони здебільшого не задаються ззовні, а обираються індивідом самостійно. Це епоха «рефлексивної модернізації», що припускає збільшення можливостей вибору для індивіда й усе повніше відстеження ситуації (що полягає в збиранні інформації) для подальшого вибору. У такому суспільстві постійно

існує підвищений попит на інформацію та прагнення до контролю на всіх рівнях – від політичного до особистого.

Необхідність у системі контролю й спостереження особливо актуальною стає в національній державі, що переймається проблемами війни та безпеки, а також дотриманням цивільних прав і обов'язків.

На думку Гідденса, у своїй основі всі національні держави (тип держави, яка є формою самоорганізації, самовизначення й самовираження певної нації на певній суверенній території) є інформаційними суспільствами, оскільки передбачають рефлексивний збір, збереження та керування інформацією, необхідною для адміністрування. При цьому, відзначає автор, переважна більшість національних держав виникли в умовах воєн і збереглися тому, що мали достатньо сил захистити себе, війна та готовність до війни – основні складові національної держави. Одночасно з трансформацією індустріального способу ведення війни в інформаційний виникло прагнення використовувати останні інформаційні технології, досконалі засоби стеження й керування інформацією, що також сприяло подальшому розвитку інформаційного сектора.

Таким чином, у концепції Гідденса глобальне відстеження чи збільшення обсягу інформації, що виникли як елемент рефлексивної модернізації, розглядається як засіб підвищення організованості та керованості суспільства. При цьому сам факт становлення інформаційного суспільства пов'язується з формуванням національних держав.

Цієї точки зору дотримується й провідний британський соціолог Френк Уебстер (Вебстер). Його книга «Теорії інформаційного суспільства» (1995 р.) посила особливе місце серед теоретичних праць. Перевагою дослідження Уебстера став детальний аналіз різних філософських, соціологічних та інших теорій, що описують інформаційне суспільство. Концепція інформаційного суспільства самого Френка Уебстера характеризується таким: британський дослідник розглядає зміни, що відбуваються в постіндустріальному суспільстві, не тільки крізь призму становлення інформації, а комплексно, інтегруючи зміни в декількох сферах. На його думку, інформаційне суспільство можна охарактеризувати лише в сукупності, розглянувши п'ять його аспектів – технологічний, економічний, професійний, просторовий і культурний. Нинішні перетворення кожної з них демонструють значний рух суспільства вперед, однак лише розглянуті разом вони переконують у дійсно значущих перетвореннях. При цьому Уебстер стверджує, що тенденції розвитку інформаційного суспільства можна зрозуміти лише з огляду на історію капіталізму та його потреби. «Інформаційний капіталізм наших днів, – відзначає Френк Уебстер, – істотно відрізняється від корпоративного капіталізму, що сформувався в перші десятиліття ХХ століття. Говорячи про сучасний капіталізм, слід зважати на його специфічні особливості: роль величезних транснаціональних корпорацій, інтенсифікацію та глобальні масштаби конкуренції, відносне скорочення ролі національного суверенітету і, звичайно, глобалізацію». Однак основні принципи капіталізму, на думку Уебстера, залишилися незмінними: ринкові механізми, виробництво товарів і

послуг приватними структурами, одержання прибутку як основної рушійної сили, використання найманої праці тощо. Відповідно, «глобальне мережеве суспільство, у якому ми нині опинилися – повніше втілення, чи, якщо завгодно, трансмутація, добре відомих принципів капіталістичного суспільства».

Відомий радянський і російський учений Микита Миколайович Моїсєєв, фахівець з прикладної математики, теорії керування й теорії інформаційних систем, вважав, що без вільного доступу всіх людей до інформації взагалі не має сенсу говорити про побудову інформаційного суспільства – «суспільства колективного інтелекту планетарного масштабу». Він писав: «Мені хочеться показати, що планета вступає в абсолютно новий етап своєї історії, коли тільки колективний розум, колективна воля та загальні цілеспрямовані зусилля дозволять уникнути катастрофи і відкриють перспективи подальшого розвитку Цивілізації. В основі нової Цивілізації лежать принципи розумності. Однак людина не повинна обмежуватися можливостями свого індивідуального інтелекту. Людина повинна усвідомити, що її розум – частина Колективного Розуму. Колективний Розум – це не сукупність індивідуальних інтелектів, це якісно нові утворення, досягнення якого вбачаються через подальший розвиток комп'ютерної техніки (глобальна мережа Інтернет слугує підтвердженням цього). Колективному Розуму, у багато разів посиленому комп'ютерною технікою, під силу зберігати стабільність біосфери та вибирати той канал еволюції, що і забезпечить коеволюцію людини й біосфери».

Ще корисно проаналізувати думки професора Стенфордського університету японського походження Френсіса Фукуяма. Він нещодавно сказав: «Соціальні мережі пов'язані з мобілізацією демократії та кольоровими революціями. Особливо це стосується Революції Гідності. Якби не було Фейсбуку – цього б не відбулося. Це також стосується Арабської Весни та інших ситуацій, коли люди, які хотіли боротися за демократію, могли добре самоорганізуватися в соціальних мережах та швидко передавати інформацію. Тобто люди мають інформаційну владу. Це добрий бік інформаційних технологій. Поганий бік ІТ-революції – зникнення інформаційних фільтрів. Скажімо те, що робили колись газети; газети ж не друкували всю інформацію, яка була доступною. Редактори займалися відбором інформації, фільтрували її та перевіряли. Те ж саме відбувалося і на телеканалах. А ось на останніх виборах в США був значний потік невідфільтрованих новин в мережі й навіть на телебаченні. Люди поширювали цілком фейкові новини, оскільки дуже часто вважають, що все, що опубліковано в Інтернеті, – це правда. Відсутність фільтраційної функції редакторів політики нині використовують як зброю. І не важко вгадати, яка країна є виробником цих фальшивих новин. Це Росія, яка таким чином впливає на вибори в інших країнах, зокрема і в США».

3. Моделі розвитку інформаційного суспільства

Важливо розглянути практичні моделі розвитку інформаційного суспільства на прикладі провідних держав, іншими словами, міжнародного досвіду переходу до інформаційного суспільства.

На межі 80-90-х рр. ХХ ст. стратегічною метою розвитку в багатьох країнах була проголошена побудова інформаційного суспільства. Нині рух до інформаційного суспільства є загальною тенденцією як для розвинутих країн, так і для країн, що розвиваються. Водночас глобальне інформаційне суспільство формується локально й у різних країнах цей процес відбувається з різною інтенсивністю й особливостями, у кожному конкретному випадку безпосередня реалізація проєкту має національно детермінований характер.

США, Японія, Сінгапур сподіваються реалізувати проєкт інформаційного суспільства самостійно, країни Європейського союзу, маючи в деяких випадках власні національні програми, пропонують об'єднати зусилля і ресурси. У цілому ж можливо припустити існування в майбутньому декількох типів інформаційного суспільства, як колись існувало кілька моделей індустріального суспільства.

Ключовим критерієм при визначенні типу суспільства, на думку більшості дослідників, повинен стати критерій ступеня забезпеченості рівності прав громадян на доступ до основного ресурсу – інформації, а також рівень самої можливості доступу до інформації всіх членів суспільства і сам критерій інформатизації суспільства.

Крім того, критеріями для виокремлення основних моделей інформаційного суспільства можуть слугувати макроекономічна політика та концепція держави в контексті формування інформаційного суспільства, специфіка законодавчої системи, особливості національної культури та менталітету, взаємодії з приватним бізнесом і громадянським суспільством.

Умовно в науковій літературі розрізняють дві основні практичні моделі розвитку інформаційного суспільства: західну і східну. При цьому в межах західної моделі слід відокремити шлях, обраний країнами Північної Європи, від американського шляху, а в рамках східної вказати особливе місце Японії, Сінгапуру та Китаю (КНР).

Як свідчить світовий досвід, кожна країна йде до інформаційного суспільства своїм шляхом, який визначають сформовані політичні, соціально-економічні й культурні умови. Багато з розвинених країн і країн, що розвиваються, повною мірою усвідомили величезні переваги, пов'язані з розвитком і поширенням останніх. Цей факт фіксує «Окінавська Хартія Глобального Інформаційного Суспільства», прийнята лідерами країн «сімки» найбільш розвинених держав світу в Окінаві 22 липня 2000 р., а також інші міжнародні програми й ініціативи щодо розвитку інформаційного суспільства. Нині в більшості європейських країн, а також у США, Японії, Індії, Китаї, країнах Південно-Східної Азії тощо, розроблені та реалізуються державні й міжнародні програми формування інформаційного суспільства.

Згідно з положеннями Хартії глобального інформаційного суспільства, сутність стимульованої інформаційно-комунікаційними технологіями

економічної й соціальної трансформації полягає в її здатності сприяти людям і суспільству у використанні знань та ідей. Інформаційне суспільство, як його розуміють автори Хартії, дає змогу людям використовувати свій потенціал і реалізовувати свої устремління.

У Хартії визначено, що всі люди скрізь, без винятку, повинні мати можливість користуватися перевагами глобального інформаційного суспільства, а стійкість цього суспільства ґрунтується на демократичних цінностях, таких як вільний обмін інформацією та знаннями, взаємна терпимість і повага до особливостей інших людей.

При цьому сама Хартія розглядається передусім як заклик до всіх як у державному, так і в приватному секторах ліквідувати міжнародний розрив у галузі інформації та знань.

ІТ відкривають величезні можливості для становлення й розвитку економік. Країни, що досягли успіху у використанні потенціалу ІТ, можуть сподіватися подолати перепони, що звичайно виникають у процесі розвитку інфраструктури, та рушити назустріч ефективнішій реалізації своїх цілей, на зразок скорочення бідності, охорони здоров'я, покращення санітарних умов, освіти, а також використання переваг швидкого зростання глобальної електронної торгівлі.

Аналіз різних програм і концепцій дозволяє виявити такі інваріантні властивості, що є ядром будь-якої концепції переходу до інформаційного суспільства. Так, при розробці концепцій переходу до інформаційного суспільства, зазвичай, використовується комплексний підхід, оснований на підтримці балансу інтересів держави, суспільства, підприємницьких кіл і окремої особистості. При цьому відзначається провідна координуюча роль держави як органу, здатного виразити й забезпечити захист інтересів усього суспільства. Крім того, концепція переходу до інформаційного суспільства повинна мати гуманістичну спрямованість, що не припускає ситуацій, у яких хтось буде «виключений» з інформаційного суспільства. І, нарешті, третьою, основною складовою більшості концепцій формування інформаційного суспільства є переконаність у величезній значущості інформації, знань та освіти в цілому; інформаційне суспільство трактується як суспільство безперервної загальної освіти.

Слід відзначити той факт, що розвиток інформаційного суспільства висуває нові соціальні небезпеки, пов'язані з доступністю інформації. Один із головних конфліктів викликаний поділом населення, що підсилюється, за ступенем залученості до інформаційного середовища. Більшість населення поки залишається осторонь від нових інформаційних технологій. Нині не більше 15% населення земної кулі користуються Інтернетом, і ця цифра – лише перший, хоча, імовірно, і найяскравіший з показників нерівностей інформаційної епохи.

Термін «цифровий розрив», чи «цифрова нерівність», уперше почали використовувати в США для того, щоб позначити нерівномірний доступ до інформаційно-комунікаційних технологій серед різних верств населення країни. Загалом, під «цифровим розривом», або «цифровою нерівністю»,

розуміють зростаючу нерівність у доступі до новітніх інформаційних та комунікаційних технологій як між різними країнами, так і всередині країн між різними соціальними групами (багатші інформаційно – люди освічені, середнього статку й вище, бідніші – ті, хто не має доступу до комп'ютера та Інтернету).

Нині найвне непропорційне використання інформаційно-комунікаційних технологій у світі. Власне кажучи, більше 90% користувачів Інтернету у світі – представники найбагатшої п'ятої частини населення Землі. Особливо великий інформаційний розрив між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються.

Сучасні дослідники, аналізуючи глобальні суперечності і нерівності сучасної епохи, часто вдаються до протиріччя Північ – Південь. Географічно багата Північ, – звичайно ж, метафора, але при цьому країни багатьох континентів, розташовані на півночі, дійсно є економічно потужними регіонами. Це особливо справедливо для США та Європи, де економічному багатству чітко відповідає високий рівень прогресу інформаційно-комунікаційних технологій.

Наочним прикладом успішного втілення в життя моделі інформаційного суспільства є країни Північної Європи. У Данії, Ісландії, Норвегії, Фінляндії та Швеції нині створена найсучасніша інфраструктура інформаційних технологій, яку характеризує унікально високий, порівняно з іншими регіонами світу, рівень доступу населення до неї.

За деякими основними показниками, що характеризують становлення інформаційного суспільства, цей регіон значно випереджає інші країни світу (наприклад, за насиченістю стільниковими телефонами, рівнем підключення до Інтернету та його використання, за обсягом інтерактивного трафіку йому практично немає рівних у світі). Не можна заперечити лідерство країн Північної Європи й у сфері електронних фінансів або онлайн-торгівлі. Фінляндія регулярно кидає виклик США як найконкурентоспроможніша економіка світу.

Міжнародні економічні організації неодноразово називали Швецію найрозвиненішою країною світу в галузі інформаційно-комунікаційних технологій на основі оцінки комплексу показників: доступу до інформації, насиченості комп'ютерами, підключень до Інтернету, рівня впровадження цифрових технологій у соціальну інфраструктуру, насамперед, освіту й охорону здоров'я.

Важливою особливістю цього регіону є відносно рівномірний соціально-економічний розвиток його країн у цілому: практично будь-який громадянин Північної Європи має можливість доступу до інформації як з фінансової, так і з технічної точки зору. У чому ж причина настільки успішної реалізації північної моделі інформаційного суспільства?

Зрозуміти це можна, лише комплексно проаналізувавши економіко-соціальні умови, державні стратегії та динаміку трансформації медіасистем у регіоні.

Настільки очевидні досягнення були б неможливі без істотних зусиль північних держав в інформаційно-комунікаційній сфері. Саме чітко регуляторна, спрямована на реалізацію соціально значущих і гуманістичних цілей, роль держави є відмінною особливістю *північної моделі* розвитку інформаційного суспільства. Цілі, до яких прагнуть країни Північної Європи, хоча й сформульовані по-різному в конкретних національних програмах, є дуже подібними. У першу чергу це: ефективне здійснення політичної влади з використанням нових технологій (електронний уряд і електронна демократія); створення умов для активного впровадження бізнесом інформаційно-комунікаційних технологій у щоденну практику; подальше підвищення рівня соціального розвитку на основі впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (з акцентом на реалізацію ідей загального універсального доступу і суспільної служби в нових засобах масової інформації).

Ідеї інформаційного суспільства в країнах Північної Європи були сприйняті крізь призму тих можливостей, які воно несе для становлення демократії, плюралізму думок і суспільної рівності, соціального, професійного та культурного становлення кожного громадянина. Зважаючи на це, розвиток інформаційного суспільства в Північній Європі є пріоритетом державної політики, ініціативи з його формування вміщені у внутрішньополітичних, загальнонаціональних і галузевих програмах практично всіх країн.

Становлення інформаційного суспільства в країнах Північної Європи пройшло кілька етапів. На першому етапі (наприкінці 1980 – в середині 1990 рр.) становлення сучасного високотехнологічного інформаційно-комунікаційного середовища потребувало значних вкладень у розвиток національних технологічних інфраструктур, що стало пріоритетом інформаційної політики. Успіхові сприяла здійснена в регіоні впродовж 80-х рр. ХХ ст. лібералізація внутрішніх телекомунікаційних ринків, що сприяло виникненню в економічному житті конкуренції між операторами зв'язку та провайдерами. З початку 1990 рр. у всіх країнах Північної Європи пріоритети в стратегіях переходу до інформаційного суспільства були перенесені на будівництво високошвидкісних широкосмугових мереж – основних каналів цифрових послуг у будинки жителів. Крім того, основна увага держав Північної Європи зосереджувалася на забезпеченні максимально широкого доступу до глобальної мережі через інформатизацію середньої та вищої шкіл, а також створення умов рівного доступу до Інтернету через пункти колективного користування.

Створивши інфраструктуру для універсального доступу до Інтернету на колективному рівні, у середині 90 – на початку 2000 рр. північні держави перейшли до її будівництва на індивідуальному рівні. Стимулюючи податковою політикою домашню комп'ютеризацію, вони перейшли до другого етапу інформатизації суспільства – створення умов загального індивідуального доступу до цифрових мереж і послуг.

На третьому етапі розвитку інформаційного суспільства (межа 1990-х – 2000 рр.) центральне місце в державній інформаційній політиці належить проблемам змісту інформаційних продуктів. Головним завданням етапу стало виробництво *змістовних продуктів* національними мовами і широке впровадження цифрових послуг у практичне щоденне життя. Ініціатива тут належала як великим газетно-журнальним концернам та громадським мовцям, так і телефонним операторам мобільного зв'язку. Роль держави в даному процесі виявилася незначною, оскільки «наповнення» Інтернету на цьому етапі перетворилося цілком на завдання бізнесу. Насправді ж це результати попередньої державної політики, що сформувала законодавчі межі та визначила пріоритети культурної політики цифрової епохи.

В останні роки основна увага в цих країнах почала приділятися використанню досягнень інформаційно-комунікаційної революції в галузі державного управління і здійснення демократії (електронний уряд). Охорона здоров'я та культура також поступово почали розглядатися як галузі, в яких неодмінно повинні реалізовуватися безпосередні переваги прогресу інформаційних технологій.

Таким чином, своєю інформаційною політикою Північні країни Європи продемонстрували особливу роль держави в процесі становлення інформаційного суспільства. У цьому процесі держава стала ініціатором руху, планомірним розробником концепції загальнодоступної інфраструктури інформаційного суспільства, стимулюючи інтерес бізнесу до вкладення в телекомунікації досить швидкою лібералізацією.

Необхідно також зазначити: завдяки активній позиції держав, які задалегідь намагалися передбачити й запобігти можливим негативним наслідкам швидкої комп'ютеризації та інтернетизації, багато проблем, типових для інформаційного суспільства в цілому, у країнах Північної Європи не набули актуальності, як в інших регіонах світу. Так, проблема «цифрової нерівності», хоча й визнана серйозною соціальною проблемою, насправді виглядає як майже врегульований конфлікт: у регіоні існують відносно невеликі розбіжності в умовах доступу до Інтернету між людьми різного статку, рівня освіти, місця проживання, чоловіками та жінками. Таким чином в умовах незначних соціальних суперечностей «цифрова нерівність» тут зглажена.

Інтернет і розвиток мобільної телефонії, що з середини 1990-х років активно змінюють глобальний та національні комунікаційні ландшафти, значно змінили традиційний вигляд Північної Європи як географічної провінції. Стискання «простору», скорочення відстаней, що виникають у процесі розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури, дали змогу країнам Північної Європи перетворитися з географічної провінції на центр нової цифрової економіки, у якій інформація відіграє значно важливішу роль, ніж колись.

Зміни, стимульовані розвитком інформаційних технологій, переважно вплинули на сферу фінансів, стан наукоємних досліджень і освіти, на способи спілкування людей одне з одним, державою, підприємствами сфери

побуту. Свідченням нової економіки в Північній Європі стає рівномірне й повсюдне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у бізнес, у чому країни Північної Європи демонструють стабільно високі результати.

Нині комп'ютери використовуються практично на всіх підприємствах промислового й сервісного секторів, абсолютна більшість компаній Швеції, Данії, Фінляндії й Ісландії підключені до глобальної мережі. Переважна більшість шведських, датських і фінських компаній мають свої сайти. Це веде до того, що частина готової продукції чи послуг (від 8 до 11%) реалізується в країнах Північної Європи через Інтернет.

Приклад країн Північної Європи доводить: нова економіка – це не стільки підприємства у сфері інформаційно-комунікаційних технологій чи компанії, що здійснюють продаж і бізнес в онлайн-форматі, скільки використання інформаційних досягнень як нового засобу збільшення продуктивності праці та конкурентоспроможності продукції, а також поширення мережевих форм організації бізнесу.

У становленні північної моделі інформаційного суспільства важливу роль відіграв стрімкий розвиток засобів масової інформації. Інтегрований розвиток телекомунікаційної, інформаційної сфер і медіасистем пояснюється зрослим попитом на доступ до змісту, контенту.

Жителі Північної Європи витрачають близько 6 годин на день на користування інформацією із засобів масової інформації та новими інформаційними продуктами.

Визначення державних пріоритетів у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, природно, скорегувало медіаполітику в Північних країнах, першочергово вплинувши на телевізійний сектор. У результаті відмови від державного протекціонізму країни Північної Європи досить легко перейшли від монополій громадського мовлення, які домінували у 80-х рр. ХХ ст., до конкурентного телевізійного середовища. Ключовим напрямом, що інтегрує зусилля північних держав і медіабізнесу у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, став розвиток цифрового телебачення. Підприємства засобів масової інформації стали фактично основними виробниками змісту для нового цифрового середовища. Газети північних країн чи не першими у світі стали «викладати» в Інтернет свій зміст, телекомпанії збагачували свої рекламні сайти стрічками новин.

У цілому, «північний прорив» в інформаційне суспільство є унікальним і рівномірним досягненням, але навіть загальний аналіз свідчить, що, незважаючи на спільність принципів розвитку, кожна з країн зберігає свої особливості у формуванні державної політики, створенні національної інформаційної інфраструктури й у формах використання інформаційних технологій.

Аналізуючи європейську модель інформаційного суспільства в цілому, слід відзначити, що пошук певного балансу між повним контролем держави й законами ринку, тобто поєднання урядових і ринкових сил, є основною ознакою інформаційної політики не тільки країн Північної Європи, але й інших країн Європейського союзу. Водночас ЄС продовжує приділяти нині

велику увагу питанням приватизації та лібералізації ринку інформаційно-комунікаційних технологій.

Іншою, не менш актуальною, проблемою для Європи є питання, що слід розвивати спочатку: мережі чи послуги. У більшості європейських країн превалює думка: в першу чергу необхідно розвивати сферу послуг. До країн, що мають протилежний погляд на цю проблему, належать Великобританія та Франція. У їхніх планах розвитку інформаційного суспільства зазначається, що саме будівництво мереж є рушійним фактором розвитку сфери послуг. Водночас слід зазначити, що практично всі національні програми ставлять за мету розвиток інформаційного обслуговування. Серед особливостей загальної європейської моделі інформаційного суспільства також можна назвати той факт, що європейські теле/радіопрограми, а також відеоринки перебувають нині під великим американським впливом.

Серед інших країн, що успішно просуваються шляхом інформаційного суспільства, не можна не назвати США, Японію, Сінгапур, Китай, Тайвань, Гонконг, Південну Корею.

Зупинимось трохи на моделі розвитку інформаційного суспільства, яку реалізує США і належить до західної моделі формування інформаційного суспільства. США стали однією з перших країн, що сформували комплексний державний підхід до реалізації ідеї інформаційного суспільства та визначили розвиток національної й інформаційної інфраструктури та глобальної інформаційної інфраструктури пріоритетами своєї політики.

Метою національного розвитку стало створення інформаційної супермагістралі, яка мала б бути основою національної телекомунікаційної інфраструктури.

Супермагістраль повинна була поліпшити доступ американців до інформаційно-комунікаційних технологій і надати нові інформаційні послуги всім громадянам США. Вони прийняли закон про телекомунікації (1996 р.), що затвердив створення широкосмугових ліній зв'язку, які могли б надавати аудиторії універсальні послуги. В результаті розширився спектр послуг ЗМІ, ускладнилася та диверсифікувалася (урізноманітнилася) структура медіаринку.

Також в США законодавчо підтримали цифрове телебачення як додаткову можливість поширення нових інформаційних послуг. І розширили доступ пересічних американців до Інтернету, що стимулювало розвиток онлайнних ЗМІ та торгівлі. В цілому ж своєю лідируючою позицією на шляху просування до інформаційного суспільства США зобов'язані як комплексній державній програмі підтримки розвитку інформаційних технологій, так і діяльності великих комерційних фірм, що здійснюють дослідницькі розробки, виробництво й торгівлю у сфері інформаційно-комунікативних технологій. Таким чином, американський шлях формування інформаційного суспільства визначається загальною моделлю соціально-економічного розвитку, в якій функції держави зводяться до мінімуму, а діяльність приватних осіб – до максимуму.

Головне в цьому підході – повна лібералізація ринку інформаційно-телекомунікаційних технологій, розвиток інформаційних супермагістралей, їхня соціальна орієнтація.

Тепер розглянемо східну модель становлення і розвитку інформаційного суспільства. Представники східної моделі інформаційного суспільства прагнуть розробити альтернативний західному підхід, що базується, насамперед, на утвердженні власних ціннісних орієнтацій щодо індустріалізації, інформатизації та соціального розвитку. Його основою є співробітництво держави та ринку, спроба встановити зв'язок між традиційними культурними цінностями й соціальними змінами, що відбуваються.

В Японії концепція інформаційного суспільства знаходилася у фокусі уваги уряду впродовж останніх десятиліть ХХ століття. Серед основних державних ініціатив у сфері сприяння розвитку інформаційного сектора слід назвати створення у 2000 р. Стратегічної ради з інформаційних технологій. На першому засіданні Ради було оголошено про прийняття приватно-державного стратегічного плану «e-Japan strategy», відповідно до якого уряд повинен був увести в експлуатацію інфраструктуру, що забезпечить 30 млн. японців високошвидкісним Інтернет-доступом; крім того, цей план припускав зниження цін і підвищення якості інформаційного обслуговування.

Успіхи Японії в розвитку інформаційного суспільства в цілому порівнянні нині з успіхами в цій галузі США. Одним із найважливіших факторів їхнього досягнення залишаються значні витрати на наукові дослідження та розробки, високий пріоритет інформаційно-комунікаційних технологій у вирішенні проблем соціально-економічного розвитку країни.

Стратегічними цілями країни у сфері інформатизації стали: побудова якомога більшої кількості взаємозалежних і сумісних телекомунікаційних мереж, розробка інформаційних пристроїв та технологій, розвиток програмного забезпечення й інформаційних послуг, підготовка кваліфікованих кадрів для роботи в інформаційній сфері, створення електронного уряду, впровадження інформаційних технологій у торгівлю та соціальну сферу, насамперед, освіту й охорону здоров'я.

Проголошення та подальша реалізація цих цілей стали величезним стимулом для бурхливого розвитку інформаційно-орієнтованої діяльності в Японії. Наслідуючи приклад розвинених країн Західної Європи і США, країна змогла домогтися блискучих результатів в адаптації імпортованих технологій, і нині її головним пріоритетом стає власне виробництво нового знання, технологій та нових продуктів.

У Японії почав активно розвиватися Інтернет, віртуальні магазини, виникали нові форми електронних банківських і фінансових послуг. Все більшою популярністю користувалися технології мобільного зв'язку та мобільного доступу в Інтернет.

Своєрідний бум різних послуг мобільного зв'язку (SMS, MMS, електронна пошта, вихід до Інтернету, одержання фінансової інформації та

розсилання новин ЗМІ, замовлення квитків тощо) свідчив про формування в Японії так званого мобільного інформаційного суспільства.

Основою інформаційного розвитку «азіатських тигрів» (Південна Корея, Тайвань, Сінгапур і Гонконг) є так звана модель економічного співробітництва держави та ринку.

Успіх цих країн базується на втручанні держави в прийняття рішень у галузі великих вкладень приватного капіталу, на активній участі держави у створенні національної інформаційної інфраструктури. До проблем інформаційного розвитку, щодо яких уряди особливо піклуються, належать постійно зростаюча конкуренція в галузі виробництва та впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій і пов'язана з цим потенційна можливість втрати якогось сегмента ринку чи робочих місць, а також проблема забезпечення рівного доступу до інформаційних ресурсів.

На особливу увагу заслужує інформаційна стратегія Сінгапуру, згідно з якою інформаційні технології є ключовим напрямом економічного і соціального розвитку країни.

Інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій регулюють державні стратегічні програми. Серед завдань стратегічних планів Сінгапуру – перетворення країни на провідний в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні інформаційно-комунікаційний центр, що постачає інформаційні послуги на глобальний ринок, а також прискорення соціально-економічного розвитку країни, поліпшення якості життя, впровадження інформаційних технологій у різні сфери, зокрема й освіту, культуру, побут. Форсоване будівництво передової інформаційної інфраструктури відбулося на положенні держави в рейтингу країн світу, що складається ООН із досягнень у галузі інформаційних технологій, Сінгапур входить до першої світової десятки лідерів.

Безпрецедентній інформатизації Сінгапуру сприяло відкриття телекомунікаційного ринку для вільної конкуренції. Було значно знижено (в 5 разів) ціни на високошвидкісний доступ до Інтернет, тому і зростала кількість користувачів широкосмугового доступу. Крім того, нині Сінгапур має одну з найсучасніших і найвисокорозвиненіших мереж телекомунікацій у світі. Сінгапур став світовим лідером зі щільності мобільної телефонії (на 2-му місці – Швеція – 71%).

Важливою особливістю сінгапурської моделі інформаційного суспільства є увага до соціальної сфери. Там було впроваджено державну програму «Електронний уряд Сінгапуру», розгорнуто інтегровані портали держустанов «Урядовий портал» і сервіс-центр «Електронний громадянин», що надають інформаційні послуги в сфері офіційної державної політики, бізнесу, освіти, роботи, родини, здоров'я, відпочинку, спорту, транспорту, туризму тощо. Всі установи освіти, соціальної сфери, культури давно переведені в Інтернет, причому не як формальне утворення, а з широким набором електронних послуг, таким чином, основна діяльність держустанов (відомств, шкіл, лікарень, бібліотек) здійснюється через Інтернет.

Колись Південна Корея була схожа на сьогодишню Україну: небагата аграрна країна, яка пережила війну. Зараз Кореї вийшло увійти в світові лідери мало не за всіма показниками. Південна Корея інвестує в науку більше, ніж будь-яка країна світу. Витрачені на науку мільйони дозволяють країні заробляти мільярди на високотехнологічному експорті.

Особливий інтерес для України й інших постсоціалістичних країн має досвід створення інформаційного суспільства Китаю, що використовує власну, досить самобутню модель.

Національна стратегія інформатизації Китаю: за допомогою інформаційних технологій змінити традиційні галузі індустрії, за допомогою інформатизації прискорити індустріалізацію й оптимізувати структуру промисловості, розвиток інформаційної індустрії, підвищити питому вагу інформаційної індустрії в національній економіці. Саме ця стратегія відображає особливий стан розвитку китайського суспільства.

Для здійснення державної стратегії інформатизації за останні роки в Китаї створені необхідні економічні та правові інститути, що є серйозною підтримкою розвитку телекомунікаційного сектора та лібералізації інформаційного ринку. Позитивну роль у регулюванні телекомунікаційного ринку відіграли законодавчі документи, що регулюють сферу телекомунікацій і мережі Інтернет.

Варто відзначити такі моменти щодо законодавчого регулювання китайського сегмента Інтернету й телекомунікаційної сфери: 1) Міністерство громадської безпеки відповідає за безпеку комп'ютерних мереж, технічну безпеку і безпеку інформаційного змісту; 2) усі мережі зобов'язані підключатися до мережі Інтернет винятково через мережі, визначені урядом; 3) у Китаї прийняті спеціальні закони, орієнтовані на регулювання діяльності інформаційних послуг у мережі Інтернет. Йдеться про регулювання змісту, лише традиційні ЗМІ певного рангу мають право створювати сайти та надавати інформаційні послуги, інші комерційні організації, якщо вони орієнтовані на надання інформаційних послуг, зобов'язані підписати контракт із традиційними ЗМІ та купувати інформацію в них.

Подвійний підхід, продемонстрований китайським урядом щодо телекомунікаційного сектора – стимулювання розвитку національної інформаційної інфраструктури та поступове відкриття ринку, що передбачає відкриття доступу іноземних інвесторів і відносно суворий контроль над цим сектором (інвестиційний контроль і контент-контроль), – пояснюється, з одного боку, бажанням розвивати свою економіку, інтегруватися у світове співтовариство й домогтися лідируючого місця в майбутній світовій конкуренції, з іншого – однаково сильним бажанням зберегти політичну стабільність, а також морально-етичні цінності.

Аналіз основних практичних моделей розвитку інформаційного суспільства дає змогу констатувати, що процес інформаційних перетворень у світі є незворотним, нині створюється нова карта світу – інформаційна, яка відображає стан цієї сфери в кожному регіоні. Відповідно до неї, висока цільність інформації, інтенсивність розвитку та використання нових

інформаційних технологій характерні нині, у першу чергу, США, країнам ЄС, особливо його північним регіонам, Японії, Сінгапуру, Китаю. Водночас навіть у зазначених розвинених країнах суспільство насправді ще дуже далеке від того, щоб повною мірою стати інформаційним, дотепер значна кількість людей у цих країнах зайняті простою працею, у багатьох сферах використовуються старі технології, недостатньо розвинена комунікаційна інфраструктура й доступ до інформації.

Успіх інформаційного суспільства завжди ґрунтується на плідній взаємодії держави, бізнесу та суспільства, хоча в кожному випадку співвідношення їхньої активності й ролі може бути різним.

Нові можливості соціальної та міжособистісної комунікації, створювані цифровими технологіями, в остаточному підсумку збагачують знання людей, що сприяє соціальній гармонії і підвищенню рівня життя.

Питання для самоконтролю

1. Перелічіть найбільш вагомі передумови настання інформаційної ери.
2. Охарактеризуйте поняття «інформаційне суспільство».
3. Хто стояв у витоків концепції розвитку інформаційного суспільства?
4. З якими критеріями та тенденціями розвитку суспільства пов'язують феномен інформаційного суспільства?
5. Коротко охарактеризуйте основні концепції інформаційного суспільства.
6. Розтлумачте поняття «цифрова нерівність».
7. Спробуйте перелічити особливості загальної європейської моделі інформаційного суспільства.
8. У чому на початках проявлялися особливості північної моделі розвитку інформаційного суспільства?
8. Що саме у мешканців Північної Європи відіграло важливу роль у «північному прориві» в інформаційне суспільство?
9. В яких країнах спостерігається розвиток так званої західної моделі формування інформаційного суспільства?
10. У чому саме проявляється американський шлях формування інформаційного суспільства?
11. Опишіть особливості східної моделі становлення та розвитку інформаційного суспільства, зокрема Японії та так званих «азіатських тигрів».
12. Охарактеризуйте особливий стан розвитку телекомунікаційного сектора китайського суспільства.

Інформаційна культура інформаційного суспільства. Інформаційна культура в Україні

План

- 1. Інформаційна грамотність та інформаційна культура особистості.*
- 2. Складові інформаційної культури.*
- 3. Інформаційна культура як засіб адаптації особи в сучасному світі.*
- 4. Інформаційна культура українського суспільства.*
- 5. Перспективи розвитку інформаційної політики в Україні.*

1. Інформаційна грамотність та інформаційна культура особистості

Третє тисячоліття називають суспільством знань і високих технологій, інформація у такому суспільстві стає першочерговою потребою, продуктом людської діяльності, джерелом знань, основою планування, прогнозування та моделювання, одним з чинників прийняття рішень і управління процесами у суспільстві, освіті й техніці. Але інформація має бути не задля інформації, а для вирішення проблем, отримання знань, тому важливо вміти аналізувати й перетворювати її.

Лише за умови швидкого отримання якісної інформації людина зможе постійно бути в курсі усіх новинок, своєчасно, відповідально приймати рішення, підтримувати свій культурний і професійний рівень. Адже в умовах постійного оновлення технологій неможливо навчитися всьому один раз на все життя, кожному необхідно навчатися безперервно, а до цього треба готувати дітей вже у дитячому садочку. Саме тому на перший план виходять технології, що допомагають отримувати знання, виховувати критичне ставлення до інформації. Серед них чільне місце посідають інформаційні технології, але для їх опанування необхідне розвинене мислення.

Тож сьогодні інформація та все пов'язане з нею впевнено увійшло в наше життя: жоден фахівець не може обійтися без роботи з інформацією, кожна людина активно використовує інформацію у повсякденному житті. Тому привчати дітей грамотно працювати з інформацією треба вже у дошкільних закладах, передавати їм накопичений дорослими досвід. Звичайно, одразу ж необхідно привчати дітей підходити до питань, пов'язаних з інформацією, творчо, не нав'язувати їм шаблонів, а навчати їх загальним методам і способам роботи з інформацією. І, можливо, діти з часом знайдуть власні прийоми опрацювання та використання інформації, зручніші та ефективні саме для них.

У 2000 р. було започатковано Програму ЮНЕСКО «Інформація для всіх» – єдину міжурядову програму, повністю спрямовану на досягнення всезагального доступу до інформації та знань з метою створення якісно нових умов розвитку науки, освіти та культури, що є ключовим моментом розбудови суспільства знань.

Концепція Програми ЮНЕСКО «Інформація для всіх» – уявлення про світ, де кожна людина має доступ до інформації, важливої саме для неї, де

кожен має можливість і необхідні навички використання отриманої інформації для побудови більш досконалого суспільства.

У нашій країні координатором Міжурядової програми ЮНЕСКО «Інформація для всіх» є Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем Національної академії наук та Міністерства освіти і науки України.

Інформаційна грамотність вже давно є невід’ємною частиною загальної та спеціальної освіти, адже без інформаційної грамотності не може бути повноцінної всебічної безперервної освіти. Тому змалку ми маємо виховувати початки культури мислення, культури діалогу, культури аргументації, культури користування технікою, засобами зв’язку тощо.

Розглянемо докладніше поняття «інформаційна грамотність». «До розуміння цієї категорії грамотності входять такі питання, як уміння шукати, аналізувати, використовувати, оцінювати достовірність і захист інформації; оцінювати значення нових ІКТ і вміти їх використовувати», – зазначає професор, директор Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій та систем Володимир Ілліч Гриценко.

На жаль, сьогодні не існує єдиного сталого визначення поняття «інформаційна грамотність». Це широке поняття, і для спеціалістів різних царин людської діяльності його визначення досить сильно відрізняється. Звернемося до загальних визначень.

Інформаційна грамотність – це наявність знань і умінь для правильної ідентифікації інформації, необхідної для виконання певного завдання або вирішення певної проблеми; для ефективного пошуку інформації, її інтерпретації та аналізу, оцінки достовірності, в тому числі дотримання етичних норм і правил використання отриманої інформації; для передачі інформації та представлення результатів її аналізу іншим спеціалістам у зручному для них вигляді; для використання інформації для досягнення необхідних результатів, у тому числі для отримання нових знань.

У двох словах інформаційна грамотність – це можливість отримати доступ до інформації, оцінювати її та мати можливість фільтрувати й використовувати її з різних джерел.

Інформаційно грамотною людиною є особистість, яка здатна розвивати, розміщувати, оцінювати інформацію і найбільш ефективно її використовувати. Утім, як вважається, поняття «інформаційна грамотність» більше стосується сфери бібліотекознавства, науково-інформаційної діяльності та володіння комп’ютерними технологіями.

Інформаційна грамотність є основою навчання впродовж усього життя. Слухач добирає інформацію раціонально та ефективно, оцінює інформацію критично і компетентно, використовує інформацію точно і творчо.

Інформаційна грамотність зумовлює інформаційну культуру індивіда.

Інформаційна культура включає оптимальні способи поведінки з будь-якою інформацією та її представлення у вигляді, зручному для подальшого використання для вирішення теоретичних і практичних задач; технології виробництва, збереження, аналізу, пошуку та передачі інформації;

розвиток системи навчання й підготовки людини до ефективного використання інформаційних засобів та інформації у професійній діяльності та побуті.

Інформаційна культура – це якісна характеристика життєдіяльності людини в області одержання, передачі, зберігання й використання інформації, де пріоритетними є загальнолюдські духовні цінності.

Вперше на території радянського союзу, до якого колись входила Україна, термін «інформаційна культура» з'явився у публікаціях в 70-х роках ХХ століття.

Радянський науковець Г. Г. Воробйов, який зараз є фахівцем з теорії семантичної інформації, у своїй монографії «Інформаційна культура в управлінській праці», опублікованій у 1971 році вперше публічно озвучив це поняття.

Трохи пізніше розвивали та популяризували концепцію інформаційної культури працівники бібліотек. Однією з перших робіт, в яких використовувався цей термін, була стаття бібліографів К. М. Войханської і Б. А. Смірної «Бібліотекарі та читачі про інформаційну культуру» у збірнику матеріалів відомого дослідження "Оптимізація бібліотечно-бібліографічного обслуговування фахівців» в рамках дослідження проблеми «Бібліотека і наукова інформація» (1974 р.).

Одним з важливіших компонентів інформаційної культури є інформаційний світогляд. Це нова якість світогляду особистості, в основі якої є розуміння визначаючої ролі інформації та інформаційних процесів у природних явищах, житті людського суспільства, діяльності окремої людини.

Як бачимо, поняття «інформаційна культура» ширше ніж поняття «інформаційна грамотність», оскільки до складу інформаційної культури входить поняття «інформаційний світогляд», яке передбачає уміння стеження за інформаційними потоками, їх оптимізацію, пошукання й аналізування інформації в них, і обов'язково мотивацію особистості на необхідну інформаційну підготовку.

Не треба забувати й про загальнолюдські цінності, адже вони допомагають людині поставитися до інформації критично, використовувати її на користь довкіллю та іншим людям, уникати багатьох непорозумінь і трагедій.

Зараз інформаційна культура перестає бути вузьким терміном, пов'язаним лише з поняттями інформаційних технологій, який у багатьох випадках розглядають як технічний термін. Інформаційна культура поступово стає частиною культури людини будь-якої професії, вона все більше потрібна і у повсякденному житті.

Інформаційна культура характеризує рівні розвитку конкретних суспільств, народностей, націй, а також специфічних сфер діяльності (наприклад, культура праці, побут, художня культура). Інформаційна культура нерозривно пов'язана з соціальною природою людини. Вона є продуктом її творчих здібностей, виступає змістовною стороною суб'єкт-

суб'єктних і об'єкт-об'єктних відносин, зареєстрованих за допомогою різних матеріальних носіїв.

Опанування інформаційною культурою – шлях до універсалізації якостей людини, який сприяє розумінню самого себе, свого місця та своєї ролі, переосмисленню своєї діяльності.

Сьогодні є всі підстави говорити про формування інформаційної культури, яка поступово стає невід'ємною складовою загальної культури людини будь-якої професії, сукупністю інформаційного світогляду й системи знань і вмінь, які забезпечують цілеспрямовану самостійну діяльність по оптимальному забезпеченню індивідуальних інформаційних потреб людини з використанням інформаційних технологій.

Сьогодні на перший план виходить питання грамотного використання інформаційних технологій і технічних засобів, проблема безпеки. Адже не лише технічні засоби, а й інформація може стати небезпечною – недостовірною інформація сприяє паніці, неадекватному ставленню до подій, людина приймає неправильні рішення, нездатна контролювати ситуацію; неправильне ставлення до інформації може призвести навіть до комп'ютерної залежності, психічних розладів тощо. Саме тому кожна людина має обов'язково вміти перевіряти інформацію на достовірність, захищати, аналізувати й зберігати інформацію. Це все складові інформаційної грамотності.

Отже, людина має бути здатною до критичного мислення. А грамотне використання інформації буде лише при наявності широкого кругозору, розвиненого мислення, відповідальності за майбутнє.

Інформаційна культура визначає новий рівень інформаційного спілкування, який виражається в нових формах зв'язків без особистої присутності індивідів у режимі діалогу.

В епоху інформатизації суспільства інформаційна культура є прагненням до усвідомлення іншого способу життя на основі застосування інформації, формування нової (інформаційної) картини світу, а також знаходження свого місця в цьому світі, що швидко змінюється.

Саме в процесі інформаційної діяльності люди розвивають і удосконалюють культуру поведінки з інформацією, методи її отримання, обробки, зберігання та своєчасного розповсюдження. Слід зазначити, що інформація в сучасному суспільстві швидко застаріває, в цьому виражається перебіг соціального життя, що прискорюється, розвитку науки, технологій і промисловості, техніки та способів спілкування людей одне з одним. Інформація сьогоднішня є такою, що має велику цінність у даний момент, може вже завтра бути повністю знеціненою, тому своєчасне отримання інформації підвищує її актуальність і практичну значущість.

Інформаційна культура пов'язана з соціальною природою людини. Вона є продуктом різноманітних творчих здібностей людини й виявляється в таких аспектах: у конкретних навиках використання технічних пристроїв (від телефону до персонального комп'ютера та локальних мереж); у володінні основами аналітичної переробки інформації; у здатності використовувати в

своїй діяльності комп'ютерну інформаційну технологію; в умінні вилучати інформацію з різних джерел (як з періодичного друку, так і з електронних комунікацій, представляти її в зрозумілому вигляді й уміти її ефективно використовувати); в умінні працювати з різною інформацією; у знанні особливостей інформаційних потоків у своїй царині діяльності. Таким чином, національно-культурний менталітет, інтелект, культурні традиції й людина – це основоположні складові розвитку майбутньої інформаційної культури.

Інформаційна культура тільки тоді по-справжньому стає частиною загальної культури людства, коли інформаційні технології активно використовуватимуться не лише під час навчання (за завданням педагога), а і за власною потребою (самонавчання, повсякденне життя тощо). Ця потреба неодмінно виникне, якщо дитині буде цікаво пізнавати навколишній світ, якщо вона здатна самостійно здобувати знання, якщо прагнення до знань підтримує оточення. І для цього не потрібні жодні технічні засоби, а потрібне (серед інших умов) розвинене мислення, здатність до нестандартних рішень, прагнення знаходити різні варіанти рішень, аналізувати їх, слухати й чути інших тощо. І все це можна та необхідно розвивати вже змалку.

2. Складові інформаційної культури

Звичайно, складові інформаційної грамотності та інформаційної культури будуть дещо відмінними для фахівців різних галузей знань, адже у них різні інформаційні потреби, різні способи використання інформації, різне технічне забезпечення тощо.

У педагогів є одна особлива складова інформаційної культури – вони повинні не лише самі мати знання, вміти користуватися технологіями, а й уміти передавати знання й навички іншим (своїм вихованцям), навчати їх грамотно використовувати інформацію не на словах, а особистим прикладом, стежити за дотриманням правил безпеки та інформаційної етики, закладати основи самонавчання та саморозвитку вихованців.

Нині інформація стала основною культурною цінністю, її функціонування потрібно все більше розглядати в контексті інформаційної культури, що охоплює сукупність усіх цінностей в інформаційній сфері, створених людством впродовж різних етапів історичного розвитку – появи писемності, документального періоду, поєднання усних і письмових форм інформаційної культури, широкого впровадження комп'ютерних технологій, що зумовлювало також зміни способів мислення та діяльності людини.

У вузькому сенсі слова інформаційна культура – це оптимальні засоби маніпулювання зі знаками, даними, інформацією та подання їх зацікавленому споживачеві для вирішення теоретичних і практичних завдань.

У широкому значенні інформаційна культура – це сукупність принципів і реальних механізмів, що забезпечують позитивні взаємодії етнічних і національних культур, також сполученість у загальному досвіді людства.

Очевидно, що інформаційна культура базується на основі відповідної системи наукових понять, принципів і законів з використанням певних

методологічних, світоглядних, загальнокультурних, загальноосвітніх поглядів та підходів.

Інформаційна культура є складовою частиною загальної культури, що орієнтована на інформаційне забезпечення людської діяльності. Загалом інформаційну культуру можна визначити як спосіб життєдіяльності людини в інформаційному суспільстві. Відсутність інформаційної культури унеможливує повноцінне функціонування особистості в інформаційному суспільстві, однією з головних характеристик якого є підвищення ролі людини. Інформаційна культура полягає в ефективності створення, збирання, зберігання, опрацювання, подання й використання інформації, що забезпечує цілісне бачення світу людиною. Вона включає сукупність певних знань, умінь, переконань, ідеалів, цінностей, принципів і поглядів людини та не може означати у «вузькому» розумінні лише вміння працювати з комп'ютером і навички обробки великих обсягів інформації.

Структура інформаційної культури включає світоглядну компоненту, що забезпечує мотивацію інформаційної підготовки особистості; знання про інформаційне середовище, закони його функціонування, вміння орієнтуватися в інформаційних потоках. Елементами інформаційної культури виступають також: компетентність у розумінні інформаційних процесів; гуманістично орієнтована ціннісно-мотиваційна сфера (мотиви, потреби, цінності, норми, принципи); розвинута інформаційна рефлексія; відстеження людиною своєї діяльності з присвоєння інформаційної культури й усвідомлення внутрішніх змін у ній; творчість в інформаційній поведінці.

Людина з розвинутою інформаційною культурою характеризується як особистість з певним комплексом знань і навичок, що включають: володіння інформаційними ресурсами, інформаційний світогляд, інформаційне середовище, інформаційна поведінка тощо; вміння грамотно формулювати свої інформаційні потреби та запити; здатність ефективно й оперативно здійснювати самостійний пошук інформації за допомогою як традиційних, так і нетрадиційних, перш за все комп'ютерних пошукових систем: вміння раціонально зберігати й оперативно переробляти великі потоки і масиви інформації; знання норм і правил «інформаційної етики» та вміння вести інформаційно-комунікативний діалог.

Інформаційна культура включає володіння вміннями та навичками оцінювати якість інформації, її достовірність, можливості застосування, сучасність, актуальність, повноту, важливість.

Інформаційна культура визначає характер і способи роботи з джерелами інформації, що починається з її планування як схематичного короткого запису певних думок, що передають зміст. Завдяки плану можна легко продумати зміст, яскраво і в доступній формі відобразити послідовність викладу матеріалу, узагальнити зміст і відновити в пам'яті прочитане, зосередитись і стимулювати увагу, легше скласти конспект, тези чи підготувати реферат.

Інформаційна культура є важливою в контексті формування позитивного іміджу вищого навчального закладу, поширення продуктів своєї діяльності з використанням сучасних технологій.

В умовах інформаційного суспільства, коли складаються нові форми соціальної взаємодії, стилі мислення та способу життя, нові парадигми економіки, політики та управління, інформаційна культура становить важливу передумову ефективного функціонування особистості.

Складовою формування інформаційної культури є вдосконалення роботи з джерелами інформації, зокрема її пошук, який в умовах постійного збільшення інформаційних ресурсів стає все складнішим. Ця галузь перетворилась на самостійну сферу, та її вдосконалення також потребує інформаційної культури. Перш за все йдеться мова про чітке уявлення про загальну систему науково-технічної інформації; знання всіх можливих джерел інформації в певній галузі науки; уміння вибрати найбільш раціональну схему пошуку відповідно до завдань і умов наукового дослідження; наявність навичок у використанні бібліографічних та інформаційних матеріалів.

Молоді люди повинні розвивати свої інформаційні компетенції впродовж усього життя, особливо в роки навчання. Інформація – це головний ресурс людського суспільства, необхідний для прогресу й загальнокультурного зростання, а уміння добувати її, опрацьовувати, використовувати, інтерпретувати – складові компоненти інформаційної культури.

Розглядаючи сутність інформаційної культури, слід звернути увагу на такий аспект, як культура поведінки у сфері інформаційних відносин. Відправні положення щодо цього наступні.

Культура поведінки у сфері інформаційних відносин – це:

- 1) множина особистих і суспільних моральних вимог, які стають для людини (чи певного соціуму, соціального утворення) складовою її звичок і навичок, що виявляються в щоденній (повсякденній) поведінці, діяльності (на виробництві, у побуті, в спілкуванні між людьми);
- 2) розвиток поведінки суспільних інформаційних відносин;
- 3) сприяння розвитку рівня суспільних інформаційних відносин (культивування);
- 4) запровадження, насадження, розвиток суспільних інформаційних відносин.

3. Інформаційна культура як засіб адаптації особи в сучасному світі

У сучасному суспільстві інформація й інформаційні ресурси відіграють все більш значущу роль у розвитку суспільства. Інформація, інформатизація істотно змінили властивості й закони розвитку суспільства: сучасне інформаційне середовище є якісно новою формою буття людини.

Багато вчених і практиків дійшли висновку про те, що сьогодні життєдіяльність – це процес, який може мати місце лише тоді, коли людина має в розпорядженні інформацію, що одночасно визначає й життєздатність

суспільства. Тобто інформація стає чинником життєдіяльності людини і розвитку суспільства.

На перший план виходить проблема успішної адаптації людини в сучасному інформаційному середовищі.

Інформаційне середовище, стаючи все більш важливою та невід'ємною частиною довкілля, висуває до людини зростаючі адаптивні вимоги. Людство було вимушене адаптуватися до природного й штучно створеного інформаційного середовища впродовж всього свого розвитку, проте, життя сучасної людини визначається новими реаліями, новими екологічними й соціальними обставинами.

Проблема адаптації людського соціуму відбувається не стільки за рахунок адаптивних фізіологічних здібностей, скільки за рахунок побудови надіндивідуальної адаптивної системи – культури.

Якщо сучасне інформаційне середовище визначити як сукупність інформаційних умов існування суб'єкта (наявність інформаційних ресурсів і їх якість, розвиненість інформаційної інфраструктури), а також соціально-економічних і культурних умов реалізації процесів інформатизації, то можна виділити наступні ключові етапи розвитку інформаційного середовища: неписьменне суспільство, суспільство з писемністю й сучасне інформаційне суспільство.

До винаходу алфавіту інформація зберігалася у вигляді образів, з винаходом алфавітного письма європейська культура віддала перевагу кодуванню інформації в символічному вигляді. До початку інформаційно-технічної революції для запису, зберігання й передавання інформації використовували обидва способи (образний і символічний).

Під час адаптування людини до сучасного інформаційного світу слід враховувати наступні положення:

1. Розвиток аудіовізуальних засобів передачі інформації (телефон, радіо, кіно, телебачення) і, особливо, комп'ютерних технологій у багато разів розширив і якісно змінив потік інформації, що обрушується на людину, до крайності загостривши проблему адаптації людини до цієї інформації. Засоби інформаційного впливу чинять величезний тиск на свідомість людини та її культуру. У нашому суспільстві діти значною мірою засвоюють ролі та правила поведінки в суспільстві з телевізійних передач, газет, фільмів й інших засобів масової інформації. Символічний зміст, представлений у цих ЗМІ, чинить глибокий вплив на процес соціальної адаптації, сприяючи формуванню певних цінностей і зразків поведінки.

2. З'являються такі адаптивні механізми, як утворення соціальних структур у суспільстві за групами ідентичності, стереотипність масової культури й масової свідомості. Створення соціальних структур за групами ідентичності можна розглядати як адаптивний механізм у боротьбі людини за збереження свого колективного «Я» у світі, де розпадаються старі соціальні зв'язки. Масова культура, як і стереотипізація, є адаптаційним механізмом, що виконує роль психологічного регулятора в житті суспільства й окремого

індивіда. Без стереотипів людина не впоралася б з тим обсягом інформації, який вона отримує із зовнішнього світу.

3. Виділяються проблеми екології людини, пов'язані з бурхливим розвитком інформаційних технологій. У зв'язку з цим спостерігається негативна адаптація як на біологічному (комп'ютерний зоровий синдром, нервово-м'язові захворювання), так і на соціально-психологічному рівні (залежність від Інтернету та комп'ютерних ігор, травмування дитячої психіки сценами насильства на екрані тощо).

Звісно, ці та багато інших проблем можна вирішувати за рахунок розвитку інформаційної культури, яка виступає як інструмент освоєння й адаптації до умов зовнішнього середовища та як спосіб гармонізації внутрішнього світу людини в ході освоєння усього обсягу соціально-значимої інформації.

4. Інформаційна культура українського суспільства

На сьогоднішній день можна з впевненістю стверджувати, що між цивілізованими стандартами інформаційної культури та сучасним станом вітчизняної інформаційної культури існують певні ціннісні протиріччя. Їх вияви можуть бути простежені, зокрема, через звернення до відповідних документів, ухвалених міжнародними організаціями, що здійснюють моніторинг ефективної реалізації договорів і конвенцій в інформаційній сфері. Так, Комітет ООН з прав людини, починаючи з 1995 р., ухвалив щодо України чимало рекомендацій. Наприклад, у 2001 р. на основі п'ятої періодичної доповіді України було прийнято Заключні зауваження та рекомендації, у яких Комітет ООН висловив стурбованість повідомленнями про залякування й переслідування журналістів, відсутністю критеріїв для видання або відмови у виданні ліцензій електронним ЗМІ, можливості використання системи державного субсидування преси для придушення свободи слова. З огляду на це, Комітет ООН рекомендував Україні вжити таких заходів:

- забезпечити такі умови, щоб журналісти могли займатися своєю діяльністю без побоювань судового переслідування, утриматися від залякування та переслідування журналістів;
- чітко визначити в законодавчому порядку функції і компетенції Державного комітету зв'язку України, зробити його рішення підконтрольними з боку судових органів;
- встановити чіткі критерії виплати та скасування державних субсидій органам друку з метою уникнення використання цих коштів для придушення критики уряду.

У 2009 р. правозахисна організація Freedom House розмістила Україну на 115 місці (частково вільні) в рейтингу свободи преси у світі, у 2011 р. Україна посіла 121 місце в цьому рейтингу. У 2012 р. Україна за рівнем свободи преси розділила 130–131 місця серед 197 досліджуваних країн і територій. У 2013 р. Україна за цим показником розділила 131–133 місця

серед 197 досліджуваних країн і територій, залишаючись серед частково вільних держав.

За наступні п'ять років відбулося найбільше «погіршення ситуації з використанням Інтернету» – зауважив директор досліджень у сфері технологій і демократії Freedom House Адрія Шахбаз. Автори звіту Freedom House у 2018 р. дали Україні 45 зі 100 балів – чим менше балів, тим вільнішою вважається країна. У 2019 р. в Україні відбувся так званий відступ демократії. В 2020 р. запроваджено новий критерій оцінювання рівня свободи в країнах – «відсоток демократії». Шкала 0-100 дозволяє точно оцінити рівень демократичних свобод (в ній 0 означає найменш демократичний рівень, а 100 – найбільш демократичний). Відсоток демократії в Україні в 2020 р. оцінили числом 39. За шкалою від 1 до 7 (де 7 означає найвищий рівень демократичного прогресу, а 1 – найнижчий) Україна отримала 3 за те, що в ній помітним став активний спротив проведенню основних реформ, що по суті звело нарівень демократичні досягнення попереднього року. Відповідно до звіту 2021 р. рівень свободи в Україні знизився на тлі пандемії та політичної корупції, що вилилося в конституційну кризу.

Вочевидь, на рівень свободи преси в Україні великий вплив має політична ситуація. Зокрема, серед чинників, що утруднюють втілення цивілізованих правових норм у практику інформаційно-культурної сфери і перешкоджають контролю за їх виконанням, дослідники виокремлюють:

- відсутність у суб'єктів політичного процесу зацікавленості у створенні прозорих правил гри на медіа-ринку;
- намагання впливати та контролювати редакційну політику ЗМІ;
- відсутність тривалих демократичних традицій та цінностей, які було б закріплено в правосвідомості, регулювали б поведінку як представників владних структур, так і журналістів.

Зазначені чинники спричиняють серйозні ціннісні протиріччя між вітчизняною інформаційною культурою та цивілізованими стандартами інформаційної культури. Так, наприклад, характерним явищем вітчизняного інформаційно-культурного простору залишається прагнення влади впливати на зміст інформаційних видань, що знаходить свій прояв у застосуванні адміністративного ресурсу. Дана ситуація засвідчує недостатню розвиненість інститутів громадянського суспільства в Україні порівняно з державами Заходу.

До протиріч між інформаційною культурою українського суспільства та західними стандартами належать, зокрема, недостатнє правове забезпечення роботи ЗМІ та недостатній правовий захист населення від недоброякісної інформації. Недорозвиненість вітчизняного мас-медійного ринку в зазначеному напрямі істотно погіршує інформування громадян, а за відсутності потужної системи прес-служб, які б надавали журналістам повну й достовірну інформацію, негативно впливає в цілому на суспільну стабільність.

Наявність ціннісних протиріч між вітчизняною інформаційною культурою та цивілізованими стандартами інформаційної культури на сучасному етапі великою мірою визначається і загальною духовною ситуацією в українському соціумі. Серед головних проблем, що характеризують ситуацію в національній культурній та інформаційній сферах сучасної України, дослідники виділяють «культурний шок», зумовлений зіткненням різних способів життя, систем цінностей (а отже, й різних культур) у процесі суспільних трансформацій. Дослідники розглядають культурний шок у посткомуністичних суспільствах як результат колізії та взаємовпливу між трьома культууроутворюючими векторами:

- новою системою цінностей, що «імпортується» з країн західної цивілізації разом із ринковими моделями економічної трансформації;
- старою радянською системою цінностей, настанов та поведінкових стереотипів, які зберігають поширення в суспільній свідомості;
- цінностями традиційної національної культури, яка швидко відроджується в нових незалежних країнах.

Загальними рисами, характерними для культурного шоку в більшості країн перехідного періоду, є руйнування системи соціальної мотивації, зростання стресу, моральної перевтоми, розчарування та невдоволення серед широких верств населення, підвищена конфронтаційність суспільства і помітна ностальгія за минулими часами. Специфіка сучасного етапу розвитку українського суспільства полягає в тому, що початок його незалежного державного існування співпав з глибокими суспільно-економічними та культурними перетвореннями. Позбувшись «залізної завіси», Україна стала відкритою не лише для вільного ринку з його позитивними та негативними аспектами, а й для постіндустріального культурного простору з його глобалізаційними тенденціями.

Отже, сучасний стан інформаційної культури в Україні можна розглядати як відображення духовних, соціально-економічних та політичних проблем вітчизняного соціуму.

Аналізуючи соціокультурну сферу буття українського народу, дослідники доходять висновків, що насамперед образ сучасного українського суспільства асоціюється з економічними негараздами та майже такою самою мірою – з невпорядкованістю соціального простору. Ще однією складовою цього образу є представлення про негативну динаміку рухів, що асоціюється з уявленням про глухий кут, у якому це суспільство перебуває. Наявними в образі суспільства є й уявлення про внутрішню конфліктність соціальних зв'язків (протистояння й тиск). Натомість позитивні ознаки не справляють помітного впливу на уявлення людей про соціум. Ані перспектива, ані свобода, ані піднесення не пов'язані сьогодні у свідомості людей з образом сучасного суспільства. Тому перед людиною постала криза ідентифікації як неможливість точно віднести себе до якоїсь соціальної спільноти.

Формується тип особистості, що саме своєю діяльністю створює цю невизначеність і сприймає її як природне середовище свого буття; такою є нова генерація вітчизняних підприємців, бізнесменів, політиків.

Українське суспільство припинило продукувати та пропагувати власні позитивні «суспільні мрії», що відповідали б рівню його розвитку й пропонували б громадянам реальні перспективи у майбутньому.

Відновлення та поширення таких ідеалів у межах національної ідеї, консолідуючої український соціум, залишається актуальним завданням, вирішення якого безпосередньо залежить від рівня інформаційної культури – як суб'єктів державної влади, так і суспільства в цілому. Ключову роль у підвищенні цього рівня мають відігравати інститути громадянського суспільства, що впливають на всі сфери соціального розвитку.

До ключових духовних проблем сучасного українського суспільства, вирішення яких потребує всебічного розвитку інформаційної культури соціуму, належать:

- тенденції витіснення з інформаційного простору й молодіжної культури українських мистецьких творів, народних традицій і форм дозвілля;
- послаблення суспільно-політичної, міжетнічної й міжконфесійної єдності суспільства;
- зменшення відставання рівня розвитку українського кінематографу, книговидання, книгорозповсюдження й бібліотечної справи від рівня розвинутих держав.

У внутрішньополітичній сфері України внаслідок недостатньої розвиненості інститутів громадянського суспільства, недосконалості партійно-політичної системи, непрозорості політичної й громадської діяльності створюються передумови для обмеження свободи слова, маніпулювання суспільною свідомістю. Відповідно динамічний розвиток інформаційної культури на особистісному й соціальному рівнях може призводити до зменшення негативних інформаційних впливів, у тому числі із застосуванням спеціальних засобів, на індивідуальну й суспільну свідомість, а також протистояти поширенню суб'єктами інформаційної діяльності викривленої, недостовірної, упередженої інформації.

Необхідність формування інформаційної культури в економічній сфері України обумовлена відставанням вітчизняних наукоємних та високотехнологічних виробництв, особливо у сфері телекомунікаційних засобів і технологій, недостатнім рівнем інформатизації економічної сфери, зокрема кредитно-фінансової системи, промисловості, сільського господарства, сфери державних закупівель, недостатнім рівнем розвитку національної інформаційної інфраструктури.

Варто враховувати, що комплексне відображення духовних, соціально-економічних і політичних проблем вітчизняного соціуму в свідомості людини та суспільства нині є опосередкованим медіа-простором, який постійно розширюється. Незважаючи на стрімке розширення нових інформаційних систем і засобів комунікації, традиційні медіа – телебачення, радіо, преса – не просто зберігають статус провідних, але й утримують за собою першість, виконуючи роль єдиних інформаційних джерел. Так, за даними соціологічних досліджень, що здійснювалися Інститутом соціології НАН України, значна кількість українців приділяє перегляду передач від 1,5

до 2 годин; слуханню радіо – від 0,5 до 1 години; читанню преси – від 0,5 до 1 години щодня. Досить часто (особливо у віддалених селищах України) саме ЗМІ залишаються для людини єдиним інформаційним джерелом про світ культури. Однак показово, що кількість читачів газет та журналів поступово зменшується. Крім того, соціологічні дослідження доводять модифікацію практик читання: зменшується читання, пов'язане із традиційними паперовими носіями, натомість зростає робота із цифровими джерелами інформації: так, 13% респондентів читають за допомогою комп'ютера тексти, 46% – знаходять додаткову (довідкову, енциклопедичну, статистичну) інформацію, 43% – інформацію для професійного вдосконалення та навчання, 9% – читають художні книжки. Ці дані засвідчують визначальний вплив інформатизації на сучасний медіа-простір України. Однак варто приділити увагу проблемам, що виникають унаслідок зростання медіа-впливів на українське суспільство, тим самим ускладнюючи поступ інформаційної культури.

Необхідно зазначити, що сучасні мас-медіа транслиують культурні цінності через особливі «окуляри», крізь які люди бачать одне і не бачать іншого, завдяки яким роблять свій вибір, конструюючи відібрані ними факти. Мас-медіа великою мірою визначають те, як люди інтерпретують головні риси своїх суспільств, оскільки саме вони надають динамічне, циклічне представлення про расову, гендерну основу суспільства, міжрелігійні взаємовідносини, про соціальне становище представників тієї чи іншої сфери суспільства. ЗМІ стають не просто носієм, у межах якого збирається й кодується певна інформація: вони самі по собі стають суб'єктивно-інтерпретаційною формою ідеології.

Сучасні мас-медіа фактично контролюють всю культуру, пропускаючи її через свої фільтри, виділяють окремі елементи серед загальної маси культурних явищ і надають їм особливої ваги, підвищують цінність одних ідей, знецінюють інші.

Прагнучи вступити до наднаціональних структур, Україна активно проголошує принципи побудови західної моделі демократії, яка базується зокрема на культурній, сексуальній та інформаційній свободі. В сучасному інформаційному просторі України спостерігається масштабна присутність електронних ЗМІ іноземних держав, доказом чого є обсяг та зміст західної реклами, фільмів, спеціальних передач. З одного боку, це сприяє диверсифікації джерел отримання інформації, розвитку конкурентного середовища на ринку ЗМІ, підвищенню якості теле- й радіопрограм, проте з іншого, створює можливості для поширення іноземної експансії.

Серйозну проблему для інформаційної культури українського суспільства становить ситуація, коли український інформаційний простір, за оцінками фахівців, на 85-90% заповнений чужомовною, агресивною, насильницькою, порнографічною, низькопробною «культурою», яка денационалізує та деморалізує дітей, підлітків, молодь. Усім телевізійним каналам, більшості газет, Інтернет-виданням фактично надане необмежене поле для руйнації величезного духовного потенціалу української нації.

Близько 80% ефірного часу теле- та радіотрансляцій заповнено продуктом неукраїнського походження. Найбільш популярні українські телеканали повністю або частково контролюються з-за кордону. Близько 80% рекламного ринку в інформаційному просторі України контролюється іноземними компаніями. Крім того, в Україні формуються потужні медіа-холдинги, що стають інструментами просування інтересів великих фінансово-політичних груп, нехтуючи національними інтересами й прикриваючи свої беззаконня ідеалами боротьби за свободу слова. Так руйнуються підвалини традиційної вітчизняної культури та ускладнюється формування інформаційної культури громадян на гуманістичних (загальнолюдських та національних) засадах.

Щоб рухатися Україні в прогресивному напрямку неодмінно слід подолати всі зазначені негативні тенденції.

5. Перспективи розвитку інформаційної політики в Україні

Концепція Національної програми інформатизації є невід'ємною частиною Національної програми інформатизації та включає характеристику сучасного стану інформатизації, її стратегічні цілі й основні принципи, очікувані наслідки реалізації цієї Програми.

Головною характеристикою стану інформатизації в Україні є усвідомлення суспільством її ролі та значимості для прискорення переходу до інформаційної фази розвитку та забезпечення входження країни в число інформаційно розвинутих держав світу.

Державна політика інформатизації спрямовується на раціональне використання промислового та науково-технічного потенціалу, матеріально-технічних і фінансових ресурсів для створення сучасної інформаційної інфраструктури в інтересах розв'язання комплексу поточних і перспективних завдань розвитку України, забезпечення системного, комплексного та узгодженого розвитку інформатизації.

Фахівці вважають, що в Україні на рівні держави має існувати цілісна й глибоко продумана система відстеження використання соціальних мереж у деструктивних цілях. Її доцільно означити як «правоохоронний моніторинг соціальних мереж», тобто уповноважені державні органи повинні слідкувати за тим, чи не використовуються соціальні мережі в деструктивних цілях. І така діяльність представників органів держави в соціальних мережах має бути врегульована з правової точки зору. Важливо це робити ще й тому, що ми живемо в часи гібридної агресії по відношенню до України з боку іншої держави, яка в тому числі відбувається в інформаційному полі. А як відомо, за допомогою інформаційно-психологічних операцій зловмисники цілком можуть досягати своїх військових та політичних цілей гібридними шляхом, зокрема через зменшення впливу певних політичних лідерів, компрометацію певних українських державних установ, інститутів громадянського суспільства тощо. Це може призводити до штучного створення конфліктних ситуацій, введення в оману населення окремих територій, формування хибної

громадської думки стосовно певних подій тощо та, як наслідок, сприяти реалізації планів ворога.

За умов гібридної війни розвиток критичного мислення громадян, розуміння ними цілей та джерел інформаційних впливів, здатність самостійно будувати безпечні комунікації, як складові інформаційної культури, безпосередньо впливають на стан національної та особистої безпеки. І недооцінювати цього в жодному разі не можна.

Питання для самоконтролю

1. У чому суть концепції Програми ЮНЕСКО «Інформація для всіх»?
2. Охарактеризуйте поняття «інформаційна грамотність», «інформаційна культура», «інформаційний світогляд».
3. Перелічіть основоположні складові розвитку інформаційної культури сучасної людини.
4. В чому на Вашу думку мають проявлятися особливості інформаційної культури педагога?
5. Перелічіть та охарактеризуйте основні складові компоненти інформаційної культури.
6. Охарактеризуйте особливості інформаційного культурного середовища, в якому перебувають громадяни України.
7. Яка на Вашу думку тенденції розвитку інформаційної політики в нашій країні є важливими в умовах гібридної військової агресії?

Формування інформаційної культури сучасного фахівця

План

- 1. Міжнародний досвід організаційно-правового забезпечення інформаційної культури.*
- 2. Принципи формування інформаційної культури.*
- 3. Інформаційна культура сучасного фахівця.*

1. Міжнародний досвід організаційно-правового забезпечення інформаційної культури

Одним із перших міжнародних правових документів, який має безпосереднє відношення до формування інформаційної культури, стала Резолюція 127 (II) Генеральної Асамблеї ООН «Хибна або спотворена інформація».

В цій Резолюції наголошується, що Генеральна Асамблея ООН, вважаючи, що держави-члени ООН, згідно зі ст. 1 Статуту ООН, зобов'язані розвивати дружні відносини між собою і здійснювати міжнародне співробітництво, розвиваючи для цього і зміцнюючи повагу до прав людини і основних свобод, вважаючи, що для досягнення цієї мети необхідно полегшувати і поширювати у всіх країнах інформацію, здатну поліпшити взаємне розуміння між народами і забезпечити дружні відносини між ними, вважаючи, що значні успіхи в цій галузі можуть бути здійснені лише шляхом проведення, в межах того, що відповідно з основними законами кожної даної країни, заходів для боротьби з поширенням неправдивих або перекручених відомостей, які можуть пошкодити дружнім відносинам між державами; пропонує урядам держав-членів ООН: 1) вивчити заходи, які можуть бути прийняті з користю в окремих державах, в межах того, що згідно із основними законами їх для боротьби з поширенням неправдивих або перекручених звісток, які можуть пошкодити дружнім відносинам між державами; 2) представити на Конференцію з питань свободи інформації доповідь з цього питання з метою надання Конференції даних, які дозволять їй негайно приступити до роботи на підставі конкретних фактів; 3) рекомендує Конференції з питання про свободу інформації вивчити, з метою їх узгодження, всі заходи, прийняті або рекомендовані в цьому відношенні різними державами.

Заслуговує на увагу, що формування правового забезпечення інформаційної культури на міжнародному рівні розпочалося з прийняття правового акту, в якому було закладено засади використання комплексу заборон, що притаманно для безпеки, для запобігання заворушенням і злочинів, захисту здоров'я і моралі, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Зрозуміло, що ці положення кардинально суперечили інформаційній політиці тоталітарної держави, якою був СРСР.

Ратифікація Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року Україною відбулася лише через 47 років, за які наша держава зробила помітні кроки на шляху до демократичних стандартів розвитку інформаційних правовідносин.

Декларація принципів міжнародного культурного співробітництва від 4 листопада 1966 року, прийнята на 14-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО, проголосила, що міжнародне культурне співробітництво має охоплювати всі види розумової і творчої діяльності в галузі освіти, науки і культури. Цілями міжнародного культурного співробітництва – незалежно від того, чи здійснюється воно на двосторонній або багатосторонній, регіональній або всесвітній основі, – є: поширення знань, сприяння розвитку обдарувань і збагачення різних культур; розвиток мирних відносин і дружби між народами і сприяння кращому розумінню способу життя кожного з них; забезпечення кожній людині доступу до знань та можливості насолоджуватися мистецтвом і літературою всіх народів, брати участь в прогресі науки в усіх частинах земної кулі, користуватися його благами і сприяти збагаченню культурного життя; поліпшення умов матеріального і духовного життя людини у всіх частинах світу. Вказані положення, розвинуті у наступних міжнародних документах, заклали засади транскордонності в оволодінні здобутками інформаційної культури представників різних країн.

Резолюція №428 Консультативної асамблеї Ради Європи «Стосовно Декларації про засоби масової інформації та права людини» (прийнята 23.01.1970 р.) визначила, що преса та інші засоби масової інформації, хоча, як правило, вони не є державними органами, виконують вельми важливу функцію в інтересах широкого загалу. Для того щоб створити їм можливість виконувати цю функцію в інтересах громадськості, слід дотримуватися таких принципів: право на свободу вираження своєї думки має поширюватися на засоби масової інформації. Це право включає свободу шукати, одержувати, передавати, публікувати і поширювати інформацію та ідеї. Офіційна влада відповідно зобов'язана в розумних межах надавати інформацію з питань, що становлять інтерес для громадськості, а засоби масової інформації зобов'язані повідомляти повну і вичерпну інформацію про державні справи. Незалежність преси та інших засобів масової інформації від державного контролю повинна бути записана в законі. Будь-яке обмеження цієї незалежності допускається тільки на підставі рішення суду, а не органів виконавчої влади. Не повинно бути ні прямої ні непрямої цензури друку або змісту радіо- і телевізійних програм, новин або інформації, що передаються іншими засобами, наприклад хронікальних матеріалів, що демонструються в кінотеатрах. Обмеження можуть накладатися в межах, дозволених ст. 10 Європейської конвенції про права людини.

Стаття 10. Свобода вираження поглядів. У 2-ї її частині сказано, що «здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки,

територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду».

Резолюція №428 Консультативної асамблеї Ради Європи також закріпила, що преса та інші засоби масової інформації зобов'язані виконувати свої функції з почуттям відповідальності перед суспільством і окремими громадянами. Для цієї мети бажано передбачити (там, де це ще не зроблено): професійну підготовку журналістів, яка повинна перебувати у віданні редакторів і журналістів; кодекс професійної етики для журналістів; він повинен охоплювати, серед іншого, такі питання, як поширення точних і збалансованих повідомлень, виправлення неправильної інформації, проведення чіткого відмежування між поширюваною інформацією та коментарями, недопущення поширення наклепницьких тверджень, повагу права на особисте життя, а також повагу права на справедливий судовий розгляд; ради з питань друку, правомочні розслідувати і навіть припиняти випадки непрофесійного поведінки з метою здійснення самоконтролю самими органами друку.

Визначення Резолюцією №428 Консультативної асамблеї Ради Європи основних засад етики журналістської діяльності поклало початок конкретизації вимог до рівня інформаційної культури в окремих сферах суспільних відносин у міжнародному законодавстві.

Декларація керівних принципів щодо використання мовлення через супутники для вільного розповсюдження інформації, розвитку освіти та розширення культурних обмінів (прийнята 15.11.1972 р.) проголосила, що мета використання мовлення через супутники для розвитку культурних обмінів полягає в тому, щоб сприяти встановленню більшого контакту й взаєморозуміння між народами шляхом надання аудиторіям у кожній країні можливості знайомитися, в безпрецедентному масштабі, з програмами, що стосуються соціального і культурного життя один одного, включаючи художні постановки, спортивні та інші події. Програми мовлення в області культури, сприяючи збагаченню всіх культур, повинні передбачати повагу своєрідності, цінностей і гідності кожної з них і права всіх країн і народів оберігати свої культури як частину загальної скарбниці людства.

Надзвичайно важливу роль у формуванні інформаційної культури відіграло прийняття Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція, 1996 рік; чинною наразі є редакція від 27.05.2005, в якій міститься доповнення, ухвалене на другій нараді Сторін, що була проведена в Алмати, Казахстан, 25-27 травня 2005 р. – про генетично модифіковані організми).

Примітка. Ця Конвенція отримала назву Оргуська за місцем її підписання (Оргус, Данія, 23-25 червня 1998 року). Вона набрала чинності 30 жовтня 2001 року. Україна підписала Оргуську конвенцію 25 червня 1998 року, а Верховна Рада України ратифікувала її 6 липня 1999 року (Закон України від 06.07.1999 №832).

Не зважаючи на те, що цей правовий документ стосувався особливостей доступу до інформації про довілля, дві його норми здійснили великий вплив на розвиток інформаційних відносин на рівні «держава-громадянин», що вивело на якісно вищий рівень культуру взаємодій між державними органами та громадськістю в інформаційній сфері.

Мається на увазі ч. 4 ст. 2 Конвенції, в якій надано визначення громадськості як однієї або більше фізичних чи юридичних осіб, їх об'єднання, організації або групи, які діють згідно з національним законодавством або практикою, а також ч. 1 ст. 4, відповідно до якої кожна зі Сторін гарантує, що державні органи у відповідь на запит про надання екологічної інформації надаватимуть громадськості інформацію у рамках національного законодавства; без потреби громадськості формулювати свою зацікавленість.

Значення Орхуської Конвенції для розвитку *інформаційної культури* полягає в тому, що в ній праву людини витребувати інформацію кореспондує обов'язок держави таку інформацію надавати, при цьому відсутні обмеження, пов'язані з необхідністю обґрунтовувати потребу в інформації або надавати запит лише від імені певних підприємств, установ, організацій. Цей підхід, надалі втілений у Законі України «Про доступ до публічної інформації», обумовлює визнання людини і громадянина повноправним суб'єктом інформаційних відносин, що виникають між ним і державою, що, у свою чергу, є необхідною умовою для формування інформаційної культури на загальнодержавному та індивідуальному рівнях, а також на рівні окремих соціальних інститутів.

Наступним кроком на шляху розвитку міжнародного законодавства у сфері інформаційної культури стало прийняття Декларації про європейську політику в галузі нових інформаційних технологій (прийнята 06.05.1999 р.), в якій Комітет Міністрів Ради Європи закликав уряди держав-членів разом з державними та приватними партнерами в тому, що стосується освоєння нових інформаційних технологій: сприяти широкому розумінню всіма верствами суспільства можливостей нових інформаційних технологій; допомагати окремим особам розширювати свої знання про використанні нових інформаційних технологій: шляхом підготовки на всіх рівнях системи освіти – формальної і неформальної – і протягом усього життя; шляхом визначення нових напрямків професійної спеціалізації і навчальних програм; дати тим самим можливість окремим особам активно, усвідомлено і розумно використовувати ці технології; сприяти більш правильному і широкому використанню нових інформаційних технологій в галузі викладання і навчання, приділяючи особливу увагу питанням рівності чоловіків і жінок; заохочувати використання інформаційних мереж в сфері освіти для сприяння поглибленню взаєморозуміння між людьми як на індивідуальному, так і на інституційному рівнях.

В тому, що стосується творчого потенціалу особистості й підприємств сфери культури, Комітет Міністрів закликав заохочувати використання нових інформаційних технологій як форми художнього та літературного

висловлювання і як засоби формування творчого партнерства, зокрема між мистецтвом, наукою і промисловістю; стимулювати розкриття внутрішнього творчого потенціалу кожної особистості за допомогою розвитку грамотності в сфері інформаційних технологій і розробки навчальних програм з використанням нових інформаційних технологій; в рамках процесів конвергенції та триваючої глобалізації інформаційних мереж – працювати з підприємствами сфери культури з метою забезпечення активізації їх участі в творчому процесі; заохочувати європейські підприємства сфери культури до спільної роботи з метою підвищення їх творчого потенціалу та забезпечення тим самим широкого спектру високоякісної продукції та послуг в інформаційних мережах.

Аналіз змісту положень Декларації про європейську політику в галузі нових інформаційних технологій свідчить, що в них визначено необхідність розвивати світоглядні, ціннісні, когнітивні, комунікативні та інструментальні компоненти інформаційної культури для формування більш демократичного і сталого інформаційного суспільства.

Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства (Окінава, 22 липня 2000 року) визначила: «Сутність економічної та соціальної трансформації, яка стимулюється інформаційними технологіями, полягає в її здатності сприяти людям і суспільству у використанні знань та ідей».

Інформаційне суспільство, як ми його уявляємо, дозволяє людям ширше використовувати свій потенціал і реалізовувати свої устремління. Для цього ми повинні зробити так, щоб ІТ служили досягненню взаємодоповнюючих цілей забезпечення сталого економічного зростання, підвищення суспільного добробуту, стимулювання соціальної злагоди і повної реалізації їх потенціалу в галузі зміцнення демократії, транспарентності і відповідального управління, прав людини, розвитку культурного різноманіття і зміцнення міжнародного миру і стабільності. Досягнення цих цілей і рішення виникаючих проблем потребує розробки ефективних національних і міжнародних стратегій». Крім того, Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства закріпила низку положень, які виступають методологічними засадами розвитку інформаційної культури, зокрема: «Стратегія розвитку інформаційного суспільства повинна супроводжуватися розвитком людських ресурсів, можливості яких відповідали б вимогам інформаційного століття. Ми зобов'язуємося надати всім громадянам можливість освоїти і отримати навички роботи з ІТ за допомогою освіти, довічного навчання і підготовки. Ми будемо і далі прагнути до здійснення цієї масштабної мети, надаючи школам, класам і бібліотекам комп'ютерне обладнання, здатне працювати в режимі реального часу, а також направляти туди викладачів, що мають навички роботи з ІТ та мультимедійними засобами. Крім того, ми будемо здійснювати заходи щодо підтримки і стимулювання малих і середніх підприємств, а також людей, які працюють не за наймом, надаючи їм можливість підключатися до мережі Інтернет та ефективно нею користуватися. Ми також будемо заохочувати використання ІТ з метою надання громадянам можливості навчання протягом життя з

застосуванням передових методик, особливо тим категоріям громадян, які в іншому випадку не мали б доступу до освіти та професійної підготовки». В Окінавській хартії також акцентовано увагу на необхідності приділяти особливу увагу потребам і можливостям людей, користуються меншою соціальною захищеністю, людей з обмеженою працездатністю, а також громадян похилого віку, і активно здійснювати заходи, спрямовані на надання їм більш легкого доступу.

Рекомендація 1506 (2001) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Свобода слова та інформації в засобах масової інформації в Європі» (прийнята 25.01.2001 р.) визначила, що має місце посилення тенденції вважати засоби масової інформації цілком комерційним продуктом, а не специфічним культурним і демократичним ресурсом. Це чинить неприпустимий тиск на журналістів, змушуючи їх жертвувати якістю журналістики задля «розважальності інформації» (так званого інфотейменту – від англ. «information» [інформація] + «entertainment» [розваги]) і тому обмежує свободу слова та інформації. Запекла конкуренція між підприємствами ЗМІ посилює тиск на редколегії, які намагаються забезпечити якнайшвидше висвітлення новин за рахунок глибокого аналізу і дослідження. Наслідком урізання редакційних бюджетів і політики нових власників є зниження рівня редакційних статей і схильність до покладання на позаштатних журналістів, а відтак послаблення професійної відповідальності. Слідча журналістика стає не вигідною. Сенсаційні та «рекламні» статті замінюють незалежні редакційні статті. З іншого боку, найняті на роботу журналісти працюють в умовах цензури, їхня діяльність часто обмежується їхніми роботодавцями – власниками, або керівниками радіокомпаній, директорами газет, коли останні нав'язують журналісту власне бачення, політичні або комерційні інтереси. Виходячи із цих міркувань, Асамблея вважає, що свобода слова та інформації є і буде основною проблемою демократії в Європі і, що вона має залишатися одним з головних предметів постійної уваги Ради Європи.

У Декларації принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальна задача в новому тисячолітті» (прийнята 12.12.2003 р.) проголошено, що освіта, знання, інформація і спілкування складають основу розвитку, ініціативності і благополуччя людської особистості. Поряд з цим інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) мають величезний вплив практично на всі аспекти нашого життя. стрімкий прогрес цих технологій відкриває абсолютно нові перспективи досягнення більш високих рівнів розвитку. Здатність цих технологій послабити вплив багатьох традиційних перешкод, в особливо пов'язаних із часом і відстанню, вперше в історії дає можливість використовувати потенціал цих технологій на благо мільйонів людей у всіх куточках земної кулі. При цьому ІКТ слід розглядати як інструмент, а не як самоціль. При сприятливих умовах ці технології здатні стати потужним інструментом підвищення продуктивності, економічного зростання, створення нових робочих місць і розширення можливостей

працевлаштування, а також підвищення якості життя для всіх. Вони також можуть сприяти веденню діалогу між народами, країнами і цивілізаціями.

На засіданні Європейської Ради 23-24 березня 2001 року у Стокгольмі було заслухано доповідь Ради з питань освіти «Конкретні майбутні цілі систем освіти та навчання» (попередньо схвалена на засіданні Ради з питань освіти у лютому 2001 року).

У ній затверджено конкретні цілі на майбутнє в системі європейської освіти та професійної підготовки і робочу програму з освіти та професійної підготовки, положення якої необхідно було досягнути до 2010 р. Серед цих цілей є вдосконалення навичок, необхідних для інформаційного суспільства.

У Рекомендації 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» (прийнята 18.12.2006 року) до вказаних компетенцій віднесено вміння роботи з цифровими носіями, які передбачають впевнене та критичне використання технологій інформаційного суспільства для роботи, відпочинку та спілкування. Основні навички у технологіях інформаційного суспільства: використання комп'ютерів для пошуку, оцінки, зберігання, поширення, представлення та обміну інформацією, та для спілкування і участі в роботі об'єднаних мереж через Інтернет. Заслугує на увагу, що в Рекомендації сформульовано необхідні знання, навички та відношення, що стосуються цього виду вмінь. Зокрема, визначено, що вміння роботи з цифровими носіями вимагають ґрунтовного розуміння та знання природи, ролі та можливостей технологій інформаційного суспільства як в особистому та соціальному житті, так і на роботі. Це включає використання комп'ютерів для електронної обробки тексту, електронних таблиць, баз даних, зберігання та керування інформацією, а також розуміння можливостей та потенційних небезпек Інтернету і спілкування за допомогою електронних засобів масової інформації (електронної пошти, сервісних програм мережі) для роботи, відпочинку, поділу інформацією та роботи у об'єднаних мережах, для навчання та дослідження. Особам також необхідно розуміти, як технології інформаційного суспільства можуть допомагати у творчості та інноваціях, і розбиратись у достовірності та надійності доступної інформації та у правових та етичних принципах інтерактивного використання технологій інформаційного суспільства. Необхідні навички включають здатність до пошуку, збирання та обробки інформації, критичного та систематичного її використання, оцінки її значимості та здатність розрізняти реальність від віртуальної реальності, при вмінні їй пов'язати. Особам необхідно вміти користуватись інструментами для переробки, презентації та розуміння комплексної інформації та бути здатними отримати доступ, знайти та скористатись послугами Інтернет-служб. Особам також необхідно вміти використовувати технології інформаційного суспільства для допомоги у критичному мисленні, творчості та інноваціях.

Використання технологій інформаційного суспільства вимагає критичного та осмисленого ставлення до доступної інформації та відповідального використання інтерактивних засобів масової інформації.

Однак вміння працювати з цифровими носіями не замінює собою інші компетенції для навчання впродовж життя. Воно має поєднуватися з іншими компетенціями, зокрема, у сфері навчання заради здобуття знань – отриманням, переробкою та засвоєнням нових знань та навичок, пошуком та використанням настанов, грамотністю, здібностями до кількісного мислення та навичками використання технологій інформаційного суспільства, необхідних для подальшого навчання, у сфері культури та вміння творчо самовиражатись – знання місцевого, державного та європейського культурного спадку та його місця в світі; в сфері розвитку ініціативності і практичності – можливість визначити наявні можливості для особистого життя, професійної та/або ділової діяльності, а також вміння оцінити «загальну картину» середовища, в якому живуть та працюють люди, наприклад, широке розуміння загальних принципів економіки, та визначити можливості та труднощі роботодавця чи організації.

Як можна переконатися з аналізу вказаних компетенцій, вони враховують всі рівні інформаційної культури, а їх структурування дає змогу визначити проблемні сфери розвитку інформаційної культури в певній державі та визначити шляхи подолання вказаних проблем.

Слід також звернути увагу на те, що останнім часом в законодавстві зарубіжних країн виникла тенденція вжиття додаткових заходів щодо захисту права працівників на особистий простір у вільний від роботи час, зокрема, такі заходи передбачені Законом Французької Республіки «Про зайнятість». Крім того, на рівні локального правового регулювання корпораціями Volkswagen і Daimler (Федеративна Республіка Німеччина), Aeva і AXA (Французька Республіка) здійснюється низка заходів щодо обмеження обміну повідомленнями у позаробочий час, зменшення використання електронної пошти у вихідні дні, автоматичне знищення електронної пошти працівників, які перебувають у відпустці. Бо надмірне використання цифрових пристроїв є причиною професійного «вигорання» і безсоння.

Аналіз особливостей міжнародно-правових актів свідчить, що в них закріплено:

а) визнання людини і громадянина повноправним суб'єктом інформаційних відносин, що виникають між ним і державою, що, у свою чергу, є необхідною умовою для формування інформаційної культури на загальнодержавному та індивідуальному рівнях, а також на рівні окремих соціальних інститутів;

б) засади транскордонності в оволодінні здобутками інформаційної культури представників різних країн;

в) етичні стандарти представників окремих сфер суспільних відносин (журналістів, державних службовців та ін.) як складова частина ціннісного рівня інформаційної культури;

г) необхідність розвивати світоглядні, ціннісні, когнітивні, комунікативні та інструментальні компоненти інформаційної культури для формування більш демократичного і сталого інформаційного суспільства;

- г) розуміння інформаційно-комунікаційних технологій як інструменту для досягнення соціально-значущих цілей, а не самоцілі;
- д) необхідність приділяти особливу увагу інформаційним потребам і можливостям осіб з меншою соціальною захищеністю;
- е) комплексність підходу до компетенцій для навчання протягом життя, в системі яких вміння користуватися цифровими технологіями (пристроями) має поєднуватися з розвитком аналітичних, творчих та інших здібностей особистості.

2. Принципи формування інформаційної культури

Розвиток інформаційної культури в Україні було проголошено одним із напрямів інформатизації ще у 1998 році, коли було затверджено Концепцію Національної програми інформатизації (втім, у вказаному документі до таких напрямів віднесено «розвиток інформаційної культури людини (комп'ютерної освіченості)», що відображає ототожнення досліджуваного феномена з вмінням користуватися окремими технічними пристроями. Однак, у будь-якому разі, вказаним правовим документом розвиток інформаційної культури було віднесено до завдань, спрямованих на реалізацію державної політики, отже, легально визначеним суб'єктом формування інформаційної культури є держава. Але не єдиним суб'єктом. По-перше, сама особистість, як носій певних світоглядних, ціннісних, когнітивних, комунікативних та інструментальних компонентів інформаційної культури виступає активним суб'єктом її формування.

Стаття 34 Конституції України гарантує кожному право на свободу думки та слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, а також право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

Щоправда, здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету та неупередженості правосуддя.

Слід також звернути увагу на співвідношення категорій «формування інформаційної культури» та «інформаційна політика». Найбільш ґрунтовне дослідження інформаційної політики відображено у роботах доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри Сумського національного аграрного університету Ірини Василівни Арістової, яка розглядає останню в контексті теорії управління як державно-правове явище, динамічний двосудинний процес, що включає формування політики як вироблення стратегічного курсу держави в інформаційній сфері та реалізацію – як державне управління національною інформаційною сферою в його широкому розумінні.

Варто зазначити, що формування інформаційної культури є одним із напрямів інформаційної політики. Питання щодо визначення місця

формування та розвитку інформаційної культури серед заходів інформаційної політики було детально проаналізовано у багатьох наукових дослідженнях.

Тактична мета формування інформаційної культури може бути сформульована як створення та підтримання функціонування механізму правового забезпечення розвитку у суб'єктів інформаційно-правових відносин комплексу світоглядних, ціннісних, когнітивних, комунікативних та інструментальних якостей, знань, вмінь та навичок, необхідних для побудови в Україні інформаційного суспільства

Досягнення вказаних цілей має своєю невід'ємною складовою додержання низки вимог, пов'язаних із визначенням і реалізацією конкретних заходів і засобів діяльності у досліджуваній сфері. Це потребує визначення принципів формування інформаційної культури.

Під принципами формування інформаційної культури, виходячи із розуміння її як одного із напрямів державної інформаційної політики, можна розуміти вихідні положення, на яких має будуватися діяльність органів публічної влади, пов'язана і створенням та підтриманням функціонування механізму правового забезпечення розвитку інформаційної культури. До таких принципів належать: принципи прозорості, науковості, безперервності, цілеспрямованості, толерантності, пріоритетності вільного розвитку особистості. Зупинимося на характеристичі їх місту детальніше.

Принцип прозорості формування інформаційної культури базується, зокрема, на положенні ст. 2 Закону України «Про інформацію», за якою відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією віднесено до основних принципів інформаційних відносин.

Принцип науковості можна розуміти як відповідність здійснюваних органами публічної влади заходів щодо формування інформаційної культури вимогам обґрунтованості та відповідності підтвердженням теоретичними та емпіричними дослідженнями концепціям, моделям і закономірностям, має передбачати наявність достатнього методологічного підґрунтя як змін у законодавстві, так і організації діяльності суб'єктів інформаційних відносин

Принцип безперервності означає охоплення заходами з формування інформаційної культури всіх вікових груп і базується на концепції «навчання впродовж життя» (англ. lifelong learning), положення якої закріплені як у міжнародних документах (Лісабонський саміт Ради Європи у березні 2000 року прийняв «Меморандум освіти протягом життя»), так і в національному законодавстві (організацію навчання протягом життя віднесено до компетенції МОН України). Реалізація цього принципу має створити засади для подолання нерівності в оволодінні інформаційно-технологічними навичками у представників різних поколінь, різних освітніх та професійних груп.

Сутність *принципу цілеспрямованості* полягає у відповідності заходів та засобів, які використовують органи публічної влади, загальній меті – формуванню інформаційної культури суб'єктів інформаційних відносин. Це має стосуватися як діяльності, безпосередньо пов'язаної з виробленням

інформаційно-технологічних знань, вмінь та навичок, так і інших сфер їх функціонування.

Принцип толерантності у міжнародних правових документах визначається як повага і розуміння багатой різноманітності культур світу, форм самовираження і способів прояву людської індивідуальності; активне відношення, яке формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини; обов'язок сприяти ствердженню прав людини, плюралізму (в тому числі культурного плюралізму), демократії та правопорядку. На державному рівні толерантність вимагає справедливого і неупередженого законодавства, дотримання правопорядку та судово-процесуальних і адміністративних норм, надання кожній людині можливостей для економічного і соціального розвитку без якої-небудь дискримінації, відмову від догматизму, від абсолютизації істини.

Застосування принципу толерантності у процесі формування інформаційної культури дає змогу запобігти маргіналізації окремих соціальних груп, які, внаслідок об'єктивних причин, мають обмежені можливості щодо оволодіння надбаннями людства в інформаційній сфері (люди похилого віку, які відчують складнощі під час оволодіння інформаційно-технологічними навичками, особи з інвалідністю тощо).

І ще один формування інформаційної культури – *принцип пріоритетності вільного розвитку особистості*. Його суть пов'язана з наданням людині і громадянину права і можливості засвоювати доробок людства в інформаційній сфері відповідно до власних переконань, уподобань, мотивів та цінностей.

Однак що має відбуватися у випадку, якщо індивід заперечує цінність інформаційної культури й обирає шлях розвитку, не пов'язаний із засвоєнням її надбань?

Являють інтерес результати соціологічних досліджень, проведених Київським міжнародним інститутом соціології, відповідно до яких впродовж останніх років зростання кількості користувачів Інтернет серед дорослого населення сповільнилося, і станом на травень 2017 року їх кількість в Україні склала 63,4%. Жодним чином не ототожнюючи користування мережею Інтернет з оволодінням здобутками інформаційної культури, зауважимо, що наведені дані свідчать, що третина населення України у віці від 18 років і старше не має доступу до відомостей, даних, сервісних послуг та інших переваг мережі Інтернет, які значно полегшують у тому числі задоволення інформаційних та особистих потреб індивіда.

При цьому не завжди відмова від користування глобальною мережею пов'язана з технологічними причинами: серед жителів міст з населенням понад 500 тис. осіб частка тих, хто не має доступу до неї, складає 33%.

За даними іншого соціологічного дослідження, 5,9% громадян України не мають ані мобільного, ані стаціонарного телефону. Можна було б зробити припущення, що ці особи мають інші, більш традиційні, шляхи формування свого інформаційного світогляду, однак, за даними соціологічного

дослідження, проведеного у лютому-березні 2013 року, 51% опитаних старше 18 років не читають книжок.

Безумовно, ці показники ще потребують свого уточнення та оновлення. Але вони є невтішними.

Втім стаття 23 Конституції України гарантує кожній людині право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей. Правда там далі сказано, що кожна людина має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості. Такі обов'язки, напевно, включають обов'язкове отримання повної загальної середньої освіти, складовою якої є формування базових інформаційно-технологічних навичок, а також формування гуманістичного світогляду особистості, розширення її культурно-пізнавальних інтересів тощо.

Зупинимось на рівнях формування інформаційної культури. Існує загальнодержавний рівень інформаційної культури, який обумовлює наявність відповідного підґрунтя для функціонування держави за допомогою досконалого правового регулювання суспільних відносин, висвітлення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування за допомогою інформаційних технологій, що дозволяють максимально збільшити коло реципієнтів інформаційних повідомлень, розвиток інформаційної свідомості державних службовців та інших представників державного апарату, збільшення частки «електронних» послуг в загальній системі адміністративних послуг.

За допомогою розвитку загальнодержавного рівня інформаційної культури стає можливим здійснення ефективного громадського контролю за діяльністю держави: оприлюднення рішень державних інституцій, звітування про свою діяльність, доступ до публічної інформації роблять можливим аналіз ступеня ефективності їх роботи та нівелювання корупційних ризиків в їх функціонуванні.

Інформаційна культура на рівні окремих соціальних інститутів уявляє собою більш складне та різноспрямоване явище. Під час його вивчення доцільно керуватися здобутками соціологічної науки, яка відносить до соціальних інститутів економічні, політичні, культурно-виховні, релігійні, родинні та інші. У свою чергу, в кожній із названих груп уявляється можливим виокремити свої підгрупи. Так, серед економічних інститутів можна виділити корпоративні структури великих суб'єктів господарювання, в кожній з яких існують свої критерії та стандарти інформаційної культури.

На особистісному рівні інформаційна культура може бути описана на ціннісно-мотиваційному рівні, який є визначальним для всіх інших складових, когнітивному рівні, який включає у тому числі наявність інформаційних знань, вмій та навичок, а також на емоційно-вольовому рівні, який обумовлює емоційне відношення до застосування та розвитку вказаних знань, вмій та навичок, а також прийняття рішень щодо їх застосування в певних ситуаціях.

У правовому аспекті особистісний рівень інформаційної культури знаходить свій прояв під час формування світогляду здобувачів освіти в навчальних закладах у межах, визначених державними стандартами освіти, оволодіння особою професійними компетентностями в межах вимог, встановлених законодавством тощо.

3. Інформаційна культура сучасного фахівця

Інформаційна культура включає в себе інформатичну компетентність людини, а також передбачає:

- високий рівень культури міжособистісного спілкування;
- готовність толерантно сприймати іншу точку зору;
- вміння аргументовано вести дискусії, готовність визнати себе переможеним у цій дискусії;
- готовність не тільки отримувати нові знання, а й ділитися своїми;
- знання норм і правил, що регламентують використання інтелектуальної власності, і готовність незаперечно користуватися ними тощо.

Основою інформаційної культури особистості є знання про інформаційне середовище, закони його функціонування та розвитку, вміння орієнтуватися в безмежному просторі різноманітних повідомлень і даних, раціонально використовувати засоби сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для задоволення інформаційних потреб.

До ознак інформаційної культури людини належать:

- уміння адекватно визначати потребу в інформації;
- ефективно шукати потрібні дані;
- адекватно відбирати й оцінювати інформацію;
- мати навички опрацювання інформації та продукувати нову;
- володіти здатністю до інформаційного спілкування.

Кожен з нас має певний рівень інформатичної компетентності й інформаційної культури, оскільки впродовж усього свого попереднього життя ми тією чи іншою мірою використовуємо інформаційні технології. Але вимога сьогодення до кожного члена суспільства – постійно підвищувати рівень своєї інформаційної культури та розвивати її впродовж усього життя.

У сучасних дослідженнях інформаційної культури переважає інформаційний підхід, тому що ця проблема прийшла в науку з інформаційного середовища. Тому інформаційну культуру трактують як: 1) рівень розвитку певного суспільства, 2) рівень розвитку досвіду, особливостей психічних процесів, 3) властивість особистості, 4) спосіб інформаційної поведінки, 5) ступінь оволодіння професійно-значущою інформацією, 6) уміння людини тощо.

Український філософ, доктор філософських наук і професор Наталія Гаврилівна Джинчарадзе виділяє наступні етапи становлення та розвитку інформаційної культури особи:

- етап первісної інформаційної соціалізації – дитинство (спілкування в сім'ї, казка, гра, ознайомлення з засобами масової інформації тощо);

- етап освітньо-інформаційного навчання – юність (отримання самостійних навичок користування найновішими інформаційними технологіями та технікою, формування навичок самовдосконалення в процесі праці над новою інформацією, що забезпечується за допомогою засобів масової інформації, змістом навчання у школі, спілкуванням однолітків та сім'ї, впливом формальних і неформальних інституцій, структур);
- етап формування розвиненої інформаційної культури – зрілість (приблизно 16-25 років) – розширення об'єму індивідуальних інформаційних можливостей і меж, підвищення психологічних здібностей сприйняття інформації та її селекції, отримання певних професійних навичок, зайняття місця у суспільних структурах та певного соціального становища, утвердження особливостей характеру впливу великих об'ємів нової інформації, оформлення особистісного ставлення до різноманітних засобів масової інформації.

Зрозуміло, що питання формування інформаційної культури в дитячому віці є досить широким, багатоаспектним, а тому і дискусійним. Але абсолютно зрозуміло, що питання формування інформаційної культури в шкільному та більш старшому віці є незаперечною необхідністю сьогодення.

Рівень розвитку інформаційної культури студентів залежить не тільки від якості знань, умінь і навичок роботи з інформацією, а й від психологічної і професійної готовності викладачів, які їх навчають, до роботи з інформаційно-технологічними засобами. Таким чином, у тому числі, у закладах вищої освіти формують інформаційну культуру майбутніх фахівців.

Процес формування інформаційної культури майбутнього фахівця передбачає такі умови роботи для викладача закладу вищої освіти:

- відбір (на кожному етапі підготовки) змісту, поєднання форм і методів навчання, спрямованих на реалізацію цільових установок і досягнення заданого рівня сформованості інформаційно-технологічної складової професійної культури викладача;
- спрямованість підготовки на формування інтелектуальних інструментальних засобів пізнання й організації інформаційних процесів з метою ухвалення професійних рішень;
- адекватність навчально-інформаційного середовища професійному середовищу за основними параметрами (професійно значущі засоби, професійно значущі ресурси).

Для формування інформаційної культури майбутніх фахівців потрібно дотримуватися таких умов:

1. Відповідність змісту навчальних планів і програм тенденціям розвитку інформаційних технологій у конкретних галузях.
2. Упровадження нових інформаційних технологій до вищої освіти.
3. Формування у студентів професіоналізму в оволодінні засобами інформатики й обчислювальної техніки та здатності застосовувати нові інформаційні технології за профілем їхньої діяльності.

4. Високий рівень професійної підготовки викладачів-фахівців у галузі інформаційних і комп'ютерних технологій.

5. Наявність сучасної технічної (комп'ютерної) бази.

Інформаційна підготовка майбутніх фахівців повинна мати безперервний характер. Формування інформаційної культури має здійснюватися на всіх ступенях вищої освіти та за всіма напрямками предметів і дисциплін, що вивчаються.

Для закладів вищої освіти соціальним замовленням інформаційного суспільства слід вважати забезпечення належного рівня інформаційної культури студента, необхідної для конкретної професійної діяльності. У процесі прищеплення основ інформаційної культури студентам у закладах вищої освіти поряд з вивченням теоретичних дисциплін інформаційного спрямування чимало уваги необхідно приділяти комп'ютерним інформаційним технологіям, які є базовими складовими майбутньої сфери діяльності. Причому якість навчання повинна визначатися ступенем закріплених стійких навичок роботи в середовищі базових інформаційних технологій при розв'язуванні типових задач майбутньої професійної діяльності.

Оволодіння високою інформаційною культурою є надзвичайно важливою справою. Вивчення основних понять інформатики (комп'ютерної науки) є складовими інформаційної культури. Адже оволодіти будь-якою галуззю науки насамперед означає оволодіти тією системою понять і положень, які в ній використовуються. Засвоєні поняття інформатики у закладах вищої освіти повинні бути більш узагальнюючими, спрямовуватися на майбутню професію.

Необхідно удосконалювати вміння студентів самостійно знаходити та добирати потрібну інформацію, самостійно вивчати нові програмні продукти як професійного призначення, так і загального, звертаючи увагу на те, що програмне забезпечення, може змінюватися у зв'язку з вдосконаленням попередніх версій.

Звісно, треба студентів ознайомити з підходами до ліцензування програмних продуктів і переконати у необхідності дотримання правил ліцензування, визначених розробниками, при їх використанні.

Що стосується студентів спеціальності «Комп'ютерні науки», то слід зазначити, що програмування, наприклад, для них слід розглядати як частину професійної підготовки. Тому навички алгоритмічного мислення, програмування для них є необхідними. А також навички веброзробки, створення мобільних застосунків, комп'ютерного моделювання, опрацювання баз даних, розробки інформаційних систем тощо.

Знання функціональної схеми та структури сучасного комп'ютера усіма кваліфікованими користувачами-студентами, слід вважати обов'язковим компонентом інформаційної культури. Інша справа якою мірою та як глибоко потрібно це вивчати.

Надзвичайно важливими, найбільш необхідними й використовуваними у повсякденному студентському житті навичками є навички роботи з

системами опрацювання текстової інформації. Початкові знання і навички роботи з текстовим процесором даються в школі. У закладах вищої освіти в першу чергу необхідно добре засвоїти ті знання і вміння, які знадобляться студентам при написанні рефератів, курсових та дипломних проєктів. Необхідно навчити студентів естетично оформляти документи, правильно нумерувати сторінки в документі, складати зміст документа, правильно починати формування абзацу, цілеспрямовано структурувати текст, ділити його на частини, розділи; правильно оформляти список літератури, враховуючи існуючі правила, робити посилання в документі та ін. Викладач повинен підвести студентів до розуміння того, що оформлення, вигляд документа впливає на сприйняття тексту, розуміння його змісту, задоволення від роботи з ним. Студенти повинні знати, що надання тексту зорової привабливості та інформаційно насиченого вигляду створюється за рахунок ілюстрацій, вибору, шрифтів, кольору та ін. Уміння гарно оформлювати текст можна порівняти з мистецтвом, яке викликає естетичне задоволення.

Для майбутніх педагогів є одна особлива складова інформаційної культури – вони повинні не лише самі мати знання, вміння користуватися технологіями, а й уміти передавати знання і навички іншим (своїм вихованцям), навчати їх грамотно використовувати інформацію не на словах, а особистим прикладом, стежити за дотриманням правил безпеки та інформаційної етики, закладати основи самонавчання та саморозвитку вихованців.

Сутність інформаційної культури педагога становлять такі структурні елементи: когнітивний (знання і вміння в галузі інформатизації та комп'ютеризації), процесуальний (інформаційні технології), технічний (можливості комп'ютера), аксіологічний (цінності, направленість на роботу з інформацією), психологічний (готовність і здібності), професійно-діяльнісний (зв'язок інформаційної діяльності з професією).

Інформаційна культура педагога – це інтегративна якість особистості, що являє собою динамічну систему гуманістичних ідей, ціннісно-сміслових орієнтацій, власних позицій і властивостей особистості, реалізоване в способах взаємодій, взаємин, діяльності в інформаційному середовищі і її пізнання; визначальну цілісну готовність особистості до творчого освоєння способу життя на інформаційній основі і, що виявляється в специфіці педагогічної діяльності і системі професійних якостей педагога.

Важливим аспектом поняття «інформаційна культура педагога» виступає соціально-психологічний. Характерною рисою інформаційної культури педагога є чітка направленість на використання інформаційних технологій в своїй професійній діяльності з метою: використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчально-виховному процесі, реалізація емоційно-ціннісного компоненту змісту освіти з допомогою демонстрації можливостей інформаційного освітнього середовища в отриманні, обробці, трансформації і зберіганні інформації (збільшення об'єму інформації, її наочність, оперативність отримання з різних джерел та ін.); встановлення за рахунок власної інформаційної поведінки більш тісного

зв'язку і взаєморозуміння з учнями та колегами (підвищення авторитету), що сприяє посиленню педагогічного впливу; підвищення не тільки рівня власної професійної діяльності, але і якості навчання, виховання і розвитку учнів; створення умов для розвитку потреби у використанні інформаційних технологій у практичній діяльності.

Велике значення у формуванні інформаційної культури має освіта, яка має формувати нового фахівця інформаційного суспільства, що володіє наступними вміннями та навичками: диференціації інформації; виділення значущої інформації; вироблення критеріїв оцінювання інформації; виробляти інформацію і використовувати її.

Що стосується формування інформаційної компетенції, то формування технічної її складової забезпечується у процесі вивчення дисциплін відповідного спрямування, а також у процесі набуття досвіду використання телекомунікаційних технологій у практиці навчальної діяльності.

Зупинюся трохи на методологічній компоненті інформаційної компетенції майбутнього вчителя.

До ключових напрямів підготовки майбутнього вчителя відноситься формування таких основних груп умінь:

1. Уміння розробляти педагогічні програмні засоби та застосовувати різноманітні методичні прийоми організації навчальних занять з використанням електронних освітніх ресурсів.
2. Уміння отримувати в мережі Інтернет актуальну, науково-методичну інформацію з предметної галузі.
3. Уміння застосовувати телекомунікаційні технології в навчальному процесі.
4. Уміння створювати власні освітні ресурси та розмішувати їх у мережі Інтернет, тобто брати активну участь у створенні освітнього простору.
5. Уміння здійснювати педагогічну експертизу програмного продукту навчального призначення.
6. Уміння самостійно здобувати освіту, самовдосконалюватись, самостійно розвиватись, зокрема із застосуванням технології дистанційного навчання.
7. Уміння прищеплювати учням правову культуру щодо використання інтелектуальної власності.

Зміст інформаційної культури фахівця тісно пов'язаний із характером здійснюваної діяльності, а для педагога передусім з навчанням. Саме тому найважливішою складовою інформаційної культури є володіння новими інформаційними технологіями навчання.

Суттєвого значення в підготовці педагога до використання інформаційних технологій у навчальному процесі набувають відповідні засоби навчальної діяльності: навчальні програми, посібники, методичні рекомендації, довідкова література, наочні посібники, навчальне обладнання, діючі моделі приладів і механізмів, традиційні технічні засоби навчання, діалогові засоби для розробки навчальних програм, контролюючи програми, тренажери, імітаційні моделі, комп'ютерні навчальні і розвивальні ігри,

довідково-інформаційні системи для використання при підготовці до занять, при проведенні занять та їх аналізі, при організації самостійної роботи, контролю і самоконтролю тощо.

Оволодіння педагогом інформаційною культурою передбачає знання можливостей інформаційно-комунікаційних засобів, шляхів їхнього використання для досягнення не лише суто навчальних, а й виховних цілей. Педагог повинен мати чітке уявлення про перспективи гуманітаризації освіти і гуманізації до навчального процесу, інтеграції навчальних дисциплін і диференціації навчання, фундаменталізації знань, надання прикладної спрямованості результатам навчання, досягнення базових рівнів знань з різних дисциплін і забезпечення загальноосвітнього рівня людини.

Для тих, хто додатково здобуває кваліфікацію «Вчитель/викладач інформатики» треба зважити на те, що для досягнення високих результатів у період педагогічних практик і в професійній діяльності майбутній учитель інформатики повинен володіти:

- системою понять та концепцій, які націлюють на впровадження педагогічних технологій у навчальний процес;
- знаннями та прийомами з проблем технологізації освіти та подальшого самовдосконалення;
- здібностями технологічного характеру.

Питання для самоконтролю

1. На яких міжнародних правових документах ґрунтуються організаційно-правове забезпечення інформаційної культури громадян?
2. Які особливості сучасної української інформаційної політики сприяють розвитку інформаційної культури населення та захисту прав суб'єктів інформаційних відносин?
3. За якими принципами має формуватися інформаційна культура громадян?
4. Опишіть як саме можна формувати інформаційну культуру в суспільстві на різних рівнях.
5. Перелічіть основні етапи становлення та розвитку інформаційної культури людини, а також поясніть чим кожен з цих етапів повинен характеризуватись.
6. Яких умов слід дотримуватись при формуванні інформаційної культури майбутніх фахівців?
7. Які компоненти інформаційної культури важливо формувати у студентів закладів вищої освіти, зокрема, у майбутніх педагогів (вчителів/викладачів інформатики) та фахівців з комп'ютерних наук?

Гуманітарні методи боротьби з негативним контентом в мережі Інтернет

План

1. *Поняття гуманітарних методів боротьби з негативним контентом.*
2. *Проблеми, що виникають при блокуванні негативного контенту.*
3. *Проблеми міжнародної взаємодії в боротьбі з негативним контентом.*
4. *Проблеми етико-правового обґрунтування й прийняття контролю за негативним контентом в суспільстві.*
5. *Неврахований негативний контент. Логічні помилки та маніпуляції.*

Сучасне століття – століття інформації. Саме зараз, в першій половині ХХІ століття роль інформації в житті людини є визначальною – чим більше навичок і знань вона має, тим вище цінується як фахівець і співробітник. Великі обсяги інформаційних даних активно використовуються у виробництві, в науковій діяльності, вони також є незамінними в прогнозуванні. Так, у США ще в 1985 році в сфері інформаційної індустрії працювало близько 50% всіх робітників і службовців. І з плином часу масштаби лише зростали, як росли й обсяги створюваної інформації. Якщо в 2001 році загальний світовий обсяг створених і реплікованих людством даних складав понад 1,8 зеттабайт (або 1,8 трлн. Гб), то до 2030 року очікується вже 50 зеттабайт. Джеймс Мартін, один з провідних фахівців в галузі обробки інформації, стверджував, що «до 1800 року загальна сума людський знань подвоювалась кожні 50 років, до 1950 року вона подвоювалась кожні 10 років, а до 1970 року – кожні 5 років». Деякі аналітики вважають, що на даний час кількість інформації в світі збільшується вдвічі як мінімум раз на два роки.

Такі великі обсяги даних не лише відкривають людям значно більші, ніж раніше, можливості, а й ставлять нові завдання. Люди втрачають можливість орієнтуватись в океані інформації та ефективно її опрацювати. Зокрема, деяка інформація може бути шкідлива – і необхідно адекватно реагувати на подібні виклики.

Можна сміливо стверджувати, що інформаційні небезпеки з певної «екзотики», якою вони були раніше, перетворилися в один з найбільш небезпечних різновидів загроз, що зумовило підвищення значущості сфери інформаційної безпеки. Свідченням тому є міцне входження проблематики інформаційної та кібербезпеки в предмет як наукового дискурсу, так і офіційних зустрічей на вищому політичному рівні.

У даний час розгляд інформаційної безпеки як невід’ємного елементу системи міжнародної безпеки є багато в чому аксіоматичним. Загалом, під *інформаційною безпекою* розуміється її розширене тлумачення, що передбачає виділення в ній поруч з традиційним компонентом у вигляді захисту інформації та інформаційної інфраструктури таких елементів, як

захист від негативної інформації аудиторії масмедіа та користувачів комп'ютерних ігор, протидія маніпуляції суспільною свідомістю з боку ЗМІ та Інтернет-ресурсів і Інтернет-спільнот, захист Інтернет-користувачів від тематичних і комунікаційних ризиків, боротьба з кіберзлочинністю та іншими деструктивними діями в кіберпросторі, протидія інформаційним війнам. Ці та інші нетрадиційні компоненти в подальшому будуть називатися «боротьбою з негативним контентом».

1. Поняття гуманітарних методів боротьби з негативним контентом.

Розглядаючи методи боротьби з негативним контентом, слід почати з визначення цього терміну. Під негативним контентом розуміють інформацію, що робить деструктивний вплив на психіку людини і (або) суспільну свідомість або ж інформацію, поширення якої порушує або права, або законні інтереси користувачів. Обидва формулювання вкрай невизначені, тому на практиці під «захистом від негативного контенту» розуміється захист від декількох істотно відмінних один від одного видів інформації.

Найбільшу підтримку в світі знаходить боротьба з дитячою порнографією – її забороняють 77% країн-членів ОБСЄ, і тільки в трьох заборона на неї була на офіційному рівні відкинута. Слідом йде заборона на заклики до насильства – пропаганду ненависті за етнічною, релігійною, расовою ознакою, виправдання злочинів проти людства, заклики до війни й матеріали екстремістських організацій. Так само часто називається негативним контентом наклеп, соціально-небезпечна (реклама алкоголю та сигарет, повідомлення про теракти, які сіють паніку, вияв екстремістських поглядів) і шкідлива для розвитку дітей інформація (надмірне насильство, порнографія), а також відомості та інструменти, що суперечать уявленням про морально-етичні норми конкретних країн (сайти політичних опонентів і правозахисних організацій, ЛГБТ-пропаганда, соціальні мережі й пошукові системи). Окремим розділом можна виділити ресурси, що порушують економічні інтереси – торрент-трекери та файлообмінники.

Головний і практично єдиний спосіб боротьби з негативним контентом – це його блокування. Технічно воно може здійснюватися в точці доступу (на комп'ютері користувача), в мережі (на рівні провайдера) та інфраструктурно (через глобальні інфраструктурні сервіси й безпосередньо через співпрацю з власниками серверів). Що стосується юридичних і економічних методів боротьби, то вилучення негативного контенту з мережі може бути також досягнуто наступними способами:

- повідомлення постачальника послуг і закриття відповідного сайту;
- видалення посилання з відповіді на пошуковий запит;
- виключення сайту з контекстної реклами;
- видалення з нього сервісів платіжних платформ;
- вилучення домену.

Боротьба з негативним контентом відбувається в активній співпраці з провайдерами, постачальниками платіжних і пошукових послуг, власниками

серверів і простими користувачами мережі, які допомагають виявляти сайти та контент, що порушують закон.

2. Проблеми, що виникають при блокуванні негативного контенту

На даний момент блокування будь-якого контенту в мережі пов'язано з істотними труднощами. По-перше, не існує методу, який би гарантував повне блокування ресурсу, так само як і методу, який би не вимагав витрат і не знижував продуктивності мережі. Багато засобів блокування заважають доступу не лише до контенту, що видаляється, але й до всього сегменту мережі в цілому, що обмежує права невинних людей і, як наслідок, викликає громадський супротив. Більш того, набирають обертів сучасні технології, а мережі входять у конфлікт з методами блокування. Такі проблеми виникли, зокрема, з набором специфікацій IETF, що забезпечують безпеку інформації DNSSEC, і дозволяє зробити з'єднання більш безпечним, виключаючи перенаправлення, але при цьому не може коректно обробляти заборону на доступ до ресурсу – його поступове введення істотно знижує ефективність блокування, а також дозволяє швидше змінювати IP адреси та мережеве розташування. Введення протоколу прикладного рівня для передачі веб-вмісту SPDY призводить до збільшення захищених з'єднань в Інтернеті, і, як наслідок, до проблем при блокуванні, заснованому на аналізі вмісту пакетів. До того ж хмарні технології практично зводять нанівець можливість інфраструктурного блокування контенту – інформація може легко міняти фізичне розташування, як і раніше залишаючись доступною. Крім того, існує можливість створення віртуальних приватних мереж, трафік яких передається через шифрування тунельного з'єднання, що робить в принципі неможливим його аналіз. Віртуальні мережі можна лише заборонити повністю, але це сильно вдарить по підприємствах, що використовують їх для законного обміну інформацією, призведе до економічних збитків. І напевно взагалі така заборона може відбутися. Поширення ж цих технологій робить блокування все менш ефективним.

3. Проблеми міжнародної взаємодії в боротьбі з негативним контентом.

Мережа Інтернет – глобальна та інтернаціональна, тому будь-які спроби будь-яким чином впливати на її розвиток вимагають міжнародного співробітництва. На даний момент процес вироблення ефективних заходів впливу тільки розпочався. У міжнародних актах у сфері прав людини присутня заборона на розпалювання ненависті, пропаганду війни, заохочення расової дискримінації. В конвенції ООН «Про права дитини» від 20 листопада 1989 р. задекларовано обов'язок держав вживати заходів щодо захисту дитини від негативної інформації, що завдає шкоди її благополуччю (але без будь-якої вказівки, що це за інформація та за якими методиками визначається шкода). «Декларація про засоби масової інформації та права людини» від 23 січня 1970 р. забороняє наклеп. «Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність» від 23 листопада 2001 р. – дитячу порнографію. В цілому, перелічені договори охоплюють увагою далеко не всі можливі види негативного контенту, та беруть участь у їх реалізації не всі країни, здатні

бути його джерелом, що дає безліч можливостей для потенційних правопорушників. І ці можливості будуть ще збільшуватися в міру розширення мережі Інтернет, розвитку хмарних технологій і технологій безпечного передавання даних.

Крім того, існують суперечності в законодавстві різних країн, які унеможливають їх взаємодію з деяких питань. Найбільш використовувани терміни – «негативний контент», «інформація, що заподіює шкоду благополуччю дітей» – досить розмиті, і можуть мати взаємовиключні трактування. Так, в деяких країнах передбачено відповідальність за «пропаганду нетрадиційних сексуальних стосунків серед неповнолітніх», в той час як у багатьох європейських країнах «нетрадиційні стосунки» розглядаються як варіація норми, та інформація про них не заборонена; в сирійському законодавстві, наприклад, кримінально заборонено поширення новин про ситуацію в країні за кордоном, але навряд чи знайдеться багато країн, які виявлять бажання допомогти сирійським правоохоронним органам у виявленні порушників цієї заборони та видаленні створеного ними контенту.

4. Проблеми етико-правового обґрунтування й прийняття контролю за негативним контентом в суспільстві

Історія тоталітарних і просто консервативних режимів у світі майже завжди містить згадки про цензуру джерел інформації. Найчастіше між порушеннями прав людей та заходами боротьби з негативним контентом проводяться паралелі. Організації, які здійснюють боротьбу з шкідливими інформаційними явищами, отримують звинувачення в спробі введення цензури, порушення свободи слова й суспільного діалогу, в політичній зацікавленості. І, найсумніше, не завжди ці звинувачення голослівні. Формулювання, що використовуються в міжнародних договорах і в законах конкретних країн для опису контролю за Інтернетом роблять можливим двоєке тлумачення, що веде до випадкових або навіть усвідомленим зловживань. «Імовірно екстремістський контент» – це і тексти загальновідомих терористичних об'єднань, типу «Ісламської держави», і програма конкурентів поточної партії влади. Заклик суворо покарати злочинців може тлумачитись як «заклик до насильства». «Інформація, що заподіює шкоду благополуччю дитини» може розумітись в найширших межах, в залежності від визначення поняття «шкода» і наукових (або псевдо-і/чи навколонаукових) джерел, на підставі яких оцінюється вплив інформації на дітей. Дуже складно створити критерії відбору негативного контенту, щоб вони були дієвими, корисними для суспільства та не порушували жодних прав і свобод. І ці межі належить ретельно шукати та обов'язково віднаходити, а потім на їхній підставі оцінювати вплив інформації на дітей.

5. Неврахований негативний контент.

Логічні помилки та маніпуляції

Кількість інформації, виробленої в світі, величезна, і вона продовжує зростати прискореними темпами. Так, за останні двадцять років кількість переданої телекомунікаційними засобами інформації зростала в середньому на 28% у рік. Виявити в такому великому обсязі ту інформацію, що порушує закони, не захопивши випадково нейтральні дані, досить складно, а частина це є нерозв'язною задачею. Зазвичай, у випадках, якщо справа йде не про діяльність екстремістських угруповань або разові яскраві акції, контролюючі органи перекладають цю проблему на інших. Власники сайтів самі здійснюють модерацию інформації, що потрапляє до них, прагнучи уникнути проблем із законом, а активні громадяни можуть подати заявку на гарячу лінію у разі неприйнятності відповідного контенту. Однак навіть у разі активного співробітництва населення величезні масиви цифрових даних залишаються без належного контролю.

Також слід зазначити, що витрати в контролюючих організаціях на охочих вилучити будь-яку інформацію з мережі, та на осіб, що її розповсюджують – неспіврозмірні. Реєстрація скарги, її опрацювання, спрямування повідомлення власникові сайту та подальші дії у випадку невиконання вимог блокування – все це вимагає значних витрат часу і коштів. У той же час, збільшити кількість шкідливої інформації, скопіювавши її на який-небудь «чистий» ресурс – справа проста та швидка. І навіть власник заблокованого сайту, якщо він не переслідує комерційних цілей, розміщує інформацію на недоступному владі сервері й зберігає своє інкогніто – може просто ігнорувати факт блокування. Саме тому при блокуванні ресурсів у мережі можливий ефект Стрейзанд – завдяки факту самої заборони контент стає цікавим безлічі користувачів і, в підсумку, поширюється ще більше.

Люди копіюють відомості, оскільки для них це легко і просто, і вони не бояться покарання, оскільки домогтися видалення скопійованого важко, і навіть якщо це трапиться, наслідки для розповсюджувача будуть мінімальними.

Виятки з цього правила рідкісні і найчастіше поодинокі. Так, наприклад у Німеччині вдалося законодавчо організувати досить ефективну боротьбу з порушенням авторських прав з використанням торрентів. Агентство, яке перебуває в контакт з правовласником, відстежує спроби роздати контент на відомих трекерах, дізнається про IP-адреси тих, хто завантажує контент і тих, хто його роздає (це вкрай просто зробити навіть без технічних засобів завдяки відкритості самої технології торрентів). Потім за IP-адресою визначається провайдер порушника, якому відправляється запит з IP і часом перебування в мережі. За цими даними провайдер визначає прізвище та адресу порушника. Така технологія працює досить добре (хоча існують способи обійти її), проте очевидно є складність її масштабування:

відкритість способу передавання даних і легкість визначення IP, властива лише торрентам.

Неврахований негативний контент

Якщо повернутися до двох визначень негативного контенту, то можна помітити, що лише невелика його частка є забороненою або контролюється. Інформація може негативно впливати на особистість або соціум, порушувати законні інтереси користувачів – і при цьому не підпадати під жодну з розглянутих вище категорій. Найчастіше банальне невігластво, чутки й домисли в досить незвичних для нас умовах інформаційного світу можуть бути значно більш шкідливими та руйнівними, ніж усвідомлені інформаційні диверсії екстремістів. На даний період існування людства та інформаційного суспільства таким «руйнівним невіглаством» є, зокрема, розповсюдження ризного типу інформації про шкідливість вакцинації від COVID-19.

В іноземній літературі прийнято наступний поділ негативного контенту на види: незаконний (англ. illegal) і шкідливий (англ. harmful). Перший вид – це інформація, заборонена до поширення законом. Другий – інша суспільно небезпечна інформація, яка не заборонена кримінальним або адміністративним законодавством, але для якої встановлено певні обмеження на поширення. І якщо з першою категорією все досить зрозуміло й організовано, то стосовно другої спостерігаються великі відмінності між країнами та загальна невизначеність в цій сфері. В цілому, з країн-членів ОБСЄ лише 34% блокують будь-який шкідливий контент, і найчастіше підставою для обмеження є локальні моральні й етичні норми, релігійні уявлення, поширені думки тощо.

Водночас деякі ідеї, що не порушують жодних законів і анітрохи не схожі на ті, що підбурюють громадську думку, можуть виявитись посправжньому шкідливими. Наведемо окремі приклади випадків, що підпадають під визначення негативного контенту, але все одно повсюдно й безкарно поширюються:

➤ *відмова від щеплень*

Незважаючи на доведену ефективність щеплень, вони все одно викликають протест у деяких людей. Більш того, в українськомовному сегменті Інтернету (який в більшості випадків є перекладом російськомовного) інформацію про їхню користь знайти навіть складніше, ніж про їх шкоду – при тому, що основний аргумент проти вакцинації – розвиток аутизму – ґрунтується на одній-єдиній відкликаний статті, що розповідала про упереджене дослідження. При цьому в історії зафіксовано кілька випадків, коли саме добровільна відмова від вакцинації ставала причиною виникнення епідемій. Якби ж хтось спробував збільшити захворюваність за допомогою навмисного зараження, наприклад, водою, це, безсумнівно, було б розцінено як злочин, але тиражування чуток, що ведуть до тих самих наслідків, ніяк не може бути покараним.

➤ *альтернативна (не доказова) медицина*

Переважна кількість методів «нестандартної» та «народної» медицини неефективні, якщо не шкідливі, тому в кращому випадку призводять до запізнілого лікування. Але навіть якщо в тому чи іншому матеріалі міститься прямий заклик «не вірити лікарям» чи «не приймати антибіотики», то, якою б не була шкідливою подібна порада, така інформація до негативного контенту не зарахується.

➤ *віра у шкідливість ГМО*

За статистикою, більшість покупців як в Україні, так і, наприклад, в країнах ЄС та США не бажають купувати харчові продукти з ГМО. При цьому сама по собі така модифікація – це перспективна наукова розробка, що дозволяє поліпшити ефективність виробництва та в кінцевому рахунку ціну та якість товару, а публікації, які відстоюють потенційну безпеку ГМО не є науковими. Проте це не заважає цілим політичним партіям, зокрема, виступати за обмеження поширення генетично модифікованих продуктів, гальмуючи тим самим розвиток цієї технології та завдаючи фінансових збитків виробникам.

Загальні ознаки цих, і багатьох подібних, випадків – неможливість прямої законодавчої заборони та масовість. Дійсно, не можна заборонити людям мати власну думку, виявляти побоювання та закликати до контролю чогось, що здається їм небезпечним – це означало б початок справжньої деспотії з тотальною цензурою. Однак в демократичному суспільстві випадкові або створені навмисно помилки, поширившись широко, отримують силу, з якою доводиться рахуватися та якій необхідно щось протиставити. Невігластво, звичайно, було завжди, але воно було статичним та зашкарублим. Раніше нова божевільна ідея просто не могла поширюватися швидко, бо основні шляхи швидкісного інформаційного обміну знаходилися в руках найбільш освічених людей.

Розгляд поточної практичної та законодавчої ситуації, а також існуючих проблем у сфері боротьби з негативним контентом показує, що ця боротьба не може бути зведена лише до заборони та видалення тих чи інших відомостей технічними засобами відповідно до законів будь-якої країни. В умовах зростаючих обсягів інформації визначення типу потенційно небезпечного контенту, його законодавче виділення та заборона, а після й захист громадян від нього здається вкрай складним завданням у багатьох випадках.

Негативну інформацію можна метафорично порівняти з хворобою: можна обмежити один розсадник зарази, ізолювати в спеціальних лікарнях заражених, можна навіть ввести карантин для цілого регіону – але ніяк не вийде завадити кожній людині щохвилини стикатися з патогенними та потенційно патогенними мікроорганізмами.

Щоб домогтися по-справжньому стабільних успіхів, потрібно говорити не про обмеження, а про імунітет, не про захист людей інформаційної ери від інформації, а про вироблення *здібностей поводитися з інформацією*, не дозволяючи їй стати шкідливим контентом.

Зрештою, методи роботи з людьми анітрохи не змінилися за останню тисячу років. Вони куди простіші, ніж із засобами передавання даних, які видозмінюються постійно. Та й обсяги роботи різняться: якщо абсолютний приріст населення постійно падає, то приріст інформації – тільки зростає.

Гуманітарні методи знешкодження потенційно негативного контенту

Слід зауважити, що, за винятком випадків авторського права та державних таємниць, правдива інформація не повинна визнаватися ні незаконною, ні шкідливою. Усвідомлене введення громадян в оману не може бути політикою сучасної держави: це шлях диктатури, а не демократії, цензури, а не боротьби з негативним контентом. Такі методи підривають довіру до організацій, що борються з негативним контентом, зводять їх працю нанівець з плином часу.

Існує, звичайно, питання особливостей розвитку дітей, але тут можна сказати, що якщо якась інформація повсюдно поширена, то спроби приховати її лише підірвуть довіру до вчителя/вихователя; якщо ж інформація не поширена, то вона прихована від дітей самим фактом своєї унікальності: серед гігантських масивів даних знайти що-небудь рідкісне без спеціалізованого запиту дуже складно.

В іншому ж боротьба з негативним контентом найчастіше складається з боротьби проти обману або невігластва: покарання явної брехні-наклепу, припинення чуток, які деформують інформацію про події в цілях створення паніки, обмеження діяльності організацій, що пропагують вочевидь шкідливі політичні та релігійні ідеї під виглядом справжніх і суспільно корисних тощо. Можна боротися, забороняючи поширення негативного контенту, а можна – поширювати контент корисний. Зрозуміло, одне не виключає іншого, але друге здебільшого здається більш перспективним: замість того, щоб просівати (перевіряти) гігантські обсяги даних в пошуках шкідливої інформації, потрібно лише забезпечити легкість знаходження даних, що є корисними та суперечать негативним. Помилкова інформація, про яку відомо, що вона помилкова, вже не так небезпечна; вона не викликає ажитажу і тому не тиражується настільки широко. Насамкінець, вона буде «заборонена» сама собою – просто загубившись серед інших даних. Почасти такий підхід використовується вже зараз. Так, наприклад, надання своєчасної та об'єктивної інформації про ситуацію в країні та про діяльність уряду дає громадянам впевненість у завтрашньому дні й поширює довіру до влади; це набагато легше реалізувати, ніж увести якусь конкретну заборону на соціально небезпечні чулки. Просвітницька діяльність є більш плідною, ніж боротьба з наслідками невігластва.

Охарактеризуємо заходи, які могли б бути ефективними при такому «позитивному» методі боротьби з негативним контентом.

1) Виявлення авторитетних джерел.

При усному (словесному) передаванні даних їх істинність, як правило, визначається за авторитетом того, хто їх проголошує (поширює). З появою писемності з'явився й підпис, який засвідчує автора повідомлення. Після широкого поширення друкарства вперше виникла проблема помилкових

джерел, вкрай схожих на справжні. На даний час це питання постало особливо гостро. Інформації наразі дуже багато, занадто багато, щоб аналізувати її всю. Вельми багато, щоб швидко проводити її «ручний» (не автоматизований) відбір. Загальна доступність можливості інформаційної взаємодії привела до генерування великої кількості хибних, спотворених і неправильно витлумачених відомостей найрізноманітнішого ґтибу, та з'явилася необхідність шукати серед всіх них істинні.

Так чи інакше ця проблема вирішується в багатьох сферах приватно й досить успішно. У ЗМІ існують видавництва та фірми, що давно працюють на інформаційному ринку й добровільно прискіпливо перевіряють всі свої матеріали, щоб не втратити репутацію. Що стосується особливих державних видань, то за істинність інформації в них несе відповідальність безпосередньо державні установи, які цим цілеспрямовано займаються. В економічній сфері цим переймаються всевітньо відомі рейтингові агентства, для яких точність даних – основа існування. В науці існують різноманітні специфічні способи визначення індексу цитування, такі як Scopus (Elsevier), eLiBRARY, Web of Science (ISI Thomson Scientific), Journal Citation Reports (ISI Thomson Scientific), і ще кілька подібних сервісів. Мінус подібних сервісів – у вузькій цільовій аудиторії. Для простого користувача мережі вони є недоступними – звичайна людина про них найчастіше не знає та не розуміє чим подібні сервіси можуть бути корисними. Навіть офіційні сайти державних установ куди менш популярні, ніж сайти новинних агентств, які подають широкому загалу інформацію на основі даних з первинних ресурсів (на жаль, досить часто зі спотворенням). Непідготовленій пересічній людині часто буває складно осмислити дані, розраховані на фахівців, і саморуч знайти достовірну інформацію з певної конкретної теми.

Для управління громадською думкою в плані спростування недостовірної інформації, було б дуже корисно створити єдину базу даних – або, скоріше, пошукову систему-каталог, яка б видавала підтвержену інформацію для ознайомлення з нею широкого кола осіб, відразу із зазначенням першоджерел та інших потрібних посилань. Уже зараз цілком вдається домогтися того, щоб при запитах на зразок «що робити з ртуттю» в пошуковій вибірці виводилися б сайти офіційних організацій, що займаються її утилізацією. Тому цілком можливо реалізувати щось подібне і для інших тем. При цьому слід стежити за тим, щоб інформація насправді була справжньою, а не «політично» правильною – інакше це підірве довіру до проєкту.

2) Створення рейтингу джерел інформації.

Джерела, розраховані на фахівців, більшості населення будуть незрозумілі, а тому необхідна популяризація з неминучим спотворенням (розтлумачуванням). Але спотворення можуть бути різні. Більш того, існує безліч джерел даних, що вважаються близькими до істини, але насправді такими не є. Система присвосення рейтингів дозволила б виділити з сотень різних засобів інформації саме ті, які насправді є достовірними, і сприяла б просуванню лише таких. Також це дозволить припинити розповсюдження

неперевірених і явно неправдивих даних під виглядом справжніх на всіх рівнях. Треба розуміти, що це не означає введення цензури – будь-яка інформація може бути поширена, просто розповсюджувачі неперевірених даних повинні повідомляти про це користувачеві при появі їх у ЗМІ.

3) Поліпшення навичок опрацювання інформації у населення.

За одним з визначень, негативний контент – це контент, що завдає шкоди особистості або суспільству. Але сама по собі інформація зрідка буває шкідливою – вона стає такою лише завдяки користувачам, яким вона завдає шкоди. Будь-який вид негативного контенту пов'язаний з широким прошарком людей, які волею чи неволею є його споживачами. При цьому очевидно, що кожен з наших сучасників змушений працювати з великими обсягами даних і деякі з них неминуче будуть негативним контентом. З іншого боку, завдяки повсюдній доступності інформації, цінність окремих даних падає. Сучасна людина може не знати багато чого, але будь-які енциклопедичні знання все одно є вкрай обмеженими в порівнянні з доступними інформаційними ресурсами мережі. Тому люди повинні вміти отримувати достовірні знання ззовні.

Дослідження психологів показують, що цілком можливо поліпшити мислення в ході тренувань, а історичний досвід дає можливість стверджувати, що цілеспрямоване навчання народу якій-небудь навичці – цілком посилене для держави завдання.

Зараз, наприклад, в різних регіонах світу, в тому числі й в нашій країні, люди переймаються питаннями патріотичного виховання, збереження цінностей. Досить часто все це відбувається без конкретного обґрунтування, в чому полягають причини, суть і особливості цього процесу. Виховувати молоде покоління дуже важливо комплексно, ґрунтовно, але напевно все ж найнеобхіднішим є виховання елементарної людської кмітливості.

Будь-які окремі ідеї завжди легко спотворюються – мимоволі або з умислом, в той час як наш розум характеризується цілісністю. Немає жодної необхідності реагувати на окремі інформаційні загрози, якщо в суспільстві присутня переважна більшість розсудливих людей, здатних вирішити ці проблеми в приватному порядку.

- 3) Використання неявних замовчувань: «Прагнути до багатства безглуздо, адже його не візьмеш на той світ».
- 4) Посилання на недостовірні джерела: «У мого сусіда друг особисто бачив ...».
- 5) Видача бажаного за дійсне: «Смерть завжди несправедлива, тому її не може бути».
- 6) Некоректні аналогії: «Той, хто сумнівається, подібний до сліпого».
- 7) Коректні аналогії: «Такі податки – це просто грабiж».
- 8) Кількісно-якісні підміни: «Немає різниці, помре одна людина або десять, адже в будь-якому разі загинуть люди».
- 9) Некоректний висновок: «Божевільні ніколи не визнають, що вони божевільні. Всі, хто не зізналися в божевіллі – божевільні».
- 10) Видача наслідків за причину: «Більшість невротиків коли-небудь зверталися до психолога. Від психологів одна шкода».
- 11) Видача кореляції за причину: «Всі померлі від раку до цього пили воду».
- 12) «Замкнене» коло: «Лідер не може брехати, адже він говорить, що його слова – правда».
- 13) Некоректна дихотомія: «Або анархія, або тиранія».
- 14) Неправильне використання квантора загальності: «Всі жителі Західної України – націоналісти».
- 15) Неявне узагальнення – метод «справжнього шотландця» (спроба звернути увагу на конкретний випадок, щоб зберегти в силі необґрунтоване загальне твердження).
- 16) Темпоральна індукція: «Такого зараз немає і ніколи раніше не було – значить, і не буде».
- 17) Ототожнення частини та цілого: «Філіппінці образилися ...».
- 18) Теоретичний формалізм: «Відсутність доказів буття не є доказом небуття».
- II) Ігнорування аргументації.
- 1) Пряме ігнорування.
- 2) Просте відведення («переведення стрілок»)
- 3) Відповідь питанням на запитання: «А Ви де тоді були?»
- 4) Відведення на верхній рівень: «Хвороба – це просто окремих випадок неблагополуччя. Поговоримо про неблагополуччя в суспільному житті».
- 5) Концентрація на деталях: «Про що можна говорити з людиною, яка розставляє коми?».
- 6) Некоректна термінологія: «Страта – це вбивство».
- 7) Перекручування та доведення до абсурду: «Забув? А голову ти не забув?».
- 8) Інверсія презумпції: «Чому це ми повинні доводити, що наше лікування допомагає? Все видно і так. Це ви доведіть, що воно шкідливе!».
- 9) Висування несиметричних умов: «Я – дуже зайнята людина. Якщо ви вважаєте, що еволюція існує, доведіть мені просто та ясно, в одному абзаці».
- 10) Розмін тезами: «Я погодився з вами, тепер і ви погодьтеся зі мною».

11) Зайвий релятивізм: «Він зробив безліч злочинів? Ну і що? Ніхто з нас не був в його ситуації, і хто ми, щоб засуджувати інших людей...».

III) Заперечення логіки

1) Пряма дискредитація тези: «Навіть якщо це правда, говорити так все одно не можна. Це огидно!».

2) Пряма апеляція до емоцій: «Хіба якісь сухі раціональні викладки можуть змусити нас відмовитися від ...?».

3) Об'єктивно-суб'єктивна підміна: «Так, помилки вкрай рідкісні. Але хотіли б ви самі стати жертвою такої ось помилки?».

4) Використання емоційно забарвлених термінів – вам диверсанти, нам партизани.

5) Апеляція до моралі: «використання арбалетів аморально, тому що вони занадто смертоносні»

6) Посилання на щось засуджуване: «Гітлер був католиком. Сповідь замінює католикам совість!».

7) Посилання на схвалюваних авторів/концепції (авторитети з іншої сфери, посилання на авторитети минулого).

8) Залякування наслідками: «Так, ми жажливо помилилися, але якщо це визнати, то ми втратимо вплив і почнеться громадянська війна!».

9) Наклеп.

10) Образи.

11) Провокації.

12) Видача нейтральних і позитивних якостей за недоліки: принциповість – фанатизм, сміливість – авантюризм.

13) Підкреслення недоліків, які не мають відношення до теми: «Про що можна говорити з людиною, котра робить такі помилки!»

14) Приписування прихованих мотивів: «Він не просто так це говорить! Він на зарплаті в "Моссаді"!»

З метою зниження впливу подібних або ж інших прийомів могли б використовуватися методи, спрямовані на:

- формування у населення об'єктивного ставлення до джерел даних і, навіть в першу чергу, необхідність спиратися на перевірені дані в судженнях: висловлювання, підтверджене фактами, завжди краще голосливого; статистика значить більше, ніж одиничний досвід; наукова публікація «важить» більше за інші, а аналіз багатьох досліджень – більше, ніж будь-яке одиничне дослідження;
- формування здібностей до логічного мислення. Для того, щоб не впасти в оману, людина повинна бути здатною розбивати зв'язний текст на тези та аргументи, виділяти зв'язки між ними й визначати їх характер. Це вміння здається простим, але насправді воно настільки контрінтуїтивне, що породжує велику частину дивовижних і, найчастіше, жахливих домислів і обманів, від яких страждає людство;
- поширення менш емоційного стилю прийняття рішень. Велика частина маніпуляцій громадською думкою заснована на порушенні у людей будь-якого почуття та спонукання їх діяти згідно зі своїми емоціями,

зовсім не розмірковуючи. Якби вдалося прищепити людям звичку абстрагуватися від почуттів перед прийняттям рішення, більша частина потенційно негативного контенту не досягла б мети.

Щоб інформаційний ресурс не скомпрометував себе, необхідно не допускати перекручень фактів в кожному матеріалі, особливо з вигідної для однієї з соціальних груп точки зору. Можливо, буде простіше, щоб організацією подібного роду проєктів займалися приватні інтернаціональні організації, які не залежать від жодної влади. Зрештою, в інформаційному обміні бере участь все більше й більше людей, і організувати контроль за негативним контентом без широкого співробітництва з громадськими організаціями та приватними компаніями вкрай складно.

Технології, що допомагає гарантовано ізолювати користувача від негативного контенту, не існує. Кількість самого контенту безупинно зростає. Вплив громадської думки в соціальній і політичній сфері збільшується, і все частіше цей вплив стає саме «громадським», тобто з переважною думкою часто некомпетентних людей, схильних до стереотипів, популізму й демагогії. Так чи інакше, але надійний фундамент справжніх, цінних знань конче потрібен у наш час всім без виключення, як необхідні й вміння поводитися з інформацією.

Питання для самоконтролю

1. Які бувають види негативного контенту? Дайте їм характеристику.
2. Наведіть приклади по кожному з видів негативного контенту.
3. На якомусь прикладі з повсякденного життя продемонструйте типову логічну помилку «Двозначність».
4. Наведіть приклад логічної помилки «Золота середина».
5. Розберіться з суттю логічної помилки «Помилка техаського снайпера» та наведіть приклад, що її ілюструє.
6. На конкретному прикладі роз'ясніть суть логічної помилки «Апеляція до природи».
7. Наведіть власний приклад логічної помилки «Помилкова аналогія».
8. Дайте роз'яснення логічної помилки «Помилка спостерігача». Наведіть наочний приклад цієї логічної помилки.
9. Продемонструйте приклад логічної помилки «Ворог мого ворога».

Віртуальні комунікації: роль й місце в сучасному світі. Сучасна людина у віртуальному публічному просторі

План

1. *Вплив комп'ютера на здоров'я людини.*
2. *Інформаційне перевантаження свідомості.*
3. *Формування інформаційної культури як засіб протидії інформаційно-психологічним операціям.*
4. *Захист авторського права та прав інтелектуальної власності в Україні.*

1. Вплив комп'ютера на здоров'я людини

Близько 20% порушень здоров'я, пов'язаних із роботою за комп'ютером, викликано не дією шкідливих чинників, які генерує комп'ютер, а незнанням основних правил роботи з ним та неправильною організацією робочого місця.

Робота за комп'ютером є шкідливою, – це вперше зрозуміли в найбільш комп'ютеризованій країні світу – США.

Виділимо окремі аспекти негативного впливу на стан здоров'я користувачів комп'ютерної техніки та методи усунення такого впливу.

Сукупність змін, що спостерігаються в стані здоров'я комп'ютерних користувачів, включає у себе захворювання органів зору, опорно-рухового апарату, центрально-нервової та серцево-судинної систем, шлунково-кишкового тракту, а також алергійні розлади. Виконання робіт із застосуванням комп'ютера, також може спричинити розвиток професійних захворювань периферичної нервової системи, захворювання кістково-м'язової системи та сполучних тканин, інші захворювання.

У вагітних відзначається ускладнення вагітності та пологів. У 80% працівників, які виконують роботу, що вимагає постійного напруження зору (а саме такою є робота з комп'ютерними пристроями), відзначається прогресуюче зниження працездатності, що настає через 45-60 хв. після початку роботи і поступово призводить до перевтоми, розладів центральної нервової та інших систем організму. У другій половині дня (інколи й раніше) з'являється втома, головний біль, біль в очах та інші скарги, а швидкість опрацювання інформації зменшується на 25-34%, знижується стійкість ясного бачення на 40-52%. До кінця робочого дня збільшується частота серцевих скорочень і показники систолічного та діастолічного артеріального тиску.

Вже в перші роки комп'ютеризації було відзначено специфічне зорове стомлення у комп'ютерних користувачів, яке дістало назву «астенопія». За різними даними, частота випадків астенії коливається від 40-92% (періодично) до 10-40% (щодня). Деякі симптоми астенії можуть зберігатися й наступного дня після роботи з комп'ютером. Жінки частіше, ніж чоловіки, скаржаться на зоровий дискомфорт при роботі за комп'ютером.

У жінок у віці 31-45 років астенія виникає частіше, ніж у жінок 18-30 років, що свідчить про вплив стажу.

Астенія часто зустрічається у операторів з введення даних, прийому даних і діалогової роботи. До 47% користувачів скаржаться на зорове стомлення, якщо робота без перерви триває менше 30 хв, і 66% – при безперервній роботі більше 30 хв. Очні симптоми більш виражені у тих осіб, що менше контролюють свою роботу, працюють з великим напруженням і відчувають незадоволеність своєю працею. Більш чутливими до виникнення астенії є люди з порушеннями зору.

Тривала робота у вимушеній робочій позі сидячи призводить до довготривалого статичного напруження одних і тих самих груп м'язів. Часто комп'ютерні користувачі вимушені сидіти у сутулій позі, яка характеризується максимальним згинанням у поперековому і грудному відділах хребта та нахилом тулуба вперед. Ця поза має низку несприятливих біомеханічних і фізіологічних наслідків, що призводить до виникнення болу в шийних і поперекових відділах хребта, остеохондрозу хребта, геморою, простатиту та інших захворювань. У підлітків під час тривалої роботи з комп'ютером може розвиватись сколіоз (захворювання опорно-рухового апарата, що характеризується викривленням хребта у фронтальній [боковій] площині з розворотом хребців навколо своєї вертикальної осі).

При виконанні дрібних стереотипних рухів під час роботи з клавіатурою та мишею, м'язи рук користувачів знаходяться в постійному напруженні, як наслідок – виникнення синдрому зап'ясткового каналу.

Перевантаження певних груп м'язів під час роботи на комп'ютері подвуджується з гіпокінезією (зниженою руховою активністю). При зниженні рівня фізичної активності різко збільшується ризик виникнення багатьох інших захворювань.

В осіб, що працюють з комп'ютерними пристроями, можуть спостерігатися алергійні захворювання та підвищений рівень захворюваності органів дихання. Ці захворювання можуть бути зумовлені змінами імунітету, а також, зважаючи на наявність статичних електричних полів, до складових частин комп'ютера притягуються пилові частинки, які можуть містити антигени та бактеріальну флору. Це також сприяє розвитку патологій.

Часто виникають психічні порушення, які є наслідком стресу. Частота таких розладів як тривога, дратівливість і пригніченість у активних комп'ютерних користувачів і поціновувачів комп'ютерних ігор коливається від 25 до 70%. У них може спостерігатися безсоння й втрата апетиту, можливе виникнення захворювань шкіри обличчя та рук.

Бережімо здоров'я, працюючи за комп'ютером

Періодично (раз на 15-20 хвилин) відводити погляд від екрану: обертання очними яблуками, часте моргання, зосередженість на одній точці тощо.

Раз на 30 хв. слід перервати роботу в сидячому положенні, походити по кімнаті, зробити декілька вправ для розминки суглобів, запобігання застою крові.

Слід дотримуватися режиму харчування й сну.

Не варто забувати про прогулянки на свіжому повітрі.

Щоб уникнути втоми хребта, потрібно слідкувати за правильною поставою.

Не секрет, що правильно підібрані стілець і висота столу – запорука комфорту під час роботи.

Пам'ятайте про вологе прибирання.

2. Інформаційне перевантаження свідомості

Інформаційне перевантаження – це термін, що описує труднощі розуміння проблеми й прийняття рішень, причиною якої є надлишок інформації. Воно виникає тоді, коли кількість корисної інформації, що надходить, перевершує можливості її сприйняття.

Інформаційне перевантаження свідомості стає все більш поширеною проблемою суспільства. Сьогодні вчені говорять про це як про цілком реальну загрозу для здоров'я, ставлячи її в один ряд з іншими факторами фізичних хвороб.

Інформаційне перевантаження: більше, ніж просто залежність. Життя сучасної людини неможливе без інформації. Ми живемо в інформаційному потоці – стрімкому, безмежному і швидкоплинному. Доступність інформації, її неохватний обсяг, можливість в будь-яку секунду дізнатися те, що вас цікавить і навіть більше – це і є сучасний інформаційний світ. Однак таке середовище зовсім не допомагає накопичувати знання, розвивати мозок і мислення. І навіть навпаки, може призвести до інформаційного перевантаження свідомості.

Цей стан виникає, коли кількість корисної інформації, що надходить, перевершує можливості її сприйняття, тобто наша свідомість стає не здатна впоратися з таким інформаційним потоком. Наша свідомість вбирає всю доступну для неї інформацію. Коли інформації стає занадто багато, мозок вже буде не в змозі сприймати справжні знання, і настає перенасичення.

На жаль, більшою чи меншою мірою, стан інформаційного перевантаження знайомий більшості з нас: складність концентрації уваги, хаос у думках і свідомості, проблеми з пам'яттю, дезорієнтація, «застрявання» в голові настирливої музики або окремих слів і фраз, постійне бажання «виговоритися», напруженість тіла (щелепи та задньої частини ший), безсоння, шум у вухах при засинанні, бурмотіння уві сні. Також одним із серйозних симптомів інформаційного перевантаження є нудота в поєднанні з неправильним положенням тіла, наприклад, під час роботи за комп'ютером.

На перший погляд може здатися, що подібні стани є минулими й не особливо небезпечними для здоров'я. Однак це не так. Інформаційне перевантаження – це, насамперед, серйозний стрес, а стрес послаблює імунну систему. Організм позбавляється свого природного захисту й стає вразливим для хвороб. Тому сьогодні багато фахівців не безпідставно вважають, що інформаційне перевантаження небезпечне, як і будь-яке інше захворювання, та без належної уваги здатне викликати серйозне погіршення здоров'я.

Існує кілька причин виникнення інформаційного перевантаження. Перша і найбільш поширена – це залежність: неконтрольоване багатогодинне просиджування в Інтернеті або біля телевізора. В психологічному сенсі така залежність має багато спільного з іншими видами залежності та має ту ж основу: «дозволяє» відключитися від реального світу й своїх проблем, залишити їх вирішення на потім. Така уявна компенсація лише посилює наявні проблеми.

Друга причина – невміння планувати роботу: бажання «зробити все і відразу». Найбільше перевантаження ми відчуваємо тоді, коли намагаємося зробити кілька справ одночасно. На перемикання між завданнями йде набагато більше сил, що призводить до зменшення продуктивності мислення та перевтоми.

Третя – під час виконання одного завдання ви відволікаєтеся на інші питання, які, можливо, також пов'язані з вашим основним завданням, але все ж вимагають витрат енергії.

Четверта – загальна втома організму, викликана нестачею сну. В цьому випадку інформаційне перевантаження створює додатковий тиск на мозок і нервову систему.

До яких наслідків може призвести такий стан і як з ним боротися?

Наслідки інформаційного перевантаження

Одним із наслідків інформаційного перевантаження є довгострокова втрата сну. В результаті цього нервова система й мозок не здатні переключитися на інший режим, і людині навіть може здаватися, що немає потреби уві сні. Інші наслідки інформаційного перевантаження:

- підвищена стомлюваність;
- відсутність апетиту;
- агресивність, збудливість;
- напади гніву та дратівливості;
- панічні та депресивні стани, нав'язливий страх;
- погіршення працездатності мозку й пам'яті;
- загострення хронічних захворювань.

Як боротися з інформаційним перевантаженням?

1. Чітко плануйте завдання, цілі та обсяги роботи, не відволікайтеся на другорядну інформацію.

2. Складайте план робочого дня, виділяючи головні та другорядні завдання.

3. Виконуйте завдання по черзі, по одному.

4. За умови виникнення ідеї, не пов'язаної з поточним завданням, запишіть її та працюйте далі над основною.

5. Не намагайтеся запам'ятати все, виділяйте і «фільтруйте» необхідну інформацію.

6. Під час роботи забудьте про соціальні мережі, без необхідності не відволікайтеся на електронні листи.

7. Не забувайте про своєчасний відпочинок і сон. Перерва – це не втрата часу, а конче потрібне «перезавантаження» мозку.

8. Не засинайте з увімкненим комп'ютером, радіоприймачем або телевізором. Під час сну мозок повинен максимально відпочити.

9. Під час перерви намагайтеся відключитися від всієї роботи.

3. Формування інформаційної культури як засіб протидії інформаційно-психологічним операціям

Особливістю сучасного етапу розвитку нашої держави є наявність жорсткого протистояння в інформаційній сфері, яке обумовлено використанням для дестабілізації обстановки в країні широкого арсеналу інформаційних методів і засобів. Для того, щоб належними чином протистояти негативним викликам, необхідним є вироблення національної стратегії інформаційної безпеки, яка б враховувала особливості актуальної політичної ситуації та можливості новітніх інформаційно-психологічних методів впливу на свідомість громадян нашої держави.

Складовою такої стратегії має бути система засобів протистояння спеціальним інформаційним операціям, сутність та особливості яких ще недостатньо висвітлені в наукових працях і не знайшли свого належного закріплення у правових актах України.

Інформаційна операція – інтегроване використання можливостей електронної зброї, комп'ютерних мережесих операцій, психологічних операцій, операцій з військової дезінформації і дезорганізації та операцій безпеки для використання можливостей впливу на людську свідомість з метою руйнування, розкладання, або й взагалі перехоплення впливу на прийняття рішень противника, при цьому захищаючи своє власне (рішення).

Спеціальні інформаційні операції – це сплановані дії, спрямовані на ворожу, дружню або нейтральну аудиторію шляхом впливу на її свідомість і поведінку за допомогою використання певним чином організованої інформації та інформаційних технологій для досягнення певної мети.

Спеціальні інформаційні операції та акти зовнішньої інформаційної агресії включають у себе психологічні дії зі стратегічними цілями, психологічні консолідуючі дії та психологічні дії з безпосередньої підтримки бойових дій. Вони поділяються на такі види:

1. Операції, спрямовані проти суб'єктів, які ухвалюють рішення.
2. Операції, спрямовані на компрометацію, завдання шкоди опонентам.
3. Операції, спрямовані на політичну (економічну) дестабілізацію.

Існують такі основні методи спеціальних інформаційних операцій та актив зовнішньої інформаційної агресії, які використовуються відповідними структурами для здійснення прихованого вигідного впливу на іноземні держави з метою створення сприятливої політичної, ідеологічної, соціальної, економічної обстановки під час реалізації правлячою елітою зовнішньо-політичного курсу:

1. Дезінформування (обман чи уведення об'єкта спрямувань в оману).

2. Пропаганда (поширення різних політичних, філософських, наукових, художніх, інших мистецьких ідей з метою їх упровадження в громадську думку та активізацію, тим самим використання цих ідей у масовій практичній діяльності населення; за своєю суттю пропаганда розподіляється на «білу», «сіру» та «чорну»).
3. Диверсифікація громадської думки (розпорошення уваги).
4. Психологічний тиск (вплив на психіку людини шляхом залякування, погроз із метою спонукання до певної запланованої моделі поведінки).
5. Поширення чуток (діяльність щодо поширення різної інформації [переважно неправдивої] серед широких верств населення здебільшого неофіційними каналами з метою дезорганізації суспільства та держави або ж їх окремих установ чи організацій).

Для організації спеціальних інформаційних операцій використовують усі можливі канали інформаційного впливу. До засобів психологічного впливу відносять: розповсюдження листівок, плакатів, графіті, поширення чуток. Засобами технологічного впливу можна назвати використання прямого супутникового телерадіомовлення та можливостей Інтернету.

Спеціальні інформаційні операції, як засіб психологічного, пропагандистського та технологічного впливу широко використовуються в міжнародних відносинах, і з кожним роком, з розвитком новітніх інформаційних технологій набувають все більшої популярності. Ці технології використовують, як засоби впливу на маси з метою управління ними через програмування індивідуальної й масової свідомості. Варто також зазначити, що ефективність такого впливу є значною через деякі переваги спеціальних інформаційних операцій, на відміну від військових дій.

Виділяють такі особливості інформаційних впливів: невидимість (переважно) самого противника, розмитість у часі та просторі як операції, так і її наслідків. Дані особливості яскраво виділяються, як під час психологічного й пропагандистського впливу, так і під час технологічного впливу.

Ноам Хомський – американський лінгвіст, філософ та політичний активіст, аналітик, літератор, професор мовознавства Масачусетського технологічного інституту (МТІ) у відставці, що вважається одним з найвидатніших мислителів нашого часу, розповідає про 10 моторошних трюків, за допомогою яких контролюють маси. В арсеналі для зомбування – відволікання уваги.

Основним елементом управління суспільством є відволікання уваги людей від важливих проблем і рішень, прийнятих політичними та економічними правлячими колами, за допомогою постійного насичення інформаційного простору малозначними повідомленнями.

Приймод відволікання уваги вельми суттєве і важливе для того, щоб не дати громадянам можливості отримувати важливі знання в області сучасних філософських течій, передової науки, економіки, психології, нейробіології і кібернетики.

Натомість цього інформаційний простір наповнюється новинами спорту, шоу-бізнесу, містики та інших інформаційних складових, заснованих на реліктових людських інстинктах від еротики й від побутових мильних сюжетів до сумнівних способів легкої та швидкої наживи.

Ще в арсеналі для зомбування упор на емоції.

Вплив на емоції являє собою класичний прийом нейролінгвістичного програмування, спрямований на те, щоб заблокувати здатність людей до раціонального аналізу, а в підсумку – взагалі до здатності критичного осмислення того, що відбувається.

З іншого боку, використання емоційного фактора дозволяє відкрити двері в підсвідоме для того, щоб впроваджувати туди думки, бажання, страхи, побоювання, примус або стійкі моделі поведінки. Заклинання про те, яким жорстоким є тероризм, якою несправедливою є влада, як страждають голодні і принижені, залишають за кадром справжні причини того, що відбувається. Емоції є ворогом логіки.

Основними чинниками інформаційного середовища, які можуть стати факторами ризику, та, як наслідок, джерелами інформаційно-психологічної небезпеки, є:

1) обсяг, повнота, кількість інформації, точність, доступність, своєчасність надходження до реципієнтів;

2) співрозмірність ергономічних характеристик інформації та їх потоків до параметрів органів чуттів, властивостей уваги, пам'яті, мислення особистості, поведінкових стереотипів, соціально-психологічних установок суспільства;

3) наявність в інформаційних потоках специфічних елементів, які цілеспрямовано змінюють психофізіологічний стан великих мас людей, або осіб, які приймають важливі для соціуму рішення;

4) наявність в інформаційному середовищі модифікованих фізичних носіїв інформації, які впливають безпосередньо на фізіологічних носіїв (світлові, звукові, електромагнітні впливи).

До основних факторів інформаційно-психологічного ризику, властивих самій людині, належать:

1) незрілість особистості, що полягає в нездатності до самостійного, усвідомленого вибору інформації, релевантної власним змінам, переконанням та планам;

2) налаштування особистості на конформізм (приспособницьке прийняття готових стандартів у поведінці), наслідування та готовність до прийняття маніпулятивних інформаційних впливів;

3) негативно змінений функціональний стан головного мозку та психіки;

4) стан соціуму, що сприяє підвищеній сугестивності (здатності сприймати психічний вплив з боку іншої особи або групи осіб, ступінь сприйнятливості до впливу), масовому зараженню ідеями, закличками, що виходять від харизматичної особистості, та викликається на психофізіологічному рівні гострим психоемоційним стресом, фрустрацією

(психічним станом людини, що виражається в характерних переживаннях), тривожністю.

Протидія інформаційно-психологічним операціям потребує зваженого підходу, який має базуватися на науковому підґрунті і враховувати надбання соціологічних, психологічних, технічних наук щодо побудови ефективних стратегій інформаційної безпеки.

Масштабність і потужність впливу інформаційного середовища на психіку людей, їх особистості в сучасних умовах актуалізувало проблему інформаційно-психологічної безпеки.

Під *інформаційно-психологічною безпекою* розуміють стійкий стан захищеності особи від негативних інформаційних впливів.

Завданням забезпечення інформаційної безпеки має бути не убезпечення від інформаційних впливів – це неможливо, оскільки будь-який контакт особистості з соціумом пов'язаний з такими впливами, а людина як соціальна істота не може існувати без спілкування.

Методологічно неправильно також є позиція щодо перекладення відповідальності за убезпечення від негативних інформаційних впливів виключно на державу. Наразі більшість запропонованих науковцями та практиками заходів і засобів убезпечення дітей/молоді від негативних інформаційних впливів, які базуються переважно на заборонах, може спричинити формування неадаптивного, нестійкого та нездатного адекватно реагувати на виклики сучасності покоління, яке не в змозі буде будувати свої власні стратегії досягнення цілей.

Сучасний етап цивілізаційного розвитку потребує усвідомлення принципу особистості відповідальності кожного громадянина за свою інформаційну безпеку. І ведуча роль у формуванні цієї відповідальності належить розвитку інформаційної культури, високий рівень якої дасть особистості змогу самостійно й своєчасно виявляти існуючі загрози та адекватно реагувати на них.

Власне тому і в ЗВО особливо звертають увагу на формування у студентів критичного мислення та інформаційної культури при сприйнятті та використанні інформації. Це допоможе певною мірою створити інформаційно-психологічну безпеку особистості та зберегти її психологічне здоров'я.

4. Захист авторського права та прав інтелектуальної власності в Україні

Сьогодні в українському законодавстві комп'ютерні програми визначені виключно як об'єкти авторського права. Так, стаття 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» в редакції від 14.08.2021 року, яка діє на даний момент (далі – Закон про авторське право), визначає комп'ютерні програми як окремий об'єкт авторського права; стаття 18 цього ж Закону у повній відповідності з міжнародними конвенціями, учасницею яких є Україна, визначає, що комп'ютерні програми охороняються як літературні твори незалежно від способу чи форми їх вираження.

На комп'ютерні програми поширюються правила про об'єкти, суб'єкти, зміст і терміни охорони авторських прав. Слід зазначити, що на сьогоднішній день Законом про авторське право встановлено досить довгий строк охорони авторських прав – 70 років з моменту смерті автора або останнього зі співавторів. На комп'ютерні програми розповсюджуються всі випадки вільного використання творів, крім вільного використання в особистих цілях.

Особливості режиму охорони саме комп'ютерних програм як особливого виду творів визначені в статті 24 Закону про авторське право. Ця стаття дає користувачу комп'ютерної програми право зробити та зберігати одну архівну або резервну копію правомірно придбаної програми (за умови, що ця копія призначена лише для архівних цілей або для заміни правомірно придбаного примірника у випадках, якщо оригінал комп'ютерної програми буде втраченим, знищеним або стане непридатним для використання), а також декомпілювати (переводити з об'єктного коду у вихідний текст) й модифікувати програму (вносити зміни) винятково для досягнення взаємодії з іншими програмами.

При цьому в разі, якщо подальше використання програми стає неправомірним, архівна або резервна копія має бути знищена: наприклад, в разі продажу програми третій особі первісний власник втрачає право користуватись програмою та має вилучити її зі свого комп'ютеру та знищити архівну (резервну) копію. Щодо декомпіляції програм, то практично всі правовласники забороняють такі дії незалежно від їх призначення. Але на території України діє норма статті 24 Закону, оскільки вона є імперативною (беззастережною до виконання).

Дії, які в Україні вважаються порушеннями авторського права, в тому числі на комп'ютерні програми, визначені в статті 50 Закону про авторське право. Згідно цієї статті порушенням авторського права, що дає підстави для судового захисту, є:

а) вчинення будь-якою особою дій, які порушують особисті немайнові права суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, визначені статтями 14 і 38 цього Закону, та їхні майнові права, визначені статтями 15, 17, 27, 39-41 цього Закону, з урахуванням умов використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, передбачених статтями 21-25, 42, 43 цього Закону, а також зловживання посадовими особами організації колективного управління службовим становищем, що призвело до невиллати або неналежних розподілу і виплати винагороди правовласникам;

б) піратство у сфері авторського права і (або) суміжних прав – опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, незаконне оприлюднення програм організацій мовлення, камкординг, кардшейрінг, а також Інтернет-піратство, тобто вчинення будь-яких дій, які відповідно до цієї статті визнаються порушенням авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет;

В свою чергу, визначення контрафактного примірника дається в статті 1 Закону «Терміни»: контрафактний примірник твору – примірник твору, відтворений, опублікований і (або) розповсюджуваний з порушенням авторського права, у тому числі примірники захищених в Україні творів, що ввозяться на митну територію України без згоди автора чи іншого суб'єкта авторського права, зокрема з країн, в яких ці твори ніколи не охоронялися або перестали охоронятися.

Камкординг – це відеозапис аудіовізуального твору під час його публічної демонстрації в кінотеатрах, інших кінотовидовищних закладах особами, які перебувають у тому самому приміщенні, де відбувається така публічна демонстрація, для будь-яких цілей без дозволу суб'єкта авторського права або суміжних прав;

Кардшейрінг – це забезпечення у будь-якій формі та в будь-який спосіб доступу до програми (передачі) організації мовлення, доступ до якої обмежений суб'єктом авторського права і (або) суміжних прав застосуванням технічних засобів захисту (абонентська карта, код тощо), в обхід таких технічних засобів захисту, в результаті чого зазначена програма (передача) може бути прийнята або в інший спосіб доступна без застосування технічних засобів захисту.

в) плагіат – оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору;

г) ввезення на митну територію України без дозволу осіб, які мають авторське право і/або суміжні права, примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних);

д) вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права і/або суміжних прав.

З метою врегулювання проблем у сфері авторського права та суміжних прав, у тому числі при застосуванні вільних публічних ліцензій Державною службою інтелектуальної власності України було розроблено проєкт Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо врегулювання питань авторського права та суміжних прав». Наразі від досі доопрацьовується.

У березні 2018 р. Верховна Рада України ухвалила законопроєкт щодо боротьби із шахрайством у сфері розповсюдження об'єктів авторського та суміжних прав на матеріальних носіях.

Закон України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» (остання редакція від 14 жовтня 2020 року) має на меті удосконалення процесу маркування контрольними марками примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних.

В ньому зазначається, що роздрібна торгівля примірниками аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних здійснюється тільки в місцях спеціалізованої роздрібною торгівлі. Вимоги до місць спеціалізованої роздрібною торгівлі примірниками аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз

даних та правила такої торгівлі встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Роздрібна торгівля примірниками аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, не маркованих контрольною маркою, забороняється.

Адміністративне правопорушення, що посягає на авторське право, визначено статтею 51² Кодексу України про адміністративні правопорушення «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності». Відносно авторських прав диспозиція цієї статті сформульована наступним чином: незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності (літературного чи художнього твору, їх виконання, фонограми, передачі організації мовлення, комп'ютерної програми, бази даних, наукового відкриття, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, знака для товарів і послуг, топографії інтегральної мікросхеми, раціоналізаторської пропозиції, сорту рослин тощо), привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом, тягне за собою накладення штрафу від десяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, які призначені для її виготовлення.

Крім того, адміністративна відповідальність за порушення авторських прав передбачена і новим Митним кодексом України.

Кримінальна відповідальність за порушення авторських прав передбачена статтею 176 Кримінального кодексу України. Перша частина статті визначає як кримінально карне діяння дії з незаконного відтворення, розповсюдження творів науки, літератури, мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, а так само незаконне відтворення, розповсюдження виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо- та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації, камкординг, кардшейрінг або інше умисне порушення авторського права і суміжних прав, а також фінансування таких дій, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі, караються штрафом від двохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк.

Друга частина статті 176. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або завдали матеріальної шкоди у великому розмірі, караються штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

Третя частина статті 176. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням службового становища або організованою групою, або якщо вони завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі, караються штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або

позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Примітка. У статтях 176 та 177 цього Кодексу матеріальна шкода вважається завданою в значному розмірі, якщо її розмір у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, у великому розмірі – якщо її розмір у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а завданою в особливо великому розмірі – якщо її розмір у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Обов'язковою ознакою злочину є потерпілий – тобто той, чії авторські права порушені. Ним може бути автор або особа, якій передані права по договору або у порядку спадкування чи правонаступництва. Слід зазначити, що офіційно стаття 176 не відноситься до статей приватного обвинувачення, за якими провадження можливе лише за заявою потерпілого. Тобто порушити кримінальну справу правоохоронні органи можуть і за власною ініціативою, наприклад, виявивши факт порушення. Але специфіка авторсько-правових відносин передбачає обов'язкове визнання особою, яка має авторське право, того факту, що її права порушені. Отже, навіть якщо справу по статті 176 порушено за ініціативою правоохоронного органу, в подальшому заява правовласника про порушення його прав обов'язкова – поперше, задля обґрунтування належності прав йому, а по-друге, висловлення його відношення до порушення. Можливо, він не заперечує проти використання його творів будь-якими третіми особами без укладення авторського договору та виплати винагороди.

Питання для самоконтролю

1. Поясніть, яких основних правил слід дотримуватись при тривалій роботі з комп'ютером і чому саме.
2. Завдяки чому можна вберегти здоров'я, тривало працюючи за комп'ютером?
3. Що являє собою проблема інформаційного перевантаження свідомості? В наслідок чого виникає інформаційне перевантаження? Чому це становить загрозу для здоров'я людини? Як цьому можна запобігти?
4. Розтлумачте поняття «спеціальна інформаційна операція» та «акт зовнішньої інформаційної агресії».
5. Які основні методи спеціальних інформаційних операцій та актів зовнішньої інформаційної агресії можуть використовуватися для здійснення прихованого впливу на цільову аудиторію?
6. Перелічіть відомі вам поширені прийоми управління суспільством, якими часом користуються недобросовісні ЗМІ, працюючи в інформаційному полі.
7. Назвіть відомі вам прийоми нейролінгвістичного програмування населення.
8. Як можна вберегти від впливу інформаційно-психологічних операцій?
9. Які норми авторського права поширюються на комп'ютерні програми відповідно до вітчизняного законодавства?
10. Які закони України охороняють авторське право та права інтелектуальної власності?

Висновок

В наш час, як і в давні віки, лише найбільш пристосовані люди здатні знаходити свій шлях серед безлічі хитромудрих стежинок, легко долати щоденні виклики, успішно влаштовувати власне буття та забезпечувати процвітання нащадків. Досвід формується на практиці, а практичні навички ґрунтуються на знаннях. Тому все життя потрібно вчитись, не лякаючись реалій, сміливо готуватись до ймовірних непростих обставин, запасаючись порадами людей із досвідом і обережно практикуючись у реальних життєвих умовах.

Нескінченний потік інформації, що постійно наповнює нашу дійсність та напружує розумові сили, діє на нас ніби той самий душ, що вважають найбільш сильним загартовуючим засобом. Важливо лише, набираючись досвіду роботи з ним, навчитись убезпечувати себе від шкідливих впливів, зайвих обсягів, неякісного контенту та тривалої взаємодії з джерелами, через які він до нас потрапляє. Саме цьому сприятиме добре розвинена інформаційна культура у споживача інформаційних послуг, який навчився понад усе цінувати якість, а не кількість, суть, а не шум, зміст, а не форму.

Рекомендована література

Основна

1. Беляков К. І., Онопрієнко С. Г., Шопіна І. М. Інформаційна культура в Україні: правовий вимір. Монографія / К. І. Беляков, С. Г. Онопрієнко, І. М. Шопіна: за заг. ред. К. І. Белякова. Київ: КВІЦ, 2018. 169 с.
2. Брижко В., Цимбалюк В., Швець М., Коваль М., Базанов Ю. Е-майбутнє та інформаційне право; За ред. доктора економічних наук, професора, члена-кореспондента Академії правових наук України М. Швеця // 2-е вид., доп. Київ: НДЦПІ АПрН України. 2006. 302 с.
3. Інформаційна культура студента: Навчальний посібник з курсу «Інформаційна культура студента» / укладач – С. В. Паршуков. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2014. 121 с.
4. Кастельс М. Галактика Інтернет. Размышления об Интернете, бизнесе и обществе / М. Кастельс; пер. с англ. А. Матвеева; под ред. В. Харитонов. Екатеринбург: У-Фактория, 2004. 328 с.
5. Кириченко М. О. Формування ідеології інформаційного суспільства в умовах глобальної інформатизації: тенденції, парадигми, перспективи розвитку: [Монографія] / М. Кириченко; Мін-во освіти і науки України, Університет менеджменту освіти НАПН України. Харків: Вид-во ПП «Технологічний Центр», 2017. 320 с.
6. Коломієць А. М., Лапшина І. М., Білоус В. С. Основи інформаційної культури майбутнього вчителя. Навчально-методичний посібник. Вінниця: ВДПУ, 2006. 88 с.
7. Коноваленко В. Інтелектуальна власність в рекламі, фірмовому стилі підприємства і дизайні продукту (упаковки): практичний посібник для авторів, виконавців, рекламистів, рекламодавців. Тернопіль: Навчальна книга, 2011. 400 с.

Допоміжна

8. Гуменний О. Д. Тлумачний словник основних термінів інформаційної культури / О. Д. Гуменний; Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ: МІЛЕНІУМ, 2016. 132 с.
9. Гуменний О. Д. Розвиток інформаційної культури керівників професійно-технічних навчальних закладів: навчальний посібник / О. Д. Гуменний. Київ: Вид-во Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, 2013. 92 с.
10. Даніл'ян В. О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз). Монографія. Харків: Право, 2008. 184 с.
11. Закон України Про Концепцію Національної програми інформатизації. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-вр>.
12. Закон України Про Національну програму інформатизації. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр>.
13. Інформаційне суспільство в світі та Україні: проблеми становлення та закономірності розвитку: колективна монографія / [Ажажа М. А. та ін.;

- за ред. д-ра філос. наук, проф. В. Г. Воронкової]; Запоріж. держ. інж. акад. Запоріжжя: ЗДІА, 2017. 283 с.
14. Інформаційне суспільство. Шлях України: колективна монографія. Київ, 2004. URL: <http://a.kolodyuk.info/download/book.pdf>.
 15. Копылов В. А. Информационное право: вопросы теории и практики / В. А. Копылов. Москва: Юристъ, 2003. 623 с.
 16. Куліш А. М. Інформаційне право України: навчальний посібник / А. М. Куліш, Т. А. Кобзева, В. С. Шапіро. Суми: Сумський державний університет, 2016. 108 с.
 17. Лонг Д., Рей П., Жаров В. О., Шевелева Т. М., Василенко І. Е., Дроб'язко В. С. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування. Практичний посібник. Київ: «К.І.С.», 2007. 448 с.
 18. Методика формування індикаторів розвитку інформаційного суспільства. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1664-13>.
 19. Новий звіт: глобальний спад демократії прискорився. URL: <https://freedomhouse.org/uk/article/noviy-zvit-globalniy-spad-demokratii-priskorivsyu>.
 20. Підсумкові документи Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства (Женева 2003 – Туніс 2005). URL: <http://old.apitu.org.ua/wsis>.
 21. Розвиток інформаційної культури педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів / [Алексеева С. В., Гуменний О. Д., Паржницький В. В.]. Київ, 2015. 188 с.
 22. Становлення професійної кар'єри майбутніх фахівців як запорука гідної праці: монографія / О. Д. Гуменний. Київ: Міленіум, 2016. 261 с.
 23. Фурашев В. М., Ланде Д. В., Григор'єв О. М., Фурашев О. В. Електронне інформаційне суспільство України: погляд у сьогодення і майбутнє / Академія правових наук України. Науково-дослідний центр правової інформатики. Київ: ТОВ «Інжиніринг», 2005. 163 с.
 24. Хмельницький О. О. Інформаційна культура: Підготовка кадрів до інформаційної роботи: Навчальний посібник. Київ: КНТ, 2007. 200 с.
 25. Report on the WSIS Stocktaking Edition 2019. URL: <https://www.itu.int/net4/wsis/forum/2019/Files/Outcomes/DRAFT-WSISStocktakingReport2019-en.pdf>.
 26. Ukraine. Загальний огляд. Головні події 2020 року. URL: <https://freedomhouse.org/uk/country/ukraine/freedom-world/2021>.
 27. Ukraine. Короткий огляд. Зміни в рейтингу у 2021 році. URL: <https://freedomhouse.org/uk/country/ukraine/nations-transit/2021>.
 28. WSIS Forum 2020. Outcome Document. URL: https://www.itu.int/net4/wsis/forum/2020/Files/outcomes/draft/WSISForum2020_OutcomeDocument_DRAFT-20210201.pdf.
 29. WSIS Forum 2021. Outcome Document. URL: https://www.itu.int/net4/wsis/forum/2021/Files/outcomes/draft/WSISForum2021_OutcomeDocument.pdf.

Показчик

- авторське право, 82
відволікання уваги, 80
Герберт Шиллер, 11
дезінформування, 79
Деніел Белл, 9
Денніс Робертсон, 10
Джеймс Мартін, 61
Елвін Тоффлер, 8
Ентоні Гідденс, 13
ЗМІ (засоби масової інформації), 13
зомбування, 80
Йонезі Масуда, 7
Інтернет, 5
Інтернет-піратство, 84
інформатизація, 6
інформаційна безпека, 61
інформаційна грамотність, 29
інформаційна культура, 4
інформаційна операція, 79
інформаційне суспільство, 6
інформаційний вплив, 35
інформаційний світогляд, 30
інформаційні впливи, 80
інформаційно-психологічна безпека, 82
інформаційно-психологічні операції, 41
інформація, 34
ІТ (інформаційні технології), 17
камкординг, 84
кардшейрінг, 84
комп'ютеризація, 6
комп'ютерна програма, 82
комп'ютопія, 7
Мануель Кастельс, 9
медіа, 39
Микита Моїсєєв, 15
негативний контент, 62
Ноам Хомський, 80
піратство у сфері авторського права, 83
плагіат, 84
поширення чуток, 80
пропаганда, 80
психологічний тиск, 80
соціальні мережі, 15
спеціальні інформаційні операції, 79
телебачення, 35
Тюсіро Хаяші, 6
Умесао Тадао, 6
упор на емоції, 81
Френк Уєбстер, 14
Френсіс Фукуяма, 15
шкідлива інформація, 62
Юрген Хабермас, 12

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Сучасні моделі та стратегії розвитку інформаційного суспільства.....	5
1. Поняття інформаційного суспільства	5
2. Основні концепції інформаційного суспільства.....	11
3. Моделі розвитку інформаційного суспільства.....	16
Інформаційна культура інформаційного суспільства.	
Інформаційна культура в Україні	27
1. Інформаційна грамотність та інформаційна культура особистості	27
2. Складові інформаційної культури.....	31
3. Інформаційна культура як засіб адаптації особи в сучасному світі	33
4. Інформаційна культура українського суспільства.....	35
5. Перспективи розвитку інформаційної політики в Україні	40
Формування інформаційної культури сучасного фахівця	42
1. Міжнародний досвід організаційно-правового забезпечення інформаційної культури	42
2. Принципи формування інформаційної культури	50
3. Інформаційна культура сучасного фахівця	54
Гуманітарні методи боротьби з негативним контентом в мережі Інтернет	60
1. Поняття гуманітарних методів боротьби з негативним контентом.....	61
2. Проблеми, що виникають при блокуванні негативного контенту.....	62
3. Проблеми міжнародної взаємодії в боротьбі з негативним контентом.	62
4. Проблеми етико-правового обґрунтування й прийняття контролю за негативним контентом в суспільстві	63
5. Неврахований негативний контент. Логічні помилки та маніпуляції.....	64
Віртуальні комунікації: роль й місце в сучасному світі.	
Сучасна людина у віртуальному публічному просторі.....	74
1. Вплив комп'ютера на здоров'я людини	74
2. Інформаційне перевантаження свідомості	76
3. Формування інформаційної культури як засіб протидії інформаційно-психологічним операціям.....	78
4. Захист авторського права та прав інтелектуальної власності в Україні	81
Висновок	86
Рекомендована література.....	87
Показчик.....	89

Кух О. М., Смалько О. А.

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

навчальний посібник

Підписано до друку 07.12.2021 р.

Формат 60x84\16

Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 5,35.

Наклад 100 прим. Замовлення № 799.

Віддруковано ТОВ «Друкарня «Рута»

(свід. Серія ДК №4060 від 29.04.2011 р.)

м. Кам'янець-Подільський, вул. Руслана Коношенка, 1

тел. 0 38 494 22 50, drukruta@ukr.net